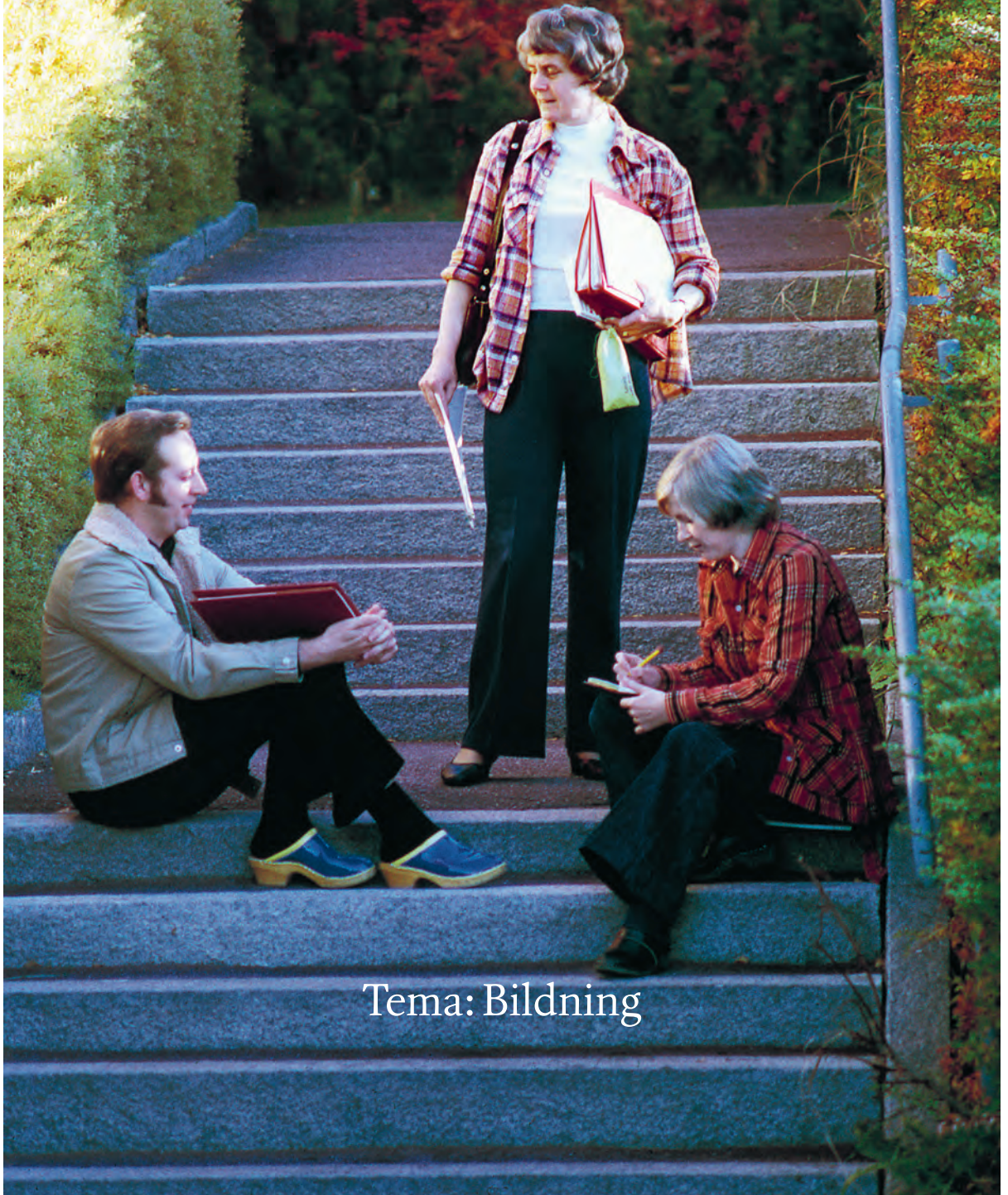
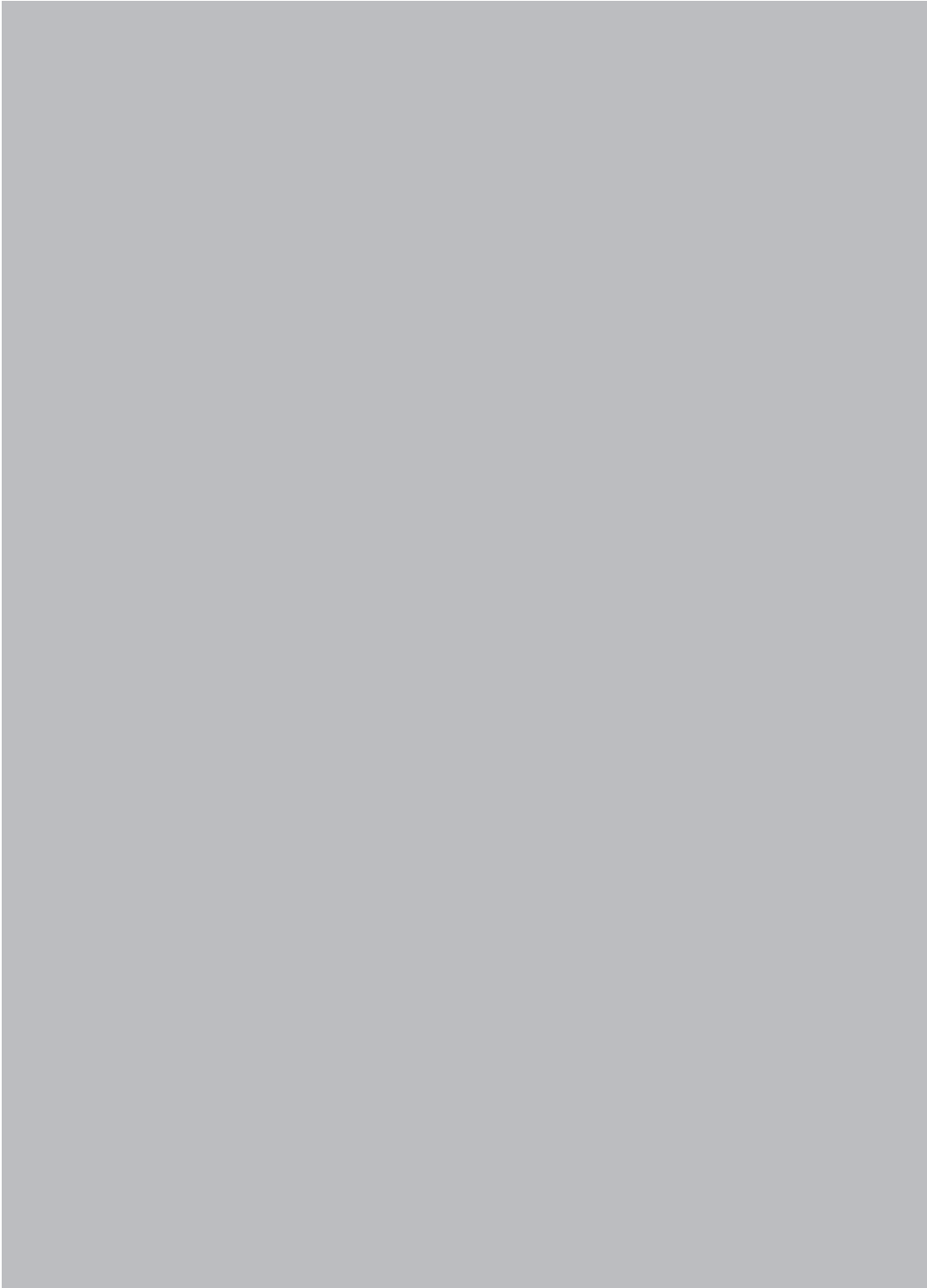

Arbetshistoria

2015:1-2 [153-154]

Tema: Bildning

Affisch Socialistiskt forum 2014. Av Sepidar Hosseini och Moa Schulman
Omslaget: Studieorganisationskurs Transportarbetareförbundet 1973

22

42

Ledare

- 04 JENNY JANSSON: Är det så här Rikard Sandler hade pläderat för bildning av arbetarklassen om jag träffat honom på 1910-talet?

Tema: Bildning

- 06 JENNY JANSSON: Från individ till människa – bildning och arbetarrörelsen
 14 BIRGITTA JOHANSSON: Skuggan av bröd
 22 JENNY JANSSON: Maktkamp i ABF
 30 STEFAN BACKIUS och HENRIK NORDVALL: ABF och radikaliserings vågor
 42 BENGT GÖRANSSON: Folkbildning eller flockbildning?
 48 JOHAN CEDERQVIST: Utbildning mot framtiden: Ett nedslag i Metalls diskussioner om studieverksamheten 1976–1981

Tre nya forskningsprojekt

- 56 MATTIAS BENGTTSSON: Aktiveringsstrategier i svensk välfärdspolitik 1990–2015
 JENNY JANSSON: Har fackliga ledare varit identitetsentreprenörer? En undersökning av ledares betydelse för facklig enhetlighet och styrka i den tidiga arbetarrörelsen
 JENNY JANSSON och KATRIN UBA: Arbetarrörelsens digitala omvandling

- 60 RUDOLF MEIDNER-PRiset för forskning i fackföreningsrörelsens historia 2015

Recension

- 62 FREDRIK PETERSSON: Konstruktivt transnationellt grepp. – David Mayer/Jürgen Mittag (Hg.), *Interventionen: Soziale und kulturelle Entwicklungen durch Arbeiterbewegungen/Interventions: The Impact of Labour Movements on Social and Cultural Development*, Linzer Konferenz 2012.
 64 LÄSTIPS från biblioteket

Bibliografi

- 70 HANS LARSSON: Bibliotekets nyförvärv år 2014
 89 MEDVERKANDE i detta nummer
 89 BILDKÄLLOR i detta nummer

Berättelsen

- 90 MIKAEL APPELBO: Arbete och makt: tre år på Åsa folkhögskola

Dokumentet

- 92 HANS LARSSON: »För arbetarne – genom arbetarne»

Är det så här Rikard Sandler hade pläderat för bildning av arbetarklassen om jag träffat honom på 1910-talet?

Juni 2014. Jag sitter på ett café i Murmansk, Ryssland – den största staden norr om polcirkeln där solen inte går ned under sommarmånaderna. Och jag tänker på Rickard Sandler.

På andra sidan bordet sitter miljöaktivisten och mänskliga rättighetsförkämpen Tatiana Kulbakina. Tatiana är en karismatisk kvinna. Håret i dreadlocks i olika färger och ringen i näsan får hela hennes uppenbarelse att stå ut i ett övrigt grått Murmansk. Hon berättar att hon blivit arresterad flera gånger på grund av hennes engagemang för mänskliga rättigheter i Ryssland.

Tatiana, som arbetar för organisationen Natur och Ungdom (Priroda i Molodezh), håller självbildningsidealet högt.

– Bildning är en viktig del av vår verksamhet. Vi dikterar inte villkoren för dem som vill bilda sig, vi säger inte åt dem »idag ska ni diskutera fascism». Vi kräver heller inte att deltagarna uppvisar vad de lärt sig efteråt. Detta är upplysning, bildning, och den kommer inifrån deltagarna själva inte genom oss. Det enda vi gör i Natur och Ungdom är att skapa förutsättningar för bildningssituationen genom att tillhandahålla lokaler, böcker och liknande.

Och det är genom bildningen som förändringen kan komma säger Tatiana. Jag tänker: är det så här Rikard Sandler hade pläderat om jag träffat honom på 1910-talet?

Även om det finns skillnader mellan den svenska arbetarrörelsens tidiga år och aktivister i dagens Ryssland finns också påtagliga likheter. Mobilisering och organisering med syftet att förändra samhället genom upplysning. Arbeta för demo-

krati och mänskliga rättigheter sker bäst genom att dessa värderingar får diskuteras förutsättningslöst. I Murmansk tror aktivisterna, liksom arbetarrörelsen i dess barndom, att kunskap är makt och upplysning är första steget mot seger.

När folkbildningen tog fart i början av förra århundrandet syftade den till att höja bildningsnivån på arbetarklassen. För att stärka sin position i samhället och skaffa sig behövdes kunskap, så att alla argument kunde mötas med motargument.

Inom studieverksamheten kunde idéerna inom arbetarrörelsen stötas och blötas, ideologiska positioneringar diskuteras, aktuella problem förstås, teoretiska och ibland ganska akademiska frågor analyseras. Här utbildades eliten inom rörelsen genom studiecirkelns demokratiska samtal så väl som den »vanlige medlemmen». Framförallt var studierna en mötesplats där medlemmar i arbetarrörelsens olika organisationer träffades regelbundet.

Kännetecknande för folkbildningen var att den var fri och frivillig. Studiecirkeln, som kom att bli den främsta studieformen, var icke-hierarkisk. Grundbulten var, och är fortfarande, att ingen dikterar villkoren för bildningssituationen. I Sverige blev Rickard Sandler den inom svensk arbetarrörelse som gick från ord till handling och grundade ABF.

Jag kan inte låta bli att tänka att den socialdemokratiska folkhögskoleläraren och den anarkistiska aktivisten, trots sina yttre olikheter, har många gemensamma beröringspunkter och hade de kunnat råkas skulle de utan tvekan haft mycket att diskutera.

Jenny Jansson

Tatiana Kulbakina, Natur och
Ungdom (Priroda i Molodezh).
Foto: Maria Jansson

ARBETARHISTORIA NR 153 ÅRGÅNG 38

Utges av Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek med fyra nummer per år.
Redaktion: Silke Neunsinger (ansvarig utgivare), Ana Durán, Lars Gogman, Hans Larsson, Nina Sjöberg, Jonas Söderqvist, Leif Zetterberg (grafisk form). Gästredaktör för detta häfte: Jenny Jansson. Redaktionen riktar ett varmt tack till Jenny för hennes arbete.
Adress: Arbetarhistoria, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Elektronvägen 2, 141 49 Huddinge
E-post: arbetarhistoria@arbark.se

Hemsida: www.arbetarhistoria.se
Prenumeration 2015: 280 kr inom Sverige, 360 kr inom Europa och 390 kr i resten av världen. Prenumerationsavgift sätts in på plusgiro 55 75 94-9. Lösnummer 75 kr, dubbelnummer 130 kr plus porto). Priser inkl. moms (6%).
Tryck: Trydells, Laholm 2015.
ISSN: 0281-7446.
Manuskript skickas till redaktionen som e-post. Författaren har copyright, men tidskriftens innehåll får ej kopieras utan redaktionens medgi-

vande. För insänt, ej beställt, material ansvaras ej. Arbetarhistoria indexeras i Artikelsök.
Om inget annat anges ingår använda illustrationer i ARAB:s samlingar. I vissa fall, då ARAB inte har rättigheterna till i tidskriften använda fotografier eller teckningar, har redaktionen inte lyckats hitta adresser till fotografer eller deras efterlevande som ska ha betalt enligt taxa. I sådana fall ber vi berörd rättighetsinnehavare kontakta redaktionen.

Från individ till människa – bildning och arbetarrörelsen

Av Jenny Jansson

Bildning har alltid varit en viktig och integrerad del av arbetarrörelsens verksamhet. Studier tillskrevs särskild betydelse i arbetarrörelsens barndom och storvikt lades vid bildningen som bedömdes kunna stärka arbetarklassen. Ett borgerligt utbildningssystem, enligt Marx, producerade och reproducerade borgerliga värderingar, därför behövde arbetarna egna bildningsinstitutioner. Vikten av att själv kontrollera vilka kunskaper som ansågs nödvändiga och viktiga för arbetarklassen är i grund och botten insikten om den diskursiva makten: privilegiet att formulera vad som är kunskap, kultur och definiera samhällsproblem var en väsentlig del av att transformera det borgerliga samhället till ett socialistiskt. Bildningens betydelse för arbetarna återkommer och vidareutvecklades av flera socialistiska och kommunistiska teoretiker så som Eduard Bernstein, Antonio Gramsci och Vladimir Lenin.

I den svenska arbetarrörelsen togs bildningsfrågan på stort allvar. Redan vid socialdemokraternas första partikongress diskuterades utbildning.¹ Snart utkristalliserades två olika syften med aktiviteter som syftade till att bilda arbetarklassen. Å ena sidan betonades *utbildning*, det vill säga att tillskansa sig kunskaper. Ur detta perspektiv skulle arbetarrörelsens egna bildningsinstitutioner kompensera arbetarklassen för en kort formell utbildning. Å andra sidan hävdade vissa att upplysningen, *bildningen*, av arbetarklassen var nödvändig för att arbetarklassen skulle kunna skaffa sig inflytande.² Med bildning avsågs inte att tillskansa sig specifika kunskaper utan snarare att förstå och analysera samhället: arbetaren skulle omvandlas från »individ till människa».³

Bildningsaspekten kom att bli väldigt viktig för den svenska arbetarrörelsen. Den tradition av folkbildning genom självstudier, ofta i grupp, som etablerats av nykterhetsrörelsen hade skapat goda förutsättningar för arbetarrörelsen att grunda egna bildningsinstitutioner, dels genom etablerandet av bibliotek som ägdes av rörelsen, dels genom den

vanligaste studieformen, studiecirkeln. Oscar Olsson, som brukar kallas studiecirkeln fader, kom att få stort inflytande på hur studier inom arbetarrörelsen skulle bedrivas. Folkbildningen skulle vara fri, det vill säga den skulle inte styras av staten, utan deltagarna i studieverksamheten skulle själva bestämma studiernas innehåll. Deltagandet var dessutom frivilligt. Studiecirkeln byggde därutöver på demokrati och icke-hierarki. Samtalet stod i fokus och argumentet hade primat över social status.

För att organisera bildning i arbetarrörelsens regi grundades i Sverige Arbetarnes Bildningsförbund 1912. Trots sin högaktningvärda ålder, är ABF fortfarande en i allra högsta grad levande och aktiv organisation, under 2012 organiserades omkring 78 000 studiecirklar med 528 000 deltagare i ABF:s regi.⁴

En internationell utblick

Detta temanummer av *Arbetarhistoria* fokuserar på bildning i den svenska arbetarrörelsen. Men hur såg det ut i andra länder? ABF är ingalunda en unik företeelse för Sverige, liknande organisationer fanns redan i andra länder när ABF grundades eller kom att utvecklas under 1900-talets första hälft. Utbildningar organiserade av arbetarrörelsen har sett olika ut i olika länder, ofta beroende på om utbildning eller bildning betonats. I de länder där arbetarnas bristande utbildning betonats har följaktligen tillskansandet av faktiska färdigheter och kunskap kommit att premieras, till exempel yrkesutbildningar som anordnats i arbetarrörelsens regi. I flera länder kom arbetarrörelsen även att samarbeta med erkända, etablerade och formella utbildningsinstitutioner så som universitet.⁵ I andra länder, däribland Sverige, har utbildningsaspekten visserligen varit viktig inom ABF, men den har ingalunda varit den förhärskande delen av bildningsarbetet inom arbetarrörelsen.

Bildningstraditioner inom arbetarrörelsen har onekligen tagit sig olika uttryck i olika länder. I föl-

Banderoll från brittiska National Council of Labour Colleges

jande sammanställning ges några exempel på hur olika arbetarrörelser organiserade olika typer av utbildningar för arbetare vid början av förra sekelskiftet. Sammanställningen ska ses som ett axplock och är ingalunda heltäckande, men fallen visar ändå på likheter och skillnader med den svenska arbetarrörelsens bildningstradition och kan ses som inspiration till vidare forskning.

Storbritannien: utbildning genom samarbeten med universiteten

Redan under 1700-talet startades de första skolorna av arbetare och för arbetare i Storbritannien. Syftet

var att motverka analfabetismen i arbetarklassen. Utbildningarna kom därför att främst syfta till att kompensera ett bristande offentligt skolsystem. Dessa utbildningsinstitutioner kom också att förlora betydelse när staten tog ett större ansvar för arbetarklassens skolgång.⁶

Det var under 1800-talet som arbetarbildningen kom att växa i betydelse i Storbritannien och den kom att anta olika former. 1854 öppnades den första högskolan för arbetare, Working Men's College i London, och den är fortfarande i bruk. Under slutet av seklet växte den så kallade University Extension Movement, UEM, fram.⁷ Rörelsen syf-

tade till att göra universitetsutbildning tillgänglig för vuxna som av olika skäl inte hade möjlighet att läsa vid universitetet på egen hand.⁸ UEM kom att spridas i och utanför Europa, varianter av UEM har funnit i de flesta europeiska länder, liksom i före detta kolonier. Rörelsens inflytande kom att variera i olika länder.⁹ I Storbritannien kom UEM att innebära att arbetarrörelsen samarbetade med etablerade universitet, så som Cambridge och Oxford, snarare än att skapa nya, separata skolor.¹⁰

En annan viktig del av arbetarrörelsens studieverksamhet som återfinns i de allra flesta länder var kvällsskolor, som även de utvecklades under 1800-talet. Dessa växte snabbt i omfång och betydelse när statliga bidrag till vuxenutbildning för arbetare infördes i slutet av 1800-talet. 1902 kom den så kallade Education Act som ändrade förutsättningarna för studieverksamheten genom att statliga medel ställdes till förfogande för folkbildning och året därpå, 1903, grundades Workers' Educational Association, WEA, av doktor Albert Mansbridge.¹¹ Processen påminner mycket om ABF:s tillkomst; 1912 fattades beslut om att tilldela riksorganisationer statsanslag till studiecirkelbibliotek och kort därefter grundades ABF.¹² WEA kom att utgöra stommen i arbetarrörelsens studieverksamhet i Storbritannien och organiserade en bredd av olika typer av utbildningar för arbetare, däribland också samarbete med universitetet, det kanske främsta samarbetet var med Ruskin College vid Oxford. Till skillnad från ABF ordnade WEA redan under 1900-talets början collegeutbildningar på heltid för arbetare.¹³

USA: mångfald och fragmentering

Utbildning var även i USA mycket viktig för arbetarrörelsen men trots det kom bildningen att ta många olika skepnader i termer av pedagogik, finansiering, politisk koppling och målsättning. Här fanns skolor som syftade till att ge yrkesutbildning, här fanns också religiösa bildningsorganisationer, kurser i nyttoämnen så som att tala offentligt, räkna och skriva, det fanns marxistiska idéskolor och fackföreningscollege. Formerna och innehållet i den amerikanska arbetarrörelsens studieverksamhet präglas av mångfald.¹⁴ I jämförelse med Sverige där formerna och institutionerna för arbetarbildning var ganska få, kan den amerikanska bildningstraditionen framstå som både mångfacetterad och fragmenterad.

Arbetarrörelsens studieverksamhet i USA har sitt ursprung inom industrin där man tidigt på 1800-talet såg ett behov av att vidareutbilda arbetarklassen, ett sådant exempel är Franklin Institute i Philadelphia. I slutet av 1800-talet kom arbetarbildningen att fokusera på politisk utbildning såsom politisk organisering, lagstiftning och historia. Socialistpartier stöttade fristående utbildningsinstitutioner så som New York City's Rand School of Social Sciences. Skolan var öppet marxistisk och ådrog sig myndigheternas intresse. Den kom att övervakas och så småningom också läggas ned på 1950-talet efter tryck från regeringen.¹⁵ Dessa studieverksamheter drevs främst av olika socialistiska partier. Fackföreningsrörelsen, däremot, började organisera bildning relativt sent: American Federation Labor, AFL, började intressera sig på allvar för studier på 1920-talet.¹⁶

1920-talet var en tidsperiod när flera fristående arbetarhögskolor startades i USA, till exempel Brookwood Labor College som hade kopplingar till det som kom att bli USA:s första nationella arbetarbildningsorganisation: Workers' Education Local 189, grundad av amerikanska lärarförbundet, American Federation of Teachers. 1921 grundades Workers' Education Bureau of America, 1926 grundades slutligen den nationella organisationen the American Labor Education Service. Dessa hade till stor del rådgivande funktion för lokala avdelningar. Under 1930-talet tog Congress of Industrial Organizations, CIO, till sig bildningens betydelse och även den grenen av fackföreningsrörelsen började organisera utbildningar.

Liksom i Storbritannien fanns nära kontakter mellan arbetarrörelsen och etablerade utbildningsinstitutioner – framför allt olika college – redan i början av 1900-talet. Sådana samarbeten, liksom arbetarbildning i stort ökade till en början under perioden efter andra världskriget men avstannade under den så kallade McCarthy-perioden i början av 1950-talet. Arbetarbildning med tydlig vänsterprofil och oppositionell agenda sattes under hård press av regeringen.

Efter McCarthyperioden kom de college man samarbetade med att främst utbilda funktionärer vilket gjorde att den roll bildningen haft för att utveckla klassmedvetande hos den amerikanska arbetarklassen avtog. En sådan institution, som fortfarande är verksam, är National Labor College, startad av AFL-CIO 1974 i Maryland.¹⁷

»Kunskap ger makt» och »utbildning ger frihet». Arbetarrörelseparoller från det sena artonhundratalet, Tyskland.

Tyskland: från Arbeiterbildungsvereine till DGB Bildungswerk

Liksom i USA kom den tyska studieverksamheten att ta flera olika former och skepnader, någon centraliserad huvudorganisation likt ABF i Sverige har inte funnits.¹⁸ I Tyskland fanns en lång tradition av så kallade Arbeiterbildungsvereine. Redan under 1800-talets början fanns föreningar bland hantverkare som hade inslag av studieverksamhet.¹⁹ Bildningsföreningarna som grundades i mitten av 1800-talet samarbetade ofta med borgerliga intellektuella såsom professorer och lärare. På grund av denna koppling till formell utbildning hade dessa bildningsinstitutioner inte sällan tonvikt på naturvetenskaperna. Men ganska snart börjar bildningsföreningarna att ägna sig åt politik istället och blev under 1800-talets andra hälft ett viktigt medel för

att göra arbetarklassen medveten om sin ställning i samhället, de blev således en del av mobiliseringen av arbetarklassen.²⁰

I början av 1900-talet ökade intresset för bildning och deltagandet steg snabbt. Som följd grundade Socialdemokraterna 1906 ett centralt bildningsutskott som skulle samordna lokala bildningsorganisationer som grundats runt om i landet. Utskottet skulle utarbeta program för föreläsningar och kurser.²¹ Bildningsarbetet inom den tyska arbetarrörelsen kom dock inte att centraliseras mer än så. Istället hade olika grenar av arbetarrörelsen olika bildningsorganisationer: det socialdemokratiska partiet hade en centralorganisation för bildning, fackföreningsrörelsen hade en och kooperationen hade en.²²

I Tyskland fanns också skolor med ideologisk

inriktning som organiserades av arbetarrörelsen. Den första i raden av skolor var Arbeiterbildungsschule i Berlin grundad 1891 och den följdes av andra skolor som syftade till ideologisk skolning bland andra Karl-Marx-Schule i Neukölln, Berlin, och partiskolan, också den i Berlin, där bland andra Rosa Luxemburg var verksam.²³

Allgemeiner Deutscher Gewerkschaftsbund, ADGB, grundade sitt bildningssekretariat först 1927. Dessförinnan hade bildningen inom fackföreningsrörelsen varit decentraliserad.²⁴ Ett skäl till att den tyska fackföreningsrörelsen satsade på bildning var behovet av funktionärer som hade utbildning för att kunna representera ADGB i driftsråden, socialförsäkringsorgan etc. Av det skälet låg betoningen hos fackföreningsrörelsens utbildningar ofta på nationalekonomi, företagsekonomi, arbetsrätt och förvaltning. Föreläsningar om rörelsen i sig kunde göras av tillfälliga förbundsfunctionärer, till skillnad från Sverige där skolningen i den egna rörelsens historia och ideologi var mycket kontrollerad av LO.²⁵

Den tyska arbetarrörelsens bildningsarbete lade också stor möda vid yrkesutbildningar. Till exempel ordnade vissa förbund lärlingsutbildningar för ungdomar. Detta i sin tur gjorde att många bildnings-satsningar innan första världskriget och under Weimarrepubliken riktade sig till ungdomar inom arbetarrörelsen.²⁶ Även här skiljer sig den tyska bildningstraditionen från den svenska, faktiska yrkesutbildningar har aldrig varit målet med ABF. Det finns till och med exempel på LO-förbund som förbjudit finansiering av studier som syftade till yrkesfärdigheter, studierna skulle snarare syfta till bildning och ideologisk skolning.²⁷

Ett bildningsförbund för alla arbetareorganisationer finns ännu inte i Tyskland. Deutscher Gewerkschaftsbund, DGB, grundade sin bildningsorganisation DGB Bildungswerk först 1972.

Nederländerna: självständiga bildningsinstitutioner

I Nederländerna, liksom i Sverige, kom införandet av åttatimmarsdagen att fungera som ett argument för satsningar på bildning av arbetarklassen. Genombrottet för arbetstidsförkortningen väckte frågor i många länder i Europa: vad skulle arbetarklassen ägna sig åt när de plötsligt hade fritid? Inte sällan togs förhållanden om supande och spel. I Nederländerna infördes åttatimmarsdagen 1919, och Insti-

tuut voor Arbeiders Ontwikkeling, IvAO, grundades några år senare, 1924. Före andra världskriget var IvAO den ledande institutionen för arbetarbildning i Nederländerna. IvAO erbjöd, precis som ABF i Sverige, bildande verksamhet så som föreläsningar, därutöver lade man också vikt vid teater och filmvisningar. Framför allt blev den reformistiska fackföreningsrörelsen och ungdomsrörelsen de som främst engagerade sig i bildningsfrågan.²⁸

Motiven för att förbättra bildningsinsatserna bland facken var att utbilda framtida fackföreningsledare. Både ledarna för ungdomsrörelsen och de reformistiska facken var eniga om att bildningsinstitutionen skulle stå självständig från partier. Självständigheten kom emellertid till uttryck genom

Oscar Olsson, studiecirkelns fader, fick stort inflytande över hur studier inom arbetarrörelsen kom att bedrivas.

individuellt medlemskap vilket innebar att arbetare betalade en separat medlemsavgift till IvAO. Detta fick effekter för medlemsantalet. De stora arbetarorganisationerna bidrog visserligen till IvAO men depressionen på 1930-talet blev väldigt kännbar för organisationen.²⁹

Nederländerna var ett av de länder som följde utvecklingen i Storbritannien, men till skillnad från det brittiska UEM-systemet, där ett nära samarbete med universiteten växte fram, bedrevs merparten av folkbildningen av föreningar i civilsamhället.³⁰

Det fanns liksom i de flesta andra länder arbetarskolor. 1931 öppnade Troelstraskolan som organiserades av fackföreningsrörelsen, socialistpartiet och arbetarnas bank, anordnade bland annat sex-

veckorskurser.³¹ Kvällskurser, Arbeiders Avendscholen, blev också ett viktigt inslag i den nederländska arbetarrörelsens bildningsarbete. Tillträde till dessa krävde inte medlemskap i någon av arbetarorganisationerna utan de var öppna för alla. Kvällskurserna lade stor vikt vid språkstudier, bokföreläsning och sociala frågor – dessa tre byggstenar behövdes för att rörelsen skulle kunna fungera, menade man. Precis som i Sverige lades stor vikt vid att arbetarna skulle kunna skriva protokoll och rapporter i rörelsens tjänst.³²

Efter andra världskriget ställde sig det nygrundade socialdemokratiska partiet, Partij van de Arbeid, tveksam till att organisera bildning via IvAO. Istället valde man att anordna sina egna kur-

ser vilket gjorde att institutet fick svårt att bedriva verksamhet. På 1950-talet gick det samman med reseföreningen Friends of nature och grundade Nivon.³³

Tabell: bildningsorganisationer i olika länder och när de grundades

Land	Huvudorganisation/er	År
Danmark	Arbejdernes Oplysningsforbund (AOF)	1924
Finland	Työväen Sivistysliitto Arbetarnas Bildningsförbund (TSL/ABF)	1919
Nederländerna	Instituut voor Arbeidersontwikkeling (IvAO)	1924
Norge	Arbeidernes Opplysningsforbund (AOF)	1931
Schweiz	Schweizerische Arbeiterbildungszentrale (SABZ)	1912
Storbritannien	Workers' Educational Association (WEA)	1903
Sverige	Arbetarnas Bildningsförbund (ABF)	1912
Tyskland	Zentralbildungsausschuss	1906
USA	Workers' Education Bureau of America (WEB)	1921
	The American Labor Education Service	1926

Arbetarrörelsens bildningsverksamhet på forskningsagendan

Ovanstående exempel visar att folkbildningen har varit en integrerad del av arbetarrörelsens arbete. Hur den utformats, vilka studiepraktiker som tillämpats och hur studieinstitutionerna ser ut i dag skiljer sig väsentligt mellan olika länder. Ett generellt drag kan dock utmejslas: i de flesta länder har försök gjorts att grunda nationella folkbildningsinstitutioner för arbetarrörelsen, i vissa länder har det också blivit rådande ordning, i andra inte.

Bildning i arbetarrörelsen har inte varit en prioriterad forskningsagenda bland arbetarhistoriker trots att flera av de socialistiska teoretikerna tillskrev bildningen en så viktig roll för den ideologiska skolningen av arbetarklassen. En hel del forskning om folkbildning har bedrivits inom ramen för pedagogik, litteraturvetenskap och utbildningsvetenskap. Inte sällan har bildning inom nykterhetsrörelsen varit fokus för studiet av bildning.³⁴ Däremot har de politiska implikationerna av arbe-

tarrörelsens bildningsinstitutioner och praktiker inte fått den uppmärksamhet som den förtjänar. Det länderjämförande perspektivet på arbetarrörelsens studieverksamhet saknas också.

Med detta temanummer försöker vi sätta arbetarrörelsens bildningsverksamhet på kartan och inspirera till framtida forskning i ämnet. I numret ligger fokus på bildning i den svenska arbetarrörelsen. Numret inleds med kampen om arbetarklassens tillträde till kultur under 1800-talet. Vilken slags bildning skulle arbetarklassen ha? Vilken kultur skulle arbetarna få ta del av? Och vem avgjorde vad arbetarklassen »behövde»? Birgitta Johansson skriver i sin artikel »Skuggan av bröd» om arbetarklassens tillträde till kultur i Göteborg runt det förra sekelskiftet.

Referenser – Från individ till människa

- 1 SAP, »Socialdemokratiska arbetarpartiets konstituerande kongress i Stockholm den 19–22 april 1889», ARAB.
 - 2 Lars Arvidson, *Folkbildning i rörelse: pedagogisk syn i folkbildning inom svensk arbetarrörelse och frikyrkörörelse under 1900-talet – en jämförelse*, Malmö 1985, s. 142.
 - 3 Bernt Gustavsson, *Bildningens väg: tre bildningsideal i svensk arbetarrörelse 1880–1930*, Stockholm 1991, s. 29 f.
 - 4 ABF, *Verksamhetsberättelse & årsredovisning 2012*; ABF, *Verksamhetsberättelse*, Stockholm 1912.
 - 5 Tom Steele, »Enlightened publics: Popular education movements in Europe, their legacy and promise», *Studies in the Education of Adults*, 42:2 (2010).
 - 6 John H Nicholson, »Workers' Education in Great Britain», *International Labour Review*, 29, 1934.
 - 7 John Fletcher Clews Harrison, *A history of the Working Men's College, 1854–1954*, London 1954.
 - 8 Nicholson 1934; Steele 2010.
 - 9 Tom Steele, *Knowledge is power! the rise and fall of European popular educational movements, 1848–1939*, Bern 2007; Barry J. Hake och Stuart Marriott, *Adult education between cultures: encounters and identities in European adult education since 1890*, Leeds 1992; Gerald Friesen och Lucy Taksa, »Workers' Education in Australia and Canada: A Comparative Approach to Labour's Cultural History», *Labour / Le Travail*, 38, 1996.
 - 10 Harrison 1954.
 - 11 Nicholson 1934.
 - 12 Bo Andersson, *Folkbildning i perspektiv: studieförbunden 1870–2000, organisering, etablering och profilering*, Stockholm 1980, s. 260; Hugo Heffler, *Arbetarnas bildningsförbund*
-

Därefter vänds blicken mot ABF som varit den ledande institutionen för att organisera bildning för arbetare i Sverige. I undertecknads artikel undersöks den kamp som uppstod inom ABF mellan olika ideologiska inriktningar av arbetarrörelsen under 1910-talet. Socialdemokraterna och LO befäste sin makt över ABF genom ändrade omröstningsregler i representantskapet.

Den socialdemokratiska dominansen i ABF belyses ur en helt annan synvinkel i Henrik Nordvall och Stefan Backius artikel. Författarna undersöker ABF:s förhållningssätt till 1970- och 2000-talens radikaliseringsvägar och finner att ABF under 1970-talsradikaliseringen höll en konservativ linje gentemot aktivisterna medan ABF under millennieradikaliseringen samarbetade med aktivisterna.

En veteran i folkbildningssammanhang är Bengt Göransson som varit utbildningsminister och ordförande i ABF. Göranssons artikel är en personlig reflektion över vilken roll folkbildningen spelat för arbetarrörelsen historiskt och hur synen på bildning förändrats över tid.

Inte bara ABF och arbetareinstitut har organiserat folkbildning. Enskilda organisationer (fackföreningar, partier) har också haft egen studieverksamhet. Temanumrets sista bidrag behandlar bildning i arbetarrörelsen som inte har direkt anknytning till ABF. Johan Cederqvist har i sitt bidrag gjort några punktnedslag i IF Metalls syn på bildning under 1970-talet genom att läsa årsberättelser. Hans bidrag avslutas med materialtips för framtida studier av bildning i arbetarrörelsen.

1912–1962: *krönika vid halvsekelgränsen*, Stockholm 1962.

13 Nicholson 1934; Valerie Quinney, »Workers' Education: A Con-frontation at Ruskin College», *American Journal of Education*, 92:1, 1983.

14 Francis Ryan, »Education, Labor», *Encyclopedia of U.S. Labor and Working-Class History*, New York 2007.

15 Ibid., Richard Dwyer, »Workers' Education, Labor Education, Labor Studies: An Historical Delineation», *Review of Educational Research*, 47/1 (1977).

16 Ryan 2007; Dwyer 1977.

17 Ryan 2007.

18 Paul Ciupke and Franz-Josef Jelich, »Soziale Bewegung, Gemeinschaftsbildung und pädagogische Institutionalisierung», *Erwachsenenbildungsprojekte in der Weimarer Republik*. Essen 1996.

19 IGBE, *Aus der Geschichte der Arbeiterbildung*, Bochum u.å.; Jürgen Kocka, »Problems of Working-Class Formation in Germany: the Early Years, 1800–1875», in Ira Katznelson and Aristide R. Zolberg (red.), *Working class formation: nineteenth-century patterns in Western Europe and the United States*. Princeton 1986, s. 331.

20 IGBE u.å.

21 Dieter Fricke, *Die deutsche Arbeiterbewegung 1869–1914: ein Handbuch über ihre Organisation und Tätigkeit im Klassenkampf*, Berlin 1976, s. 488 f.

22 Sigfrid Hansson, »Tyska fackföreningsskolor I», *Fackföreningsrörelsen*, 1, 1931.

23 Fricke 1976; Steele 2007, ss. 170–174.

24 Hansson 1931.

25 Jenny Jansson, *Manufacturing Consensus: the making of the Swedish reformist working class*, Uppsala 2012; Hansson 1931.

26 Hansson 1931.

27 Lena Hellblom, *Från primitiv till organiserad demokrati: en studie av några offentligheter inom den socialdemokratiska arbetarrörelsen med utgångspunkt i 1970-talets studiecirkel i Vikmanshyttan och Söderfors*. Lidköping 1985, s. 192.

28 Jaap Boter och Clara Pafort-Overduin, »Compartmentalisation and its Influence on Film Distribution and Exhibition in The Netherlands, 1934–1936», i Michael Ross, Manfred Grauer och Bernd Freislebe (red.), *Digital Tools in Media Studies. Analysis and Research. An Overview*. New Brunswick 2009; Theo Beckers, »Leisure and Pleasure», i Bob Moore och Henk Van Nierop (red.), *Twentieth-century Mass Society in Britain and the Netherlands*. Oxford 2006, s. 120 f.; H Brugmans, »Socialist Movement and Workers' Education in the Netherlands, The», *Int'l Lab. Rev.*, 36 1937.

29 Brugmans 1937.

30 Steele 2010.

31 Brugmans 1937.

32 Nivon »Geschiedenis van het Nivon» (<http://www.nivon.nl/nivon-vereniging/geschiedenis/geschiedenis-van-het-nivon/>) 141228

33 Ibid.

34 se t.ex. Kerstin Rydbeck, *Nykter läsning: den svenska godtemplarrörelsen och litteraturen 1896–1925*, Uppsala 1995; Samuel Edquist, *En folklig historia: historieskrivningen i studieförbund och hembygdsrörelse*, Umeå 2009; Kenneth Strömberg, *Vi och dom i rörelsen: skötsamhet som strategi och identitet bland föreningsaktivisterna i Hövmantorps kommun 1884–1930*, Växjö 2004.

Skuggan av bröd

De göteborgska arbetarnas tillträde till kultur under decennierna kring förra sekelskiftet ansågs vara en viktig bildningsfråga av både arbetarna själva och Göteborgs stadsfullmäktige. Tillrådet till kultur var emellertid helt avhängigt de som hade makten i staden och vilken typ av kultur som ansågs lämplig för arbetare – om det var densamma som de högre samhällsklasserna åtnjöt eller särskilt anordnade kulturevenemang, riktade just till arbetarklassen – var länge en stridsfråga.

Av Birgitta Johansson

»Låge det i sakens natur, att en begäran genast skulle bifallas, om den blott framställdes av en arbetare?» För övrigt hade han liksom säkert många andra med honom gjort den erfarenheten, att föreläsningar icke bildade »synnerligen», han fruktade, att om det nu skulle komma att stanna vid föreläsningar, arbetaren endast skulle få en »skugga av bröd». Han vore emellertid icke motståndare till arbetarens bättre uppfostran.¹

År 1866 överlämnades en rapport om den utbredda fattigdomen i Göteborg till Stadsfullmäktige.² Samma år bildades Göteborgs Arbetareförening.³ Händelserna hade inget direkt samband med varandra, annat än årtalet och att redaktören på *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, Sven Adolf Hedlund, medverkade i tillkomsten av såväl rapporten som föreningen. Men båda händelserna ingick också i en process som skulle komma att omvandla samhället i grunden. Fattighetsrapporten hade maktens män som avsändare och mottagare, och var ett försök att hantera en ohållbar situation inom rådande maktstrukturer – och att bevara denna struktur. Arbetareföreningen tillkom för att utmana makten, utifrån och underifrån. Båda initiativen syftade till ett bättre liv, till kropp och själ, för arbetarklassen i Göteborg. Men medlen för att nå dit rädde det delade meningar om.

Den här artikeln fokuserar på en liten del av omvandlingsprocessen – arbetarklassens tillträde

Sköljerskor vid Pripps bryggeri i Göteborg 1895.

till kulturen under decennierna kring förra sekelskiftet, utifrån ett maktperspektiv. Jag utgår från den franske filosofen Michael Foucaults teorier om makt, framför allt maktutövning som disciplinering. Han beskriver disciplinering som en sorts antirättvisa vars roll »är att införa oöverkomliga asymmetrier och utesluta ömsesidighetsförhållanden».⁴ Asymmetrierna har sin grund i ekonomiska skillnader, där den ekonomiskt svagare parten hamnar i ett beroendeförhållande till den som har pengar. I fallet med den framväxande arbetarkulturen i Göteborg använde, som vi ska se nedan, de som besatt den politiska och ekonomiska makten i staden asymmetrin till att definiera »den andres»

behov och förmåga att tillgodogöra sig kultur. Det inledande citatet är ett exempel på detta. Vilket slags bildning skulle arbetare få tillgång till? Bröd eller bara skuggan av bröd? Och vem fattade beslutet?

Sociala förhållanden i Göteborg

Mycket har redan skrivits om levnadsvillkoren i Göteborg under andra hälften av 1800-talet, och jag ska inte fördjupa mig i det ämnet här. Något måste ändå sägas om hur människor arbetade och bodde, inte minst för att förstå det anmärkningsvärda i att bildning, trots den materiella misären, ändå stod högt på dagordningen i arbetarleden. Strömmen av

inflyttade från landsbygden, där missväxt och svält tvingade ungdomar att söka arbete i städerna eller att emigrera till Amerika, ledde till akut bostadsbrist i Göteborg. Trångboddheten orsakade i sin tur nya sociala problem.

Redaktören för *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, S.A. Hedlund, som även satt i Stadsfullmäktige, drev på 1860-talet igenom en utredning av fattigdomens effekter i Göteborg – »Kommitterade för undersökning af förhållandet med pauperismen härstädes». Beskrivningen av usla bostäder, alkoholism, hunger, epidemier och prostitution är ett skakande tidsdokument från ett Sverige på u-landsnivå, i Europas utkant. En dåligt utbildad

arbetarklass som utförde enkla arbetsuppgifter till låga löner var det främsta konkurrensmedlet.

Att det behövdes mer och bättre utbildning än den som folkskolan kunde erbjuda, det stod klart redan ett par decennier efter den införts. I Göteborg växte yrkesskolor fram i takt med att verkstads- och varvsindustrin blev allt viktigare, exempelvis Slöjdskolan som skulle komma att utvecklas till Chalmers tekniska högskola. Den här artikeln fokuserar dock inte på sådan utbildning som efterfrågades explicit av industrin eller som behövdes för att kunna driva eget företag, utan på kulturell bildning.

Göteborgs Arbetareförening

1866 bildades Göteborgs Arbetareförening, en av många i sitt slag i Sverige detta årtionde. Inför föreningens bildande talade Gottfrid Lindman, som skulle bli dess förste ordförande, våren 1866:

Wårt valspråk blifve Arbetsamhet, Wetgirighet, Konst och uppfinningar. Wår grundtanke, hvilken likväl icke bör uppenbaras förr än Arbetare Föreningens band blifvit riktigt fastknutet är: att afskudda oss det ok, hvilket en dålig Aristokrati och en ofantligt för stor Embetsmannaliga hängt på våra skuldror, samt vinna sjelfständighet, mat och kläder genom vårt arbete, samt sunda och trefliga bostäder!⁵

Ett av syftena med Göteborgs Arbetareförening var att bilda en sjuk- och begravningskassa, något som saknades i Göteborg. Föreningen planerade också att starta verkstäder där det skulle erbjudas arbete till medlemmarna »både vinter och sommar». Men redan från starten, och trots den materiella nöd som många levde i, så betonades alltså behovet av konst och att få tillfredsställa sin vetgirighet – att växa som människa. Eller, uttryckt med Lindmans egna ord:

Det gifves ett vetande, som verkligen innehåller formeln för en mäktig utveckling af alla lifvets sidor. Vi kalla detsamma för »Det sociala vetandet».⁶

Göteborgs Arbetareförening avfärdas ibland som exempel på den liberala arbetarrörelse som initierades av medelklassen och som redan på 1880-talet ansågs ha spelat ut sin roll, då socialistiskt förank-

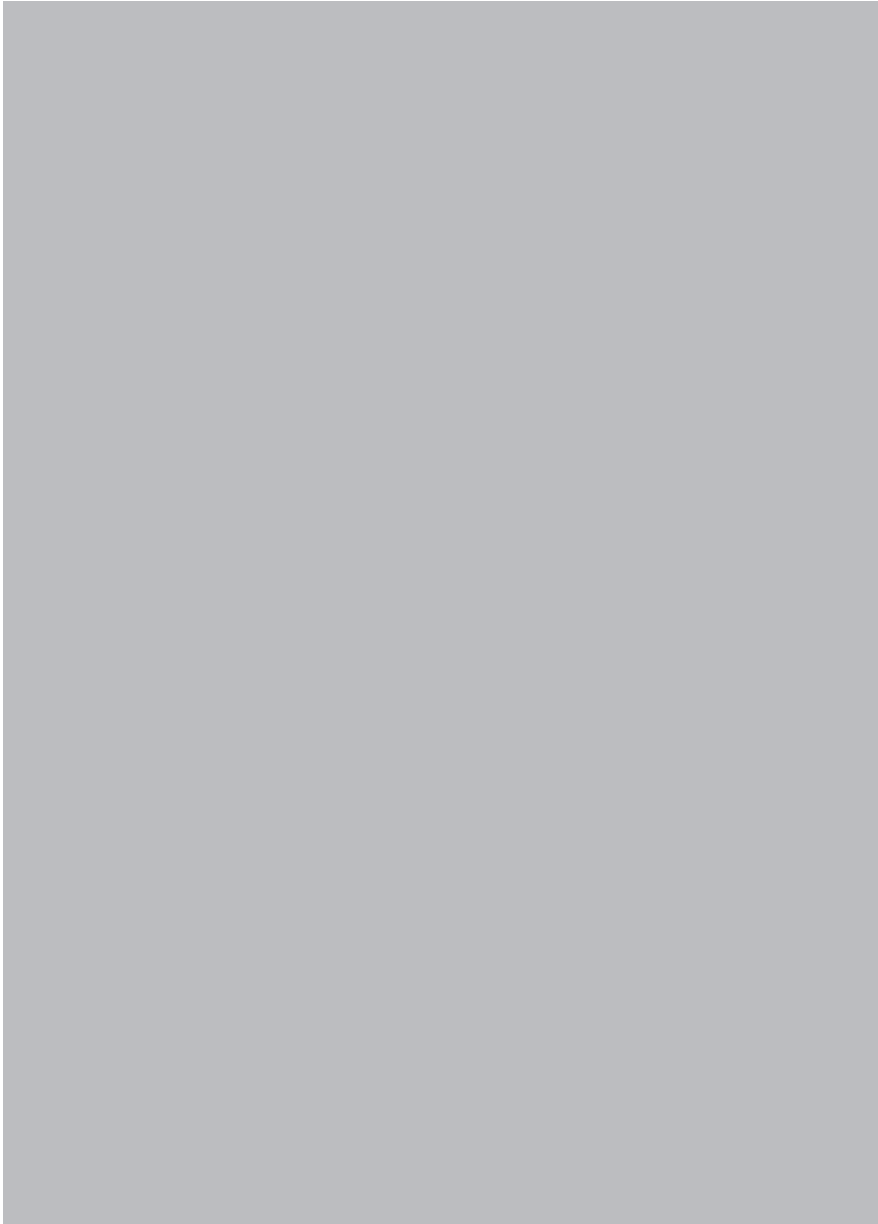
rade organisationer tog över. Även om delvis samma utveckling ägde rum i Göteborg, så behöll Arbetareföreningen länge en nyckelroll, främst för att man lyckats förverkliga planerna på ett eget hus. Den stora byggnaden vid Järntorget, med samlingslokaler och en teater, blev centrum för arbetarrörelsen och dess bildningsverksamhet i Arbetareinstitutets regi.

Göteborgs Arbetareinstitut

1883 startade Göteborgs Arbetareinstitut, som erbjöd utbildning i två former på kvällstid: föredragningsserier och elementarkurser. Dessutom anordnades folkkonserter. Föreläsningarna var gratis medan en blygsam avgift togs ut för elementarkurserna. De senare skulle kunna beskrivas som korta yrkesutbildningar, riktade till hantverkare och mer kvalificerad arbetskraft, i ämnen som bokföring, räkning, välskrivning och språk. Föreläsningsserierna däremot var inte inriktade på att förbättra åhörarnas yrkeskunskaper utan kunde i princip handla om vad som helt, vilket de också gjorde. Bara politik och religion var förbjudna ämnen. Folkkonserterna finansierades via särskilda anslag och entréavgifter.

Läsåret 1901/02 anordnades exempelvis sammanlagt 159 föreläsningar i de lokaler som Arbetareföreningen hade tillgång till. Medeltalet besökare var 124 och totalt hade vaktmästarna prickat av 19 664 personer detta läsår. I ämnet Naturkunskap hade åhörarna fått ta del av »Livet i havet», »Astronomiens historia», »Om gaserna» samt »Kolet och några af dess viktigaste föreningar». Under rubriken »Jord- och Folkbeskrifning» berättade föreläsarna om såväl Stockholm som Nilländerna, Ungern, Världsutställningen i Paris och Nordenskiölds resor. Svensk historia, anatomi, fysiologi och hälsolära var andra återkommande föreläsningsserier, liksom kultur- litteratur- och musikhistoria. I ämnet Nationalekonomi tycks föreläsaren ha tangerat gränsen för vad som fick behandlas under föreläsningkvällarna, under rubriken »Kooperativ politik. Fackföreningspolitik. Uppgifter för statens och kommunens socialpolitik».⁷

Vid sekelskiftet var Göteborgs Arbetareinstitut en etablerad kunskapsinstitution, men som framgår både av artikelns rubrik och det inledande citatet så hade föreläsningaftnarna haft låg status redan från starten, trots att det var välrenommerade lärare och yrkesmän som föreläste. De gav inblickar på en

Bildningsarbetets resultat: Skorstensfejaren sysselsätter sig med astronomi. Litografi av Fritz von Dardel

mängd olika områden, men inga fördjupade kunskaper – inget bröd, bara skuggan av bröd. Dessutom fyllde de en annan funktion, att hålla arbetarna borta från krogen och andra olämpliga ställen. Den som bildar sig syndar inte.

Även Lundby, på Hisingen, fick ett Arbetareinstitut 1895. Där fanns en stor arbetarbefolkning som hade lång väg in till föreläsningarna i centrala sta-

den. Så här beskrivs syftet med det institutet i årsredovisningen 1906/07:

Institutets ändamål är att åt alla såväl kvinnor som män, hvilka under uppväxtåren ej fått ägna sig åt högre studier, meddela en populärt vetenskaplig bildning och allmännyttig kunskap.⁸

Arbetsföreningens hus vid Järntorget i Göteborg. Byggs i etapper mellan 1874 och 1909. Här hade även Göteborgs Arbetsinstitut sina första undervisningslokaler. Revs på 1950-talet.

Bildningen skulle inte bara vara till glädje och nytta för individen, utan också, indirekt, för samhället:

de [arbetarna] kunna förvärfva sig en fast grund för ett ordnat lif, skadliga nöjen och dryckenskap m.m. kunna motverkas och samhället få ett värderikt tillskott af intellektuella och moraliska krafter i det gemensamma arbetet för fosterlandets lycka och välstånd.⁹

Även i Lundbys Arbetsinstitut var »politiska och religiösa strider och agitationer» förbjudna och den bildning som förmedlades skulle »stå i öfverensstämmelse med tidens kultur; fri forskning skall vara dess

grundval och en *sund utveckling* bör stå som ett mål för dess verksamhet».¹⁰

Kultur för arbetarklassen

Trots långa arbetsdagar och sexdagars arbetsvecka uppfattade de styrande i Göteborg att arbetarklassens fritid var problematisk och därför behövde fås under kontroll. Det var framför allt det utbredda supandet, i kombination med slagsmål och bråk, som man ville få bort. Lugnare sysselsättningar var därför något som Stadsfullmäktige var berett att stödja, även ekonomiskt. En ödets ironi är att de pengar som sköts till ofta kom från de supande arbetarna själv. Genom det så kallade Göteborgs-

Medlemskort i Göteborgs arbetareförening 1886.

systemet kontrollerade Göteborgs stad försäljningen av rusdrycker och hade dessutom inkomster från denna försäljning. Dessa inkomster, »brännvinspengar», användes ofta för att finansiera kulturell verksamhet för arbetarklassen. De så kallade lärummen för sjöfolk, var ett exempel på sådan »brännvinskultur».

Arbetarnas egna strävanden efter bättre livsvillkor via bildning sammanföll alltså här med makthavarnas önskan att stärka kontrollen över denna grupp, efter arbetsdagens slut, och att korrigera oönskat beteende (främst dryckenskap). En sådan lämplig, alternativ sysselsättning var museibesök och fri entré till Göteborgs Stadsmuseum på kvällstid föll väl ut. Anslagen till Göteborgs Arbetareinstituts bildningsverksamhet ska ses i just det sammanhanget – som ett sätt att skapa lämplig nöjen för kroppsarbetare dels för att därigenom minska supandet, dels för att förhindra att det jäsande missnöjet med livsvillkoren inom arbetarklassen tog sig mer våldsamma uttryck.

Den välvilliga synen på Arbetareinstitutets verksamhet innebar dock inte att det automatiskt kunde räkna med fortsatta anslag. Pengar från Göteborgs Stad, eller ur dess brännvinskassa, skulle inte tas för givna. Så här skriver exempelvis Drätselkammaren till Stadsfullmäktige, angående Arbetareinstitutets anslagsframställan:

Å ena sidan torde det icke kunna förnekas att det ändamål, hvarför ifrågavarande anslag begärts, är af sådan beskaffenhet, att medel till bestridande af kostnader derfor icke böra å stadens skattskyldige innevånare uttaxeras. Att medel för i mera eller mindre mån liknande företag förut utgått ur stadskassan, synes nem-

ligen icke innebära tillräckligt skäl att än vidare förfoga öfver nämnda kassa för vinnande af ändamål, hvilka det icke lagligen tillkommer henne att tillgodose. Men å andra sidan finner drätselkammaren, lika med stadskamererarkontoret, att nyttan af arbetareinstitutets, derest det väl skötes, icke kan betviflas.¹¹

Här är alltså åter ett exempel på Stadsfullmäktiges dilemma: å ena sidan är det en verksamhet som fungerar bra och som man egentligen behöver, å andra sidan vill man inte utvidga stadens förpliktelser och därmed belasta dess skattebetalare. Lösningen blev, som så många gånger förr att man hittade en fond som sköt till pengar. Och pengarna villkorades i enlighet med den asymmetriska maktutövningens principer: vissa ämnen, politik och religion, var förbjudna. Andra uppmuntrades, exempelvis sådant som handlade om hygien, hälsa och nya naturvetenskapliga rön.

Men även själva verksamheten, föreläsningarna och konserterna, behövde övervakas, så att man kunde vara säker på att anslagen gick till den grupp de var avsedda för. Kontroll av samhällsklass ägde därför rum vid Arbetareinstitutets entré, där besökaren måste uppge namn och yrke. Elementarkursernas elever tillhörde samtliga, ht 1902, »de kroppsarbetande klasserna», medan åhörarna vid föreläsningarna uppges till tre fjärdedelar komma från denna klass. Vilka den övriga fjärdedelen var, eller vilken klass dessa individer tillhörde, framgår inte av redovisningen.¹²

Stadsfullmäktige krävde platser i Arbetareinstitutets styrelse och att få utse revisorer, i samband med att anslag beviljades. Dessutom hade man vakter utanför folkkonserternas utomhusevene-

mang, för att hindra obehöriga från att lyssna till musiken. Så här rapporteras från denna inte helt okomplicerade, övervakning, 1902:

Då åhörarne begagnat sina helgdagskläder, är det ej möjligt att af dräkten sluta sig till deras samhällsställning. Genom komiterades egen personkänedom och enligt omdöme från arbetarhåll kan man dock våga påstå, att åhörarne, af vilka majoriteten är fruntimmer, i regel tillhört den samhällsklass för hvilken konserterna äro afsedda, eller kropparbetarnes.¹³

Den lilla, men växande medelklassen hamnade bokstavligen mellan stolarna, när den ville lyssna på musik:

Då den s.k. medelklassen befinner sig i det ogynnsamma läget, att den icke får köpa biljetter till folkkonserterna och icke har råd att besöka konserter å cirka 2 kr. eller högre pris, har man enskilt rådgjort med åtskilliga musikidkare, huruvida icke de skulle finna lämpligt att på egen risk mera regelbundet giva populära konserter med en entré af 1 kr. å 50 öre.¹⁴

De dyrare biljetterna, som nämns i fullmäktigehandlingen, är till Orkesterföreningens konserter. Denna förening drev, med hjälp av donerade pengar, en omfattande konsertverksamhet och ansökte om pengar hos stadsfullmäktiges för byggande av

ett konserthus i Göteborg. Orkesterföreningens konserter gick samtidigt med stora underskott varje år, vilka täcktes med pengar ur stadskassan. Ändå förblev dessa konserter alltså stängda för alla utom en liten exklusiv krets under många år, på grund av det höga biljettpriset. Principen om klassåtskillnad gick före den om att inte åsamka stadskassan onödiga utgifter.

Även valet av musik till folkkonserterna gjordes av utomstående »musikexperter» utifrån övertygelsen att arbetarklassen inte borde lyssna till samma musik som medel- och överklassen. »Experterna» var ofta lärarinnor eller hustrur till framstående politiker eller köpmän i staden. Orkesterföreningen presenterade hela musikstycken, med full orkestrering, för sin publik. Folkkonserternas repertoar bestod av kortare piano- eller violinstycken, operapotpurrier, folkmusik eller visor. Urvalet skulle ske utifrån fler olika kriterier: innehålla andliga inslag, vara nykterhetsfrämjande, inge självaktning och öka trivseln i arbetarehemmen. Det sistnämnda väntades ske genom att det i första hand var kvinnor som besökte konserterna, och de ansågs generellt mer mottagliga för musikens positiva inverkan och hade större förmåga att påverka sin omgivning än vad männen hade. Kvinnorna förväntades sedan föra vidare dessa uppbyggliga texter i hemmet, genom att sjunga tillsammans med man och barn.

Till följd av valet och utförandet af de å folkkonserternas program upptagna musikstyc-

Abstract: Bread or the Shadow of Bread

This paper deals with the working classes' access to culture in the city of Gothenburg, during the decades around the turn of last century. It assumes a power perspective where culture is being used as a means of controlling, in order to discipline the working class, yet lacking the right to vote but starting to organize themselves in Workers' Associations.

Culture was considered a good influence on working class families, provided it was the right kind of culture. The terms of financial alloca-

tions to Göteborgs Arbetareförening, and its activities, were therefore dependent upon the content and verification that participants were only people from the working class.

The repertoire, for example at Music concerts, had been selected and put together by the women of the upper classes based on criteria that it would promote spirituality, less alcohol drinking, self esteem and enjoyment of the home. It consisted of short pieces and songs, but not entire musical work, such as Symphonies. Such was performed only at concerts for the higher social classes.

Correspondingly, the training at Göteborgs Arbetareförening consisted primarily of lectures on a variety of topics, not by advanced knowledge. This papers headline, »Bread or the Shadow of Bread» refers to the control of the content of culture, available to workers in Gothenburg hundred years ago. If it was true breeding (Bread), or just someone else's choice of pieces of Education (the Shadow of Bread). Not until after the breakthrough of democracy, in the late 1920s and 1930s, the working class conquered the power over culture and education.

kena lär, efter hvad som sagts komiterade, sången i hemmen och vid arbetaresällskapets sammankomster stigit så väl kvalitativt som kvantitativt. Om också en del öfverdrift ligger i versen »Där sången klingar, slå med lugn dig ned: att sjunga är ej onda mänskors sed», så innehåller den dock i hvarje fall en icke ringa grad av sanning.¹⁵

Slutsatser

Att arbetarklassen skulle ha tillgång till kultur, det ansåg både dess egna företrädare och den begränsade grupp invånare som fanns representerad i Stadsfullmäktige, var rimligt och önskvärt. Men medan arbetarrörelsens mål var att få tillträde till samma kulturinstitutioner som andra samhällsmedborgare och förbehålla sig rätten till egna val, så ansåg majoriteten i fullmäktige att kultur var ett redskap att särskilja olika samhällsklasser. Kroppsarbetare skulle inte bara bo och arbeta avskilda från övriga medborgare. Även på fritiden skulle de sysselsättas med särskilt anpassad kultur, utifrån antagande om att de hade andra behov och förutsättningar att tillgodogöra sig exempelvis musik. Men det fanns också en inbyggd kontrollfunktion i den arbetarkultur som Göteborgs stad var villig att ge ekonomiskt stöd. Dels ville man kontrollera att det var rätt grupp människor som tog del av den subventionerade kulturen, dels ville man påverka innehållet eftersom det syftade till att påverka karaktären hos de som lyssnade på musiken. Särskilt

kvinnor antogs vara mottagliga för karaktärstärkande kultur.

Min slutsats är att tillträdet till valda delar av kulturlivet i Göteborg, som arbetarklassen gavs under decennierna före demokratis genombrott, i hög grad var en form av maktutövning. Syftet var att disciplinera, att skapa ordning i det offentliga rummet genom minskat supande och åstadkomma större harmoni i arbetarhemmen, där trångboddhet och sanitära problem var ett ständigt bekymmer för stadsfullmäktige, vars majoritet inte ansåg att bostadsbyggande var en kommunal angelägenhet. Den utbildning och bildning som arbetarrörelsens föreningar tog initiativ till, men som var beroende av finansiering utifrån, kunde heller inte ge djupare kunskaper, endast enkel allmänbildning eller kompletterande yrkeskunskaper. Man erbjöd skuggan av bröd, inte bröd.

Inte förrän arbetarrörelsen erövrat den politiska makten uppstod mer av »ömsesidighetsförhållanden» även på kulturens områden. I min forskning om teater i Göteborg visar jag på exempel från 1930-talet, där olika folkrörelser ställde upp som garantier för teaterföreställningar med ett politiskt innehåll som misshagat stadens redare och köpmän. Genom att abonnera på föreställningar som de beslutna bojkottade, kunde även obekväma uppsättningar fortsätta att spelas och en djärvare repertoar blev möjlig. Även den ekonomiska asymmetrin hade då förskjutits och aktionerna kunde genomföras utan externa bidrag.

Referenser – Skuggan av bröd

1 Göteborgs Arbetarinstitut 1883–1983, *Jubileumsskrift*, Göteborg 1983 (Referat från Göteborgs Stadsfullmäktiges handlingar 1883:46)

2 Göteborgs Stadsfullmäktiges handlingar 1866, nr 24 *Kommitterade för undersökning af förhållandet med pauperismen härstädes*

3 Göteborgs Arbetareförening 1866–1966, *Minnesskrift*, Göteborg 1966. Det tycks ha funnits en föregångare till denna förening. A. Pählman och W. Sjölin, *Arbetarföreningarna i Sverige 1850–1900*, Stockholm 1944, uppger att det bildades en arbetare-

förening i Göteborg 1851, som upplöstes redan 1853 efter att föreningens ordförande »rymde till Italien på grund av en gammal förskingringshistoria», s.113. Pählman och Sjölin tycks emellertid ha missat att en ny förening bildades 13 år senare och jag bortser från deras korta redogörelse för det första försöket att bilda en arbetareförening i Göteborg

4 Michel Foucault, *Övervakning och straff: fängelsets födelse*, Lund 2003, s 260

5 Göteborgs Arbetareförening 1866–1966, *Minnesskrift*, Göteborg 1966 s. 16

6 ibid s.17

7 Göteborgs Stadsfullmäktiges Handlingar 1902:77

8 Göteborgs stadsfullmäktiges handlingar 1907:189 s.5

9 ibid

10 ibid Kursiveringen är den som finns i stadsfullmäktiges protokoll.

11 Göteborgs Stadsfullmäktiges handlingar 1883:46, s.1

12 Göteborgs stadsfullmäktiges handlingar 1902:77, s.4

13 Göteborgs Stadsfullmäktiges handlingar 1902, nr 78, s.12

14 Ibid.

15 Göteborgs Stadsfullmäktiges handlingar 1902, nr 78, s.16

Arbetarnas Bildningsförbunds representantskap, 1919: Fredrik Ström, Arvid Hallberg, O Borge, Eduard Wiberg, Nils Flyg, Rickard Sandler, Yngve Hugo, Anders Örne, J S Nyberg, Carl Winberg, Arvid Thorberg.

TEMA: BILDNING

Maktkamp i ABF

När den svenska arbetarrörelsen splittrades i olika ideologiska grenar på 1910-talet påverkade det även ABF vars verksamhet ju vände sig till alla arbetare, oavsett ideologi eller fackföreningstillhörighet. Men i en orolig tid blev ABF den arena där de oliktankande ändå kunde mötas och samarbeta. Det skedde dock inte utan strider. Genom att göra ändringar i röstreglerna i ABF:s representantskap, och därigenom bana väg för socialdemokratisk dominans, lyckades man hålla ihop förbundet.

Av Jenny Jansson

1910-talet var en turbulent tidsperiod för arbetarrörelsen runt om i Europa, det var en tid när motsättningarna mellan olika grenar inom arbetarrörelsen ledde till splittring och fragmen-

tering. Den svenska arbetarrörelsen följde samma mönster som arbetarrörelsen internationellt. Den fackliga sfären splittrades i två olika organisationer med olika ideologiska utgångspunkter efter att Sveriges Arbetares Centralorganisation, SAC, grundades 1910. I den politiska sfären splittrades det socialdemokratiska partiet 1917 när socialdemokratiska ungdomsförbundet bröt sig ur och grundade socialdemokratiska vänsterpartiet (som senare blev Sveriges kommunistiska parti).

Bildningssfären däremot, där ABF var huvudorganisationen, kvarstod som en organisation för alla arbetarorganisationer oavsett ideologisk hemvist. Idéerna om utbildningens betydelse för arbetarklassen återkommer bland de socialistiska såväl som de kommunistiska teoretikerna – arbetarna behövde egna bildningsinstitutioner eftersom de borgerliga utbildningarna ansågs reproducera det borgerliga samhället. Bildningen var allmängiltig och viktig för alla arbetare. Därför sågs den också som en naturlig sfär för samarbete mellan de olika ideologiska inriktningarna inom arbetarrörelsen och ABF är fortfarande det folkbildningsförbund som organiserar alla arbetareorganisationer i Sverige.

I teorin låter det enkelt men var det så problematiskt i praktiken för de olika ideologiska inriktningarna att enas i ABF? Precis som utbildningsinstitutioner kontrollerade av borgerliga krafter kunde reproducera borgerliga värderingar, kunde kommunistiska och reformistiska utbildningar reproducera ideologi. Bildningsinstitutionerna var dessutom en viktig direktkanal till medlemmarna för facken och partierna och kunde således användas för att sprida idéer bland gräsrotterna.¹ Det var därför inte oviktigt hur bildningen utformades och långt ifrån självklart att arbetarrörelsens olika grenar skulle vara eniga om hur ABF skulle organiseras och styras. Det är heller inte självklart att ABF skulle bli arbetarrörelsens enda bildningsförbund.

I denna artikel analyserar jag den interna utvecklingen i ABF:s representantskap efter att den svenska arbetarrörelsen splittrats under 1910-talet. Närmare bestämt undersöks perioden 1918–1919, när socialdemokraterna för första gången inte är Sveriges enda arbetarparti längre. Under denna period gick ABF från att ha endast socialdemokratiska arbetarorganisationer till att bli den arena där de olika grenarna av arbetarrörelsen, som konkurrerade om att organisera arbetarklassen, möttes och skulle samarbeta.

ABF efter partisplittringen

Rickard Sandler var den inom svensk arbetarrörelse som särskilt vurmat för bildning av arbetarklassen och han blev också drivande i grundandet av ABF 1912. ABF var vid grundandet öppet för alla typer av arbetareorganisationer vilket var naturligt då det bara fanns ett parti och en ungdomsrörelse. SAC var fortfarande en så liten organisation, och dessutom inte medlem, att det inte uppfattades som ett hot mot en enhetlig bildningsrörelse. Situationen blev dock mer komplex under 1910-talet när vänsterorganisationerna växte i Sverige. År 1918, året efter partisplittringen, ansökte Sveriges Socialdemokratiska Vänsterparti, SSV, och det nya socialdemokratiska ungdomsförbundet, SSU, om medlemskap i ABF och beviljades detsamma,² vilket ändrade spelplanen drastiskt.

Offensiv från vänsterpartiet

I augusti 1918 träffades för första gången ABF:s representantskap efter de nya organisationernas inträde. Socialdemokraternas Ungdomsförbund, som efter partisplittringen blivit socialdemokratiska vänsterpartiets ungdomsförbund, företrädades av förbundets studieledare Nils Flyg. Flyg hade författat ett förslag till representantskapet å ungdomsförbundets vägnar som presenterades på mötet. I detta föreslogs att ABF:s centralbyrå, den exekutiva ledningen av ABF skulle flyttas från Brunnsvik, i Dalarna, till Stockholm. Att centralbyrån förlagts till Brunnsvik hade sitt ursprung i Sandler bakgrund som folkhögskolelärare på bland annat Brunnsvik och SAPs koppling till Brunnsviks folkhögskola.³

Flytten var ett provokativt förslag men än mer provokativt för de reformistiska organisationerna var Flygs andra förslag, nämligen att göra förändringar i ledningen för ABF. Flyg förklarade att studieledaren för ABF, Rickard Sandler, säkert hade varit den bästa personen för posten som studieledare för ABF 1912 då organisationen grundades, särskilt som Sandler lämnat riksdagen för att fokusera på att bygga upp ABF. Då hade framtiden för arbetarbildningen sett ljus ut. Men strax efter att han lämnat riksdagen, skrev Flyg, hade Sandler tagit ett jobb som redaktör för tidningen *Ny Tid* i Göteborg, och redaktörskapet, menade Flyg i sin skrivelse, ledde till att Sandler försummat ABF. Eftersom organisationen dessutom vuxit kraftigt sedan 1912, behövdes en studieledare som hade tid att fokusera på ABF eftersom studieledaren dessu-

ABF:s Centralbyrå i Brunnsvik. 1919

tom hade fler arbetsuppgifter nu än vid grundandet. Framförallt pekade Flyg på att utbildningsprogrammen inte utvecklats nämnvärt på senare år, och det pedagogiska ledarskapet var studieledarens viktigaste uppgift. Om socialismen skulle kunna förverkligas, behövdes en studieledare som kunde fokusera på utbildningen, inte bara sköta den grundläggande administrationen. Flyg betonade att Sandler hade de intellektuella kvaliteter som krävdes för att göra ett gott jobb men avsaknaden av fokus gjorde att han borde avgå.⁴

Kritiken av Sandler måste betecknas som hård. ABF var Sandlers stora projekt och livsgärning. Att bli så ifrågasatt och uppmanad att avgå av de nya organisationerna, dessutom på det första mötet efter partisplitringen var ett hårt slag mot Sandler personligen, och en markering mot de socialdemokratiska organisationerna.

Sandler besvarade förslaget genom att förklara på mötet att han och hans fru Maja Sandler, som också jobbat på ABF, ville ta en paus från bildningsförbundet i ett år. Detta kungörande möttes med protester från övriga mötesdeltagare.

Tyvärre framgår inte av protokollen hur diskussionerna gick i mer detalj eller hur de olika deltagarna röstade annat än att Flygs förslag avvisades med klar majoritet. Det framgår att järnvägsmanaförbundets representant, Carl Vinberg instämde med Flyg till en början. Vinberg var också medlem i SSV (ledamot i dess partistyreelse 1917–1918)⁵ och därför är det knappast förvånande att han stöttade Flyg.

Att flytta centralbyrån från Brunnsvik kan ha haft logistiska fördelar, men det var knappast den enda anledningen till Flygs förslag. Brunnsvik var ett starkt fäste för den reformistiska arbetarrörelsen 1918, och det måste rimligen ha varit svårt för andra organisationer att få tillträde till ABF:s innersta sfär när den var förlagd till Brunnsvik. Förslaget kan därför tolkas som ett försök att bryta Sandlers så väl som det socialdemokratiska partiets grepp om organisationen.

Förslaget måste också ses i ett större sammanhang, merparten av de inblandade personerna hade varit indragna i konflikter inom ungdomsförbundet åren innan. Konflikterna inom ungdomsförbundet

ABF:s Centralbyrå i Stockholm, på Barnhusgatan 16. 1928

och konflikten om vem som skulle styra tidningen *Social-Demokraten* hade inte bara banat väg för partisprängningen utan också skapat personliga motståndningar inom eliten i arbetarrörelsen.⁶

Trots protesterna stod Sandler fast vid att lämna organisationen, han efterträddes av Yngve Hugo och hans fru Sigrid på centralbyrån. Hugo hade länge varit studieinstruktör på ABF och han hade inte varit indragen i striderna inom ungdomsrörelsen. På grund av detta måste han ha varit en bra kompromiss, han var också den person förutom Sandler som hade bäst kännedom om organisationen.⁷

Det är svårt att säga exakt hur den socialdemokratiska företrädaren Gustav Möller och LO:s representant Ernst Söderberg reagerade på förslaget; jag har inte hittat några interna överläggningar med anledning av Flygs offensiva hållning i ABF:s representantskap varken i partiet eller i LO. Men faktum kvarstår att vid det allra första mötet med representantskapet efter vänsterorganisationernas inträde i organisationen, utmanades de reformistiska orga-

nisationerna i ABF. Detta torde ha blivit en väckarklocka för LO och SAP.

Möllers motdrag

Organisationsfrågan kom att återkomma under 1919. På ett möte i juli 1919 var Sandler tillbaka i ABF:s representantskap men nu som representant för det socialdemokratiska partiet efter att Gustav Möller lämnat posten samma år. Som en allra sista insats som ledamot av representantskapet hade Möller innan han avgått lämnat in ett förslag till representantskapet om att förändra ABF:s organisationsstruktur. Möller skrev i sitt förslag att de tre största organisationerna, SAP, LO och Kooperativa Förbundet borde garanteras bättre inflytande i representantskapet och hur ABF:s budget användes, eftersom dessa organisationer stod för sammanlagt 85 procent av medlemsavgifterna till ABF.⁸ Med de gamla omröstningsreglerna i representantskapet hade varje medlemsorganisation en röst, vilket gav mindre organisationer lika mycket inflytande som de stora. Möller föreslog att medlems-

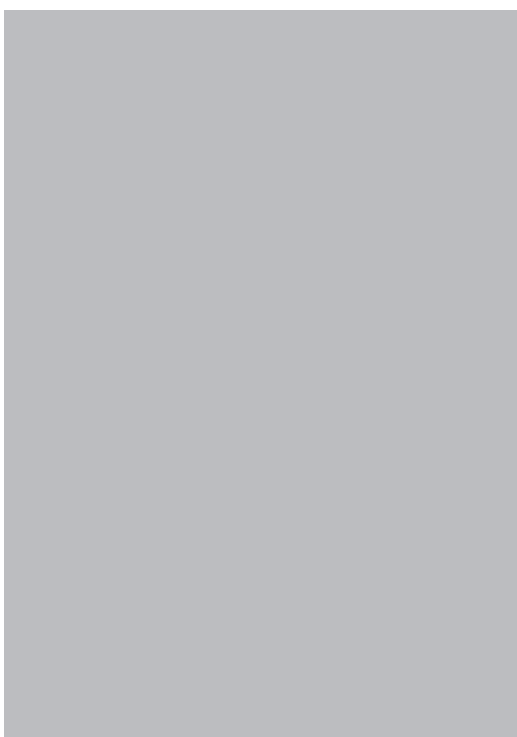
organisationerna skulle tilldelas röster i representantskapet som stod i proportion till antalet medlemmar (avgiften beräknades till en summa per medlem), inflytandet skulle således sättas i proportion till det finansiella bidraget till ABF.

Möllers förslag måste ses i kontexten av allt fler vänsterorganisationer uppstått under 1910-talet. De då gällande röstningsreglerna hade kunnat ge vänsterorganisationer majoritet mot de reformistiska organisationerna, om vänsterorganisationer lyckats sluta sig samman. Vid tidpunkten för förslaget hade ABF nio medlemsorganisationer men fler stod på tur att ansluta sig till ABF. 1919 var medlemsorganisationerna som stod till vänster om socialdemokratien tre till antalet: SSV, ungdomsförbundet och Ungsocialisterna.⁹ Förutom dessa organisationer representerades järnvägsmannaförbundet av Vinberg som satt i styrelsen för vänsterpartiet. Samtidigt hade SAC vuxit och det var tydligt att SAC lade ner omfattande resurser på bildning på egen hand. Det måste därför ansetts vara en tidsfråga innan SAC också skulle ansöka om medlemskap i ABF (vilket de gjorde 1923). I ett sådant scenario skulle vänsterorganisationerna vara fler än reformisterna och socialdemokratien skulle tvingas förlita sig på stöd från KF och nykterhetsrörelsen.

Representantskapet förmådde inte fatta beslut i frågan på mötet. Omröstningsreglerna ansågs som en allt för komplicerad fråga att hastigt fatta beslut om och följaktligen bordlades frågan.

Ett nytt möte hölls redan i oktober 1919. Sandler, som utsågs till ordförande för mötet, inledde mötet med att presentera en ekonomisk rapport som var ganska dystert. Slutsatsen Sandler drog var att medlemsavgiften till ABF var för låg, intäkterna täckte inte de kostnader organisationen hade. Antingen kunde ABF lägga om sin verksamhet och göra nedskärningar, eller så måste man höja medlemsavgiften. Sändlers förslag var att höja medlemsavgiften från den befintliga 3 öre/medlem per organisation till 5 öre. Efter diskussion stod det klart att alla ledamöter ansåg att det var bättre att höja avgiften än att dra ned på verksamheten. Men flera av ledamöterna tvekade att ge sitt bifall till förslaget utan att få ett godkännande från organisationen de företrädde. LOs representant, Arvid Thorberg, var en av de som ville ha ett tydligt godkännande från LO innan omröstningen: LO var ju också den organisationen som skulle komma att betala mest.¹⁰

Nästa fråga på dagordningen på mötet var Møl-

Nils Flyg var ledaren för vänsterns offensiv inom ABF.

lers förslag att ändra omröstningsreglerna och ge de större organisationerna representation i förhållande till medlemsstorlek. Både KF:s representant Emil Öhrne och Eduard Viberg från typograferna stöttade förslaget.

Hos SSV var tongångarna dock andra. Deras företrädare Fredrik Ström uttryckte oro över att den föreslagna ändringen skulle kunna undergräva sammanhållningen i ABF. Han betonade att de små organisationerna aldrig skulle försöka driva igenom reformer som de stora organisationerna inte stöttade. Ström gick så långt som att säga att han inte kunde garantera att vänsterpartiet skulle förbli medlem i ABF om omröstningsreglerna ändrades. Varför sammanhållningen skulle undergrävas framgår inte av protokollet.

Sandler mötte Ströms anförande med att förklara att när han hade skrivit de nuvarande reglerna hade ABF bestått av tre stora och tre små organisationer. Det var dock inte längre fallet; flera små organisationer hade anslutit sig till ABF och därför var den föreslagna omstruktureringen berättigad. Sandler

betonade också att han ansåg att enigheten i ABF var viktig, en lösning som alla kunde acceptera var därför att föredra. Då debatten inte tycktes komma längre föreslog Sandler att representantskapet skulle utse en kommitté som skulle få till uppgift att utarbeta ett förslag som alla kunde godta. Han föreslog vidare att Ström själv skulle ingå i kommittén liksom Öhrne (från Kooperativa Förbundet) och Vinberg (järnvägsmannaförbundet).

Ström som verkat tolka Sanders replik som att han, Ström, tyckte att det stora organisationerna överdrev problemet, svarade att han inte motsatte sig förändringar men betonade att varje medlemsorganisation borde ha vederbörligt inflytande. Därmed avböjde han att delta i kommittén och föreslog Flyg stället, som representant för ungdomsförbundet.

Flyg tog till orda och började med att beklaga att frågan hade kommit upp på dagordningen. Enligt honom öppnade frågor likt denna upp dörren för politiska konflikter inom ABF. Han betonade också vikten av att hålla samman organisationen: frågor som inte kunde lösas med nuvarande omröstningsförfaranden borde kanske hellre lösas av ledarna för medlemsorganisationerna, inte av representantskapet. Arvid Thorberg, LOs representant förklarade att LO inte skulle acceptera nuvarande omröstningsregler. Föga förvånande, stöttade han Sanders förslag.

Debatten uppvisar ett antal skiljelinjer mellan företrädarna. Det är uppenbart att de små vänsterorganisationerna, SSV och ungdomsförbundet, var emot en förändring, medan de andra små medlemsorganisationer som till exempel Järnvägsmannaförbundet och Typografförbundet stöttade de stora organisationerna i princip; båda företrädarna uttryckte förståelse för det orättvisa i att de största organisationerna gjorde de största ekonomiska bidragen, men hade inte mer inflytande än någon annan av organisationerna. De reformistiska parterna, LO och SAP, ville ha en förändring. Sandler var samtidigt tydlig med att förändringen inte fick äventyra ABF:s existens. Samtliga företrädare uttryckte (paradoxalt nog) oro över ABF:s framtid om organisationen skulle bli ett slagfält mellan de olika grenarna av arbetarrörelsen. Detta kan tyda på genuin oro folkbildningen inom arbetarrörelsen, men kan också tolkas som ren retorik.

Kommittén som utsågs bestod av Flyg, Öhrne, Vinberg och Thorberg. De fick ett par timmar på sig att utarbeta ett förslag som skulle diskuteras

under kvällen samma dag. Kommitténs förslag i sin ursprungliga form finns tyvärr inte bevarad och den debatt som följde var mycket kort. Företrädarna godkände kommitténs förslag, detta följde Möllers ursprungliga förslag om att rösterna skulle fördelas i proportion till antalet ledamöter. Alla organisationer med färre än 5 000 medlemmar skulle inte ha rätt till en representant i det styrande organet. Förändringarna ändrade maktrelationerna inom ABF.

Socialdemokratins seger och dominans

Tidpunkten för förändringarna hindrade vänsterorganisationerna från att få något nämnvärt inflytande över ABF. Det är troligt att den reformistiska arbetarrörelsen uppfattade vänsterorganisationernas närvaro i ABF:s representantskap som ett hot och vidtog åtgärder. Att ta kontroll över representantskapet var viktigt för alla parter eftersom där fastställdes innehållet i de utbildningar som ABF erbjöd medlemmarna. När SSV senare under 1920-talet splittrades uppstod ytterligare vänsterorganisationer. Genom Möllers förslag hade de reformistiska organisationerna egen majoritet i ABF trots att antalet arbetareorganisationer växte.

Det var också taktiskt av socialdemokraterna att koppla samman frågan med höjd avgift eftersom man visste att SSV:s finanser inte var goda. Denna strategi, som av Leif Lewin kallats för »tillägg på dagordningen»,¹¹ underströk att den som betalade mest skulle ha mest inflytande. 1929 när kommunistpartiet splittrats ytterligare en gång uteslöts de ur ABF. ABF:s representantskap kungjorde att det inte gick att avgöra vilken av de nya organisationerna som var den rättmätige medlemmen i ABF, därför uteslöt man båda (KP hade dessförinnan inte betalat medlemsavgiften på flera år).¹²

De nya reglerna banade väg för en socialdemokratisk dominans i ABF och studierna kom att bli en mycket viktig del av den reformistiska arbetarrörelsen. Framförallt kom studier via ABF att spela en väldigt viktig roll för LOs organisatoriska utveckling under 1920- och 1930-talen när studieverksamheten användes för att bygga en kollektiv identitet i organisationen. Motiven till detta var främst att förmå medlemmarna att vara lojala mot LO.¹³ Hade inte reglerna ändrats finns mycket som talar för att ABF förlorat sin ställning, då de reformistiska organisationerna låtit förstå att de inte hade för avsikt att finansiera ett ABF som domine-

rades av vänsterorganisationer. Som det också visat sig kom ABF mycket riktigt att domineras av socialdemokratin och LO under resten av 1900-talet (se Backius och Nordvalls artikel på sidorna 30–41 i detta nummer).

Varför grundades inget alternativ till ABF av vänsterorganisationerna? Orsakerna är flera. Ekonomiskt hade det varit kostsamt att starta en parallell organisation. En annan orsak som med stor

sannolikhet spelat en viktig roll är att ABF haft en öppenhet vad gäller studieplaner. Under 1920-talet när de ideologiska motsättningarna fortfarande vara vitala hade de olika organisationerna olika studieplaner i samma ämne, till exempel fanns flera olika Föreningskunskap. Att tillåta mångfald i utbildningarna och studieplanerna har förmodligen varit en viktig förutsättning för en enad bildningsfär i Sverige.

Abstract

Power struggle in the Workers' Educational Association

In this article, I analyze the internal development of ABF after the Swedish labor split in different branches in the 1910s. ABF, which organized all workers' organizations regardless of ideological position, became an arena where the various branches of the labor movement met and were forced to cooperate. This transition - from an organization organizing an ideologically unified labor movement, to an organization that organized competing organizations - is analyzed in this article. ABF kept its status as the only Workers' Educational Association in Sweden and became very successful during the 20th century, but as the analysis shows the ideological split between the different organizations almost split ABF in 1919. Through changing the voting rules in the Representatives, the largest organizations, those who contributed financially the most to ABF, secured majority in how the funding was used, and this, likely prevented the workers' educations to split into different organizations.

Referenser – Maktkamp i ABF

- 1 Jenny Jansson, *Manufacturing Consensus: the making of the Swedish reformist working class*, Uppsala 2012.
- 2 ABF Representantskap, *Protokoll fört vid sammanträde med ABF:s representantskap den 10 maj*, ABF A/01/A/01, ARAB, Stockholm 1918b.
- 3 ABF Representantskap, *Protokoll fört vid ABF:s representantskapsmöte den 8 augusti*, ABF A/01/A/01, ARAB, Stockholm 1918a, Hugo Heffler, *Arbetarnas bildningsförbund 1912–1962: krönika vid halvsekelgränsen*, Stockholm 1962.
- 4 Representantskap 1918a.
- 5 Sigfrid Hansson, *Svenska folkrörelser. 1. Nykterhetsrörelse. Politisk arbetarrörelse. Fackföreningsrörelse. Folkbildning. Kooperation*, Stockholm 1936, s. 1133.
- 6 Knut Bäckström, *Arbetarrörelsen i Sverige. Bok 2, Den politiska arbetarrörelsens sprängning och ett nytt revolutionärt arbetarpartis uppkomst*, Stockholm 1963, s. 147 f.; Tage Lindbom, *Den socialdemokratiska ungdomsrörelsen i Sverige: en historik*, Stockholm 1945.
- 7 Hansson 1936, s. 512.
- 8 ABF Representantskap, *Protokoll fört vid ABF:s representantskaps årsmöte den 13 juli*, ABF A/01/A/01, ARAB,

Stockholm 1919b.

9 ABF Representantskap, *Protokoll fört vid extra sammanträde med ABF:s representantskap den 23 maj 1919c*.

10 ABF Representantskap, *Protokoll fört vid ABF:s representantskaps ajournerade årsmöte i Stockholm den 9 oktober*, ABF A/01/A/01, ARAB, Stockholm 1919a.

11 Leif Lewin, *Ideologi och strategi: svensk politik under 130 år*, Stockholm 2002.

12 ABF Representantskap, *Protokoll fört vid ABF:s representantskaps årsmöte den 22 september*, ABF A/01/A/01, ARAB, Stockholm 1926; Kommunistiska Partiets Ungdomsförbund, *Brev till ABF:s representantskaps VU*, den 25 augusti, ABF, E/2/01, ARAB, Stockholm 1926; ABF, *Protokoll fört vid ABF:s representantskaps årsmöte 8 oktober*, ABF A/01/A/01, ARAB, Stockholm 1930.

13 Jansson 2012, Jenny Jansson, »From movement to organization: constructing identity in Swedish trade unions», *Labor History*, 54/3 (2013).

ABF och radikaliseringsvågor

Ingen organisation har haft så central betydelse för den svenska arbetarrörelsens bildningsarbete som Arbetarnas bildningsförbund, ABF. Det är emellertid inte bara för arbetarrörelsen som ABF spelat en central roll. Andra rörelser har på ett eller annat sätt påverkats av bildningsförbundet. Det gäller de rörelser vars organisationer är medlemmar i ABF, såsom handikapprörelsen, hyresgäströrelsen och den kooperativa rörelsen.

Men det gäller också rörelser som befunnit sig utanför och i vissa fall i konflikt med den reformistiska arbetarrörelse som dominerat ABF. I denna artikel riktar vi uppmärksamheten mot de senare, genom att skärskåda hur två olika generationer av radikal rörelsemobilisering, sextiotalsradikaliseringsvågor och millennieradikaliseringsvågor, har samspelat med ABF.

Av Stefan Backius och Henrik Nordvall

Vårt syfte är att spegla hur ABF, som grundades 1912 och är sprunget ur arbetarrörelsens tidiga mobilisering, då rörelsen befann sig i stark opposition mot

den rådande samhällsordningen, över tid och i takt med rörelsens tilltagande – och senare minskade – politiska styrka intagit olika förhållningssätt till andra radikala rörelser. Vi avser därigenom också rikta ljuset mot hur olika generationer av radikala rörelser uppträtt och förhållit sig i relation till ABF vilket kan bidra till en fördjupad förståelse av skillnader och likheter i olika vågor av politisk radikaliseringsvågor som påverkat det svenska samhället.

För att närma oss en förståelse av hur utvecklingen av rörelseanknutna organisationer med folkbildningsinriktning, som ABF, kan förstås över tid och hur olika generationer av rörelser och rörelseorganisationer interagerar med varandra, kan begreppet *radikaliseringsvågor*¹ användas. I ett svenskt perspektiv har historikern Kjell Östberg urskilt en rad olika radikaliseringsvågor där den första tar sin början 1879, den andra vågen urskiljer han från 1890-talet fram till cirka 1910. Nästa radikaliseringsvåg inträffar 1917–1918 och är mer koncentrerad och våldsam. Den fjärde inträffar under 1930-talet, då

Den nya masskulturen, med radio, TV, pocketböcker och LP-skivor, bidrog till 1960-talets radikaliseringsvåg.

socialdemokratins maktposition befästs, och den femte som avslutar hans cykliska resonemang kommer på 1960-talet med de nya sociala rörelserna och sammanfaller med sextiotalsradikaliseringen.

Genom sin nära koppling till den socialdemokratiska arbetarrörelsen utgör ABF en intressant arena för hur kultur och bildningssträvande förstås, formulerats och genomförts. ABF har tjänat som mötesplats och samarbetsorgan inom kultur och bildningsfrågor för stora delar av den svenska arbetarrörelsen. Organisationen kan beskrivas som den socialdemokratiska rörelsefamiljens kulturella huvudorgan. Frågan blir därför hur denna folk rörelseorganisation sprungen ur en äldre rörelsemobilisering kommit att förhålla sig till senare radikaliseringsvågor.

Den första radikaliseringsvågen vi undersöker benämner vi sextiotalsradikaliseringen och innefattar slutet av femtiotalet till och med sjuttioalet. Vietnamkriget och studentoroligheterna 1968 är exempel på förhöjd politisk aktivitet och liknande mobiliseringsmönster uppstod i framförallt nordamerikanska, väst- och östeuropeiska länder ungefär samtidigt. Den framväxande masskulturen, främst radio och TV samt pocketböckerna och LP-skivorna bidrog till radikaliserings stora genomslag. Här uppstod en slags kulturaktivism med nya mobiliseringsmönster som präglades av estetiska

uttrycksformer. Den framväxande ungdomsgenerationens egen kulturella identitet formades till stor del genom och i relation till olika typer av kulturverksamhet. Den estetiska revolutionen förbättrade den politiska radikaliseringen. Uppkomsten av de så kallade nya sociala rörelserna är också en viktig del av sextiotalsradikaliseringen. Till dessa »nya» brukar freds-, kvinno-, miljö- och olika lokalautonoma aktionsgrupper räknas. Dessa brukar förstås som skilda från de »gamla» folk rörelserna och dess organisationer, exempelvis ABF. De »nya» rörelserna bidrog till att föra upp nya teman på den politiska dagordningen, att utmana och förnya de organisatoriska formerna samt olika typer av kollektiva handlingsmönster.²

Runt sekelskiftet 2000 uppstår återigen en förhöjd internationell rörelsemobilisering. Samtidigt som de traditionella partierna, åtminstone i Europa, under denna period får allt färre medlemmar växer andra former av politiskt handlande fram med fokus på bland annat globala orättvisor. Vi väljer här att kalla denna våg av engagemang, som utgör artikelns andra undersökningsfokus, för millennieradikaliseringen. Denna nya mobiliseringsvåg präglades av en heterogen samling rörelseorganisationer benämnda den globala rättviserörelsen vilket inkluderade fackföreningar, bondeorganisationer, miljö- och solidaritetsgrupper samt stora

Ungdomsgenerationers identitet formas bland annat av olika typer av kultur. Här Gärdesfestivalen i Stockholm 1970.

delar av den politiska vänstern. I Sverige utgör protestaktiviteterna i samband med EU-toppmötet i Göteborg 2001 och de stora demonstrationerna mot USA:s planer på att invadera Irak 2003 det tydligaste uttrycket för denna millennieradikalisering. I likhet med liknande protester internationellt reses här kritik mot demokratiska underskott i globala politiska institutioner och upplevelsen av en globalisering präglad av intresset hos ett fåtal rika stater och multinationella företag. Organisering av breda idépolitiska mötesplatser för grupper som ställer sig kritiska till en nyliberal och marknadscentrerad samhällsutveckling har varit utmärkande för millennieradikaliseringen. På den globala nivån har World Social Forum, WSF, utgjort en central inspirationskälla för mobilisering genom att vara en gigantisk mötesplats för den globala rättviserörelsens myller av organisationer och aktivister. Med WSF som modell med sina hundratals seminarier, föreläsningar, workshops, politiska möten och kulturaktiviteter har motsvarande sociala forum arrangerats världen över och Sverige har inte varit något undantag.³

Radikaliseringstvågorna under sextioalet och kring millennieskiftet uppvisar alltså intressanta likheter, framförallt då engagemanget och perspektiven i hög grad var internationella med avståndstagande till krig och ekonomiska orättvisor på ett globalt plan. Kritiken kommer från vänster och lokal mobilisering genom kulturella uttrycksformer blir motåtgärder mot internationella maktförhållanden. Båda radikaliseringstvågorna innebar ökande och sedan avtagande grad av sociala och politiska konflikter.

ABF – rörelsens kulturorgan

Med början på sextioalet men framförallt under sjuttioalet genomgick ABF ett kraftigt uppsving både resursmässigt och organisationsmässigt. Det var främst de estetiska kulturverksamheterna som stod för ökningen. Kulturpropositionen 1974 innehöll kraftigt ökade ekonomiska resurser till den ordinarie studiecirkelverksamheten men även till kulturprogram och fri skapande verksamhet. Kulturframträdanden och andra utanför studiecirkelformen bedrivna verksamheter blev nu bidragsbe-

Den fria kulturen, som »Tältprojektet» 1976–1977, fick mer uppmärksamhet än ABF och studieförbundens liknande satsningar.

rättigade vilket medförde att tidigare egenfinansierade aktiviteter som mestadels genomfördes internt i samverkan med medlemsorganisationerna fördes in i statsbidragssystemet. Inledningsvis var medlen relativt begränsade men fick ändå stor betydelse för studieförbundens verksamhetsinriktning då stödet räknades upp varje år och därmed lovade ett växande framtida verksamhetsområde.

Också organisatoriskt blev kulturfrågorna högre prioriterade. Under 1960-talet anställdes en kulturbudsman och 1970 tillsattes den estetiska kommittén. Den bestod av de viktigaste medlemsorganisationerna och fungerade som ett viktigt kulturorgan och kontaktnät inom rörelsen där LO innehade ordförandeskapet. Under sjuttioalet nästan fördubblades också antalet medlemsorganisationer där framförallt handikapp- och etnicitetsbaserade organisationer tillkom.⁴

De ökade resurserna och den starkare organisationen signalerar att ABF:s legitimitet stärktes under sjuttioalet. Självbildningen av att vara på upp gång och en kulturaktör att räkna med både internt

i den socialdemokratiska arbetarrörelsen och externt i det svenska samhället stärktes.

ABF i konflikt med den nya kulturvänstern

Det var framförallt inom kulturens område som sextioalsradikaliseringens aktörer kritiserade och påverkade samhällsklimatet. Under sjuttioalets första år var det i huvudsak de fria teatergrupperna och konstnärerna, senare även musikrörelsen, som var framträdande kulturaktivistiska aktörer. Mot dessa förhöll sig ABF centralt avståndstagande. 1971 formulerade förbundsexpeditionen ett cirkulär med en uppmaning till landets alla ABF avdelningar och distrikt att vara på sin vakt mot framförallt de fria teatergruppernas verksamhet. Man konstaterade att samhällsengagemanget och intresset för samhällskritik ökat och att skådespelare och andra kulturarbetare på ett helt annat sätt än tidigare krävt medinflytande i kulturproduktionernas innehåll. Främst var det inom teatern, utställningsverksamheten och bland den yngre generationen av visångare som detta tydligast kommit till uttryck menade man och fortsatte:

Arbetspelet om Norbergstrejken uppmärksammades nationellt och inspirerade många efterföljare.

**Bokcafé Branting, ett arbetarrörelsens svar
på sjuttiotalsvänsterns olika boklådor.**

I sina strävanden att frigöra sig från ett traditionellt kulturmönster och borgerliga värderingar har dessa grupper i vissa fall slagit över mycket långt mot olika former av extremism och anarkism. Dessa kulturarbetare – skådespelare, sångare, bildkonstnärer och andra – har som regel inte bara ett starkt personligt engagemang och intresse för samhälls- och politiska frågor; de är också ytterst angelägna om att få framföra sina åsikter och de hävdar starkt sin rätt att själva få utforma budskapet.⁵

I förbundsstyrelsens riktlinjer lyftes fyra konkreta riktlinjer fram för hur ABF som arrangör skulle hantera det man kallade kontroversiella kulturaktiviteter. För det första skulle kulturarrangemangen samordnas med någon annan verksamhet exempelvis en studiecirkelkampanj eller problem som var »väsentliga för arbetarrörelsen». Man förbehöll sig rätten att kunna påverka valet av manusförfattare, regissör och andra medverkande. För det andra skulle distrikt och avdelningar som ville föra ut

någon form av kulturprogram få ta del av förhandsvisningar för att kunna bedöma innehållet, om syftet skulle överensstämma med ABF:s strävanden och om det fanns ett behov av eventuella bemötanden. För det tredje skulle ett kontroversiellt kulturprogram introduceras med en korrekt konsumentupplysning och besökarna skulle, genom information i förväg, få veta syfte, innehåll och vad som skulle kunna upplevas som kontroversiellt. Avslutningsvis menade man att ett kontroversiellt kulturarrangemang alltid skulle följas av debatt som leddes av en van debattledare som i förväg informerats om meningsskiljaktigheterna och som gav alla parter tillfälle att komma till tals. Helst skulle ABF också i förväg framställa material som behandlade de frågor som aktualiserats i arrangemanget.⁶

ABF:s tidning *Fönstret* tog under hösten 1971 upp samma fråga. Många olika konstnärliga yttringar förmedlade av ABF – exempelvis författaraftnar, konserter, utställningar och teater till nya grupper som tidigare visat svagt intresse för kultur – innehöll värderingar och budskap som inte kunde accepteras av ABF enligt artikeln:

ABF:s »Forum» var utåtriktade arrangemang som manifesterade ABF som kulturorganisation. Här en Forum-demonstration i Malmö 1979.

Självfallet skall ABF visa stor tolerans mot kulturarbetarnas strävanden att kritisera det de anser vrångt i samhället och lika självfallet måste kritiken också kunna riktas mot arbetarrörelsen. Men om avsikten är att genom osanna eller vilseledande uppgifter och anspelningar skada arbetarrörelsen som sådan eller enskilda namngivna eller på annat sätt identifierbara personer finns det ingen anledning för ABF att ge den sitt stöd.⁷

I en kommentar i anslutning till artikeln var tonläget högt. En socialdemokratisk riksdagsman, tillika ordförande i Kulturarbetarnas Socialdemokratiska Förening, liknade dessa kulturaktiviteter med hot mot yttrandefriheten och sammankopplade kontroversiella kulturarbetare med nazister och andra diktatursträvare.

Uppenbarligen skapade de framväxande kulturaktiviteterna med ett tydligare politiskt innehåll en rädsla och en känsla av att inte ha kontroll. Man var medveten om problemet med censur men argumenterade ändå för inskränkningar i utbudet grundade på upplevda obekväma åsikter. Kulturpro-

grammen behandlades dessutom helt som politiska evenemang. Det var inte kulturskapandets villkor eller de negativa konsekvenserna för den kulturella upplevelsen av i förväg redovisat innehåll som sattes i första rummet av ABF:s ledande funktionärer. Och kritiken mot ABF under de kommande åren lät inte vänta på sig. »Vi behöver ett nytt studieförbund» utropades i debatten.⁸

Eget kulturutbud

Från att hanterat kontroversiella kulturaktiviteter som arrangör började ABF under senare delen av sjuttioalet att i högre utsträckning arbeta mer aktivt med att skapa ett eget kulturutbud. Det första exemplet var de så kallade Forumen. Dessa var en slags festivaler, utåtriktade nationella arrangemang med syfte att visa upp förbundets utbud och manifestera ABF som kulturorganisation och som genomfördes på olika orter i landet; Sandviken 1976, Karlstad 1977, Sundsvall 1978, Malmö 1979 och Norrköping 1980. De har beskrivits i en minnesskrift som de största arrangemangen dittills i ABF:s historia och de motiverades med att man utifrån de förutsättningar som den nya kulturpoli-

Första maj i Göteborg 1999, »millennieradikaliseringen». Denna nya rörelse var en heterogen skara organisationer som fick samlingsnamnet den globala rättviserörelsen.

tiken skapat ville göra utbudsvisioner och belysa viktiga frågor genom föreläsningar, seminarier, panelsamtal, utställningar, film och teater. Men det fanns också ett annat skäl, de fria gruppernas verksamhet fick betydande uppmärksamhet av media medan ABF och andra studieförbund, som sedan länge arrangerade likartad kulturverksamhet inte uppmärksammades av pressen.⁹

Under det första Forumet 1976 ägnades en dag åt amatörteater med föreställningar och debatt med fokus på teaterns roll inom folkrörelserna. Föreställningen »Vår röda fana» om arbetarrörelsens historia framfördes av ungdomar i SSU tillsammans med professionella skådespelare, en motsvarighet till hur arbetarrörelsens historia upprepade gånger vid denna tid användes för vänsterkritik mot socialdemokratien både i TV och på teaterscener.¹⁰ I anslutning till Forumet 1977 producerades två LP-skivor med musik från evenemanget. Tidigare hade framförallt SSU men även SAP producerat LP-skivor men 1976 tog ABF initiativet till A-disc, ett arbetarrörelsens skivbolag, och bildade ett programråd där medlemsorganisationerna skulle ge synpunkter på musikval och förslag på utgivning. Detta skedde samtidigt som proggrörelsens genomslag var stort framförallt bland unga med stora försäljningsframgångar och där vissa produktioner innehöll kritik mot den socialdemokratiska arbetarrörelsen. A-disc skulle samordna utgivningen av arbetarrörelsens grammofonskivor och kassetband för att som man uttryckte det »hävda arbetarrörelsens värderingar». Man ville också pröva nya distributionsformer där främst bensinmackarna inom OK, vissa Konsumvaruhus och ABF:s lokalexpeditioner omnämndes.¹¹

Ytterligare ett exempel på strävandet efter ett eget kulturutbud var ABFs egen amatörteatersatsning. Den intensifierades efter sommaren 1977 då Tältprojektet turnerade genom Sverige och det stora arbetarspelet om Norbergstrejken hade haft premiär. Strejkspelet hade uppmärksammats nationellt och inspirerade många efterföljare vilket ABF följde med stort intresse.

1979 när uppföljaren till Norbergspelet, Spelet om Sundsvallsstrejken, genomfördes uppstod en febril aktivitet. Oron var inledningsvis stor att dessa stora amatörteaterprojekt dominerades av radikala kulturarbetare med vänstersympatier och ett parallellt socialdemokratiskt präglat arbetarspel förbereddes och uppfördes i anslutning. Inom ABF:s

estetiska kommitté fördes diskussioner om hur man skulle agera och man rekommenderade personer knutna till ABF att dra sig ur det stora strejkspelet liksom att man hade förhoppningar på indraget kommunalt stöd. Det var framförallt en grupp som beskrevs som intellektuella kulturintresserade personer som uppfattades som ett problem av ABF-funktionärer.¹²

Samtidigt pågick förberedelserna för den stora interna teatersatsningen. Det påbörjades ett medvetet arbete med att knyta upp amatörteatergrupper till ABF och man tillsatte en utredning för att utröna amatörteatern förhållande till arbetarrörelsen vilket ledde till ett eget kansli och speciellt anställda ombudsmän för amatörteatern. Man riktade sig emot rörelseförankrade teatergrupper och utvecklade amatörteaterledarutbildningarna och samlade grupperna i en gemensam amatörteaterorganisation. Här uppstod under 1980-talets första år en stor konflikt kring uppkomsten av en kursgård i byn Bredsjö i Bergslagen. Där bedrevs sedan under många år amatörteaterledarutbildningar med rekrytering från i huvudsak den socialdemokratiska rörelsefamiljen med syfte att kompetenshöja teater- och kulturaktiva inom rörelsen. De fria gruppernas verksamhet och arbetarspelens framväxt var en viktig motor i ABF:s satsning på en egen amatörteaterörelse. Ekonomiska resurser skapades och centralt placerade ombudsmän dirigerade omsorgsfullt arbetet med att skapa ett eget kulturutbud.¹³

Ett annat ABF är möjligt?

Efter World Social Forum i Porto Alegre 2001 arrangerades i Sverige de första sociala forumen 2002, först i Norrköping och Lund, därefter i Uppsala, Umeå, Stockholm, Göteborg och Linköping. Dessa präglades oftast av verksamheter så som seminarier, kulturarrangemang, workshops och olika möten under ett antal dagar som arrangemanget varade. Organisationen Attac var en drivande kraft bakom etablerandet av dessa forum i Sverige, men ett stort antal organisationer och rörelser var involverade i arbetet, exempelvis olika vänstergrupper, ABF, Ordfront, LO, miljöorganisationer och feministiska grupper. En lokal parallellföreteelse till de sociala forumen i Sverige är Socialistiskt Forum. Det arrangerades för första gången i Umeå 1999 och har därefter spridit sig till Örebro, Malmö, Norrköping, Uppsala och Stockholm där återkommande arrangemang har hållits. Ambitionen bakom de socialis-

ABF 1992: »Ordet fritt»

tiska forumen har varit att utmana den nyliberala dagordningen tillsammans med en bred skara radikala rörelser där även icke-socialistiska grupper har medverkat. Arrangörer har främst varit ABF och LO i samarbete med ett stort spektra av olika radikala grupper och rörelser. Förutom rena programpunkter har forumen präglats av bokbord och annan utåtriktad verksamhet där olika organisationer presenterar sig, ofta förlagt till en större lokal centralt och inte sällan finansierad av ABF.

ABF har alltså funnits med i den mobilisering som präglat millennieradikaliseringen, framförallt genom deltagande i de olika forumen som anordnas runt om i landet. Ett talande exempel är ABF:s idéprogram, antaget i maj 2006, som bär titeln »Gör en annan värld möjlig», vilket alluderar på den globala rättviserörelsen huvudparoll »En annan värld är möjlig». I detta dokument är relation till den globala rättviserörelsen mycket explicit. Där betonas att ABF »måste lära mer om och medverka i det nya motstånd som växer fram i den internationella solidaritets- och rättviserörelsen». Dessutom fastslås att:

ABF ska vara en del av den globala rättviserörelsen. I samverkan med nya och etablerade rörelser, inom och utom nationens gränser, vill vi länka samman den lokala och globala rättvise- och demokratikampen.¹⁴

Detta sätt att skriva fram ABF som nära kopplad till, eller till och med en del av, den globala rättviserörelsen framträdde också i den officiella retoriken på ABF-förbundets hemsida. I följande exempel, som på hemsidan presenterades i nyhetsform som en illustration av de olika verksamheter ABF ägnat sig

åt runt om i landet, berördes det lokala sociala forumet i Lund:

Sociala Forum med siktet inställt på en ny världsordning finns numera världen över. Den 3–5 februari är det tredje gången som Lund fylls av workshops, seminarier, föredrag och kultur. Självklart är ABF med.¹⁵

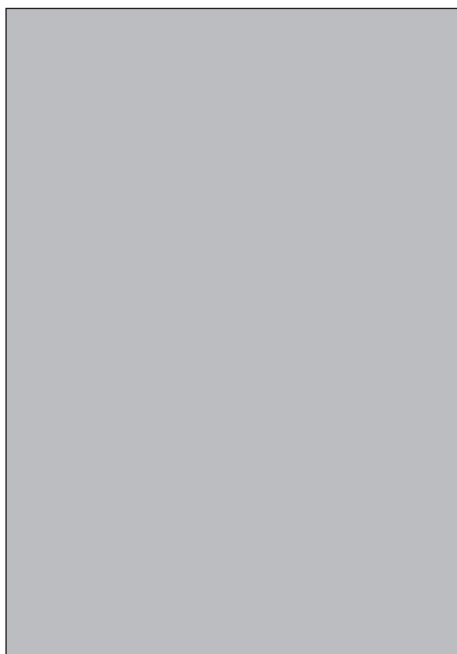
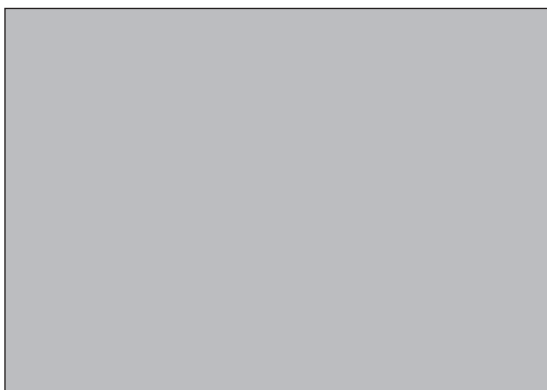
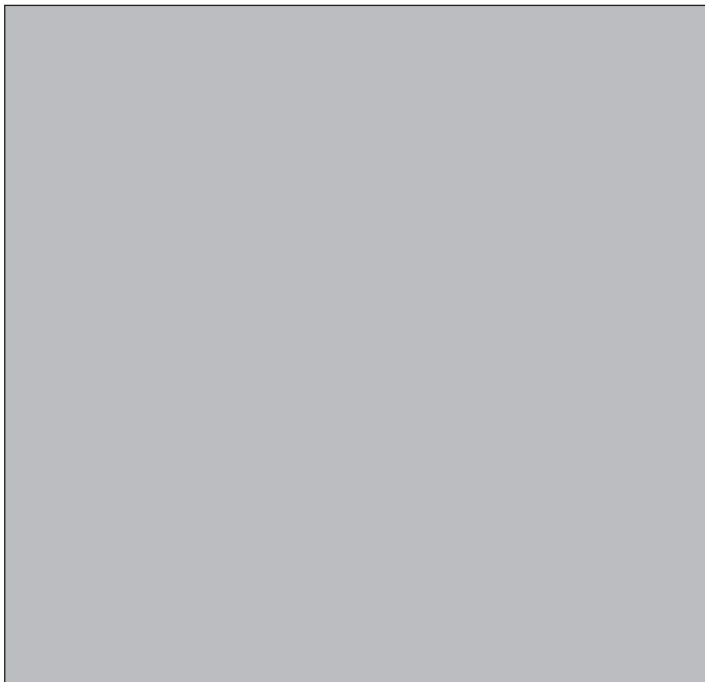
Det är påfallande att det sociala forumet inte beskrivs som något apart inslag i verksamheten, utan som ett sammanhang där ABF »självklart» deltar. Exempler visar på hur den globala rättviserörelsens huvudfrågor, dess symboliska mötesplatser och språkbruk, inkorporerades i ABF:s verksamhet och självpresentation. Det är påfallande att den globala rättviserörelsen har influerat organisationen.

Om ABF under 1970-talet ifrågasattes av vänsterkritiker som menade att organisationen ägnade sig åt socialdemokratisk kulturspridning och indoktrinering så är bilden en annan under 2000-talet. Bland de aktivister som återfanns i den globala rättviserörelsen tycks ABF ha uppfattats som en förtroendeingivande part. I studien *Aktivister*, som bygger på enkätdata från deltagare på sociala forum, undersöks deltagarnas förtroende för olika aktörer och institutioner. En slutsats som dras i studien är att forumdeltagarna uttrycker ett förhållandevis stort förtroende för bildningsförbund så som ABF, samtidigt som förtroendet för media, rättsväsende och politiska partier är lågt.¹⁶

Det är intressant att notera att den kritik som framförs mot ABF i huvudsak kommer från höger. Exempelvis uppmärksammas i det liberala samhällsmagasinet *Neo* att ABF:s statsbidrag genom forumen kommer grupperingar som räknas till extremvänstern till godo.¹⁷ Ungefär samtidigt kritiserar *Svenska Dagbladet* ABF för att man ger sig lag med »det turnerande resesällskap mot 'marknadsstyrd globalisering', som brukar slåss mot poliserna på gatorna när Världshandelsorganisationen WTO möts». »[B]orde inte socialdemokraterna själva vilja göra ABF till en mindre omtumlande mötesplats», frågar skribenten sig.¹⁸ Här är kritiken alltså att socialdemokraterna tycks utöva för lite kontroll uppifrån över den verksamhet som bedrivs i ABF.

Avslutande diskussion

Hur kan man förstå relationen mellan rörelseorganisationen ABF och rörelsemobiliseringen under de

Tre ABF-arrangemang från
90- och 00-talen i Stockholm.

två radikaliseringsvågorna vi behandlat? Relationen till sextiotalsradikaliseringen under sjuttioalets första år präglades av ett antal konfliktsituationer där ABF hamnade i skottgluggen för den nya tidsandans handlingsmönster och samhällskritik. Organisationen upplevde sig i stor utsträckning ha hamnat på efterkälken i fråga om verksamhetsinitiativ och opinionsbildning vilket påverkade handlingsmönster och retorik. ABF:s manifesterande och utåtriktade handlingar präglades både av att ta avstånd och av att ta intryck. Man kan också tänka att den externa kritiken under sjuttioalet mot ABF som en partipolitiserad kulturorganisation bidrog till att öka behovet internt av att framställa sig som ett socialdemokratiskt politiskt verktyg. När rörelsen angreps stärktes sammanhållningen internt. ABF:s position blev viktigare och organisationens resurser blev mer attraktiva. Kritiken utifrån påverkade därmed självbilden i den riktning som kritiken framställde som problematisk.

De sociala forumen kring millennieskiftet skiljer sig, trots liknande namn, avsevärt från de ABF-Forum som arrangerades under sjuttioalet. Även om forumen under de olika perioderna uppvisar betydande likheter och i båda fallen handlar om

stora idépolitiska arrangemang så skiljer sig ABF:s relation till millennievågens radikala grupper avsevärt. Under sextiotalsradikaliseringen varnade ABF från centralt håll för samröre och stöd till vissa vänstergrupper. Arrangemang fick också, som i ABF-forum i Sundsvall 1980, en inriktning på att visa upp ett socialdemokratiskt alternativ gällande kulturevenemang och kulturproduktion gentemot de fria grupperna. Under millennieradikaliseringen är signalen uppifrån tvärtom i stället väldigt tydlig att ABF ska beblanda sig med nya radikala grupper och vara en del av radikaliseringsvågen. ABF uppvisar alltså en starkt reserverad hållning under sextiotalsradikaliseringen medan man i samband med millennieradikaliseringen uppvisar en tydligare vilja till samverkan.

Denna utveckling indikerar att ABF över tid närmade sig nya radikala mobiliseringar. ABF:s förändrade förhållningssätt under millennieradikaliseringen kan också förstås som en förändrad relation till det socialdemokratiska partiet; även om socialdemokratin alltså är den starkaste politiska inriktningen i organisationen tycks bundenheten inte lika stark när det gäller val av verksamhet och samverkanspartner.

Abstract: ABF and the Waves of Radicalization

This article highlights the relationship between the Swedish Workers' Educational Association, ABF, a social movement organization founded in 1912, and two different waves of social movement mobilization: first, the radicalization that occurred during the 1960s and 70s; secondly, the wave of mobilization related to the global justice movement during the early 2000s.

The article shows how a clear conflict arose between ABF and leftist groups during the 1960s and 70s, in contrast to the global justice

movement that emerged in close cooperation with ABF. This shows that the distance to new waves of movement mobilization doesn't necessarily increase in step with a movement organization's age and degree of institutionalization.

Although ABF's relation to the radicalization of the 60s could be interpreted as the consequence of such a »natural» distance between the »new» and the »old», the close relationship with the global justice movement demonstrates the opposite.

Referenser – ABF och radikaliseringsvågor

1 Kjell Östberg, »Radikaliseringsvågor i Sverige: rytm och allianser i den sociala kampen», i *Arbetarhistoria* 113–114, 1–2, 2005, s 14–21. Stockholm; Sidney Tarrow, »Cycles of Collective Action: Between Moments of Madness and the Repertoire of Contention», *Social Science History* 17, 2, s 281–308.

2 Stefan Backius, *Arbetare på scen: Amatörteater som politiskt verktyg*. Diss. Örebro 2011

3 Teivo Teivanen, »The World Social Forum and global democratization», *Third World Quarterly* 23,

Under millennievågen framstår alltså öppenheten och handlingsfriheten som större för ABFvisivet socialdemokratiska partiet. Det skulle å ena sidan kunna ses i relation till partiernas allmänt minskande medlemsantal. En minskad (numerär) styrka hos SAP skulle således kunna förklara ett ökat frirum för ABF och möjlighet att samverka bredare. En annan möjlig tolkning är att det inte är minskad styrka som skapar utrymmet utan att det är ett minskat intresse för bildnings- och kulturfrågor inom socialdemokratien som möjliggjort – och i viss mån drivit – ABF att söka nya samverkanspartner.

Ett annat perspektiv på den betydligt mindre konfrontativa hållningen bland aktivister under millennieradikaliseringen är att sextiotalsradikaliseringen uppstod i ett mer socialdemokratiskt präglat samhälle. Den radikalisering som uttrycks under sjuttioalet förhåller sig till ett samhälle där socialdemokratien haft ett fast grepp över politiken under tre decennier och satt sin prägel både på samhällets institutioner och på den allmänna politiska dagordningen. När den globala rättviserörelsen kommer in på den politiska scenen är läget ett annat. I följden av åttio- och nittioalets högvåg

har såväl den socialdemokratiska arbetarrörelsen som övrig vänster marginaliserats ideologiskt. Sextiotalsradikaliseringens samhällsklimat som präglades av en socialdemokratisk hegemoni hade vid millennieradikaliseringen ersatts av en nyliberal samhällsanda. Detta kan beskrivas som att en nyliberal hegemoni bildar ett externt tryck på en bred vänster vilket stärker sammanhållningen och därmed skapar andra förutsättningar att mötas.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att etablerade rörelseorganisationer inte nödvändigtvis behöver överge sitt radikala ursprung allteftersom tiden går. ABF följer inte en utveckling där avståndet till nya vågor av rörelsemobilisering ökar i takt med organisationens ålder och grad av institutionalisering. Även om ABFs relation till sextiotalsradikaliseringen skulle kunna tolkas som följden av ett sådant »naturligt» avstånd mellan nytt och gammalt, visar den nära relationen till millennieradikaliseringen att ett sådant ökande avstånd inte alls är självklart. ABF:s centrala betydelse som bildningsorganisation för den svenska arbetarrörelsen i synnerhet och den breda vänstern i allmänhet är dynamisk och mångfacetterad och förtjänar ytterligare studier.

2002, s 621–632, Henrik Nordvall, *I skärningspunkten mellan det globala och det lokala: tolkningsprocesser och koalitionsbyggande i organiseringen av lokala sociala forum*, Linköping, 2008); Magnus Wennerhag, Hilma Holm, Johan Lindgren, Henrik Nordvall & Adrienne Sörbom, *Aktivister: Sociala forum, globala sociala rörelser och demokratins förnyelse*, Stockholm, 2006.

- 4 Backius 2011 s.146f
- 5 Synpunkter på ABF:s medverkan i kontroversiella kulturaktiviteter. ABF FS protokollbilagor 1970–1971. ARAB.
- 6 Ibid
- 7 ABF:s syn på kulturutbudet.

Fönstret 1971/9.

8 Se exempelvis *Dagens Nyheter* 28 feb 1974, »Kritiken mot ABF går vidare – dags för ett nytt studieförbund».

9 Bengt Johanson, *ABF från 60-tal till 90-tal: en återblick på 30 framgångsrika år*. Stockholm 1992, s. 79–86.

10 Ett antal artiklar om teatern publicerades i anslutning till Forum 1976. *Fönstret 1976/6, 1976/7.*

11 Backius s. 127, Arbetarrörelsen samordnar sin produktion och distribution av grammofonskivor och ljudkassetter. ABF F20H03 ARAB, Karl-Erik Wählström, *Brevskolan i med- och motgång*. Stockholm 1994.

12 Backius, s 122–127.

13 Backius kap 5 och 6.

14 ABF, *Gör en annan värld möjlig*. Idéprogram. Stockholm: Arbetarnas bildningsförbund, Förbundsexpeditionen, 2006, s 22.

15 ABF:s hemsida, <http://www.abf.se> hämtat 3 februari 2006.

16 Wennerhag et al. 2006.

17 Anders Rönmark, »Alla ska med», *Neo*, 1, 2008, s. 64.

18 Cleas Arvidsson, »Varför trivs ABF ihop med extremvänstern?» *Svenska Dagbladet* 2008–01–11

Folkbildning eller flockbildning

Några inledande reflexioner när jag sätter mig ned för att skriva en artikel om arbetarrörelsen och bildningsverksamheten. Min artikel är inte en med fakta dokumenterad historieskrivning. Den innehåller just reflexioner i anslutning till rubriken, men det betyder inte att den bygger på ogenomtänkta påståenden.

Av Bengt Göransson

Jag har varit utbildnings- och kulturminister, men i den egenskapen hade jag aldrig det politiska ansvaret för folkbildningen. Jag var ordförande i styrelsen för ABF, Arbetarnas Bildningsförbund, åren 1980–82, men min bakgrund i det organiserade bildningsarbetet går tillbaka till 1960-talet då jag tillhörde distriktsstyrelsen i Stockholm för det som då var IOGT:s studieförbund. Sedan hösten 1991 lägger jag ned betydande tid och kraft i ABF-huset i Stockholm. Viss erfarenhet av bildningsverksamhet har jag således och den är i första hand praktisk.

Den tidiga arbetarrörelsen bars upp av en medveten arbetarklass. Medlemmarna kan på visst sätt beskrivas som en elit; de sökte erövra kunskaper och i vidare mening bildningsvärden som de hade varit utestängda från. I sitt arbete gjorde de betydande uppoffringar men sökte samtidigt självtillfredsställelse. När yttervästern från sent 1960-tal kritiserar fackföreningsrörelsen och socialdemokratin för att anpassa sig till borgerliga värderingar ska man tänka på att den västern i hög grad omfattades av personer som själva hade en borgerlig bakgrund. De sökte befria sig från något som de betraktade som dåligt, och därvidlag illustrerar de något som också kunde iakttas i arbetarrörelsens barndom – konflikten mellan kultur- och bildningssyner. Å ena sidan fanns det som kan betecknas som befrielsens kultursyn och å den andra erövringsdets.

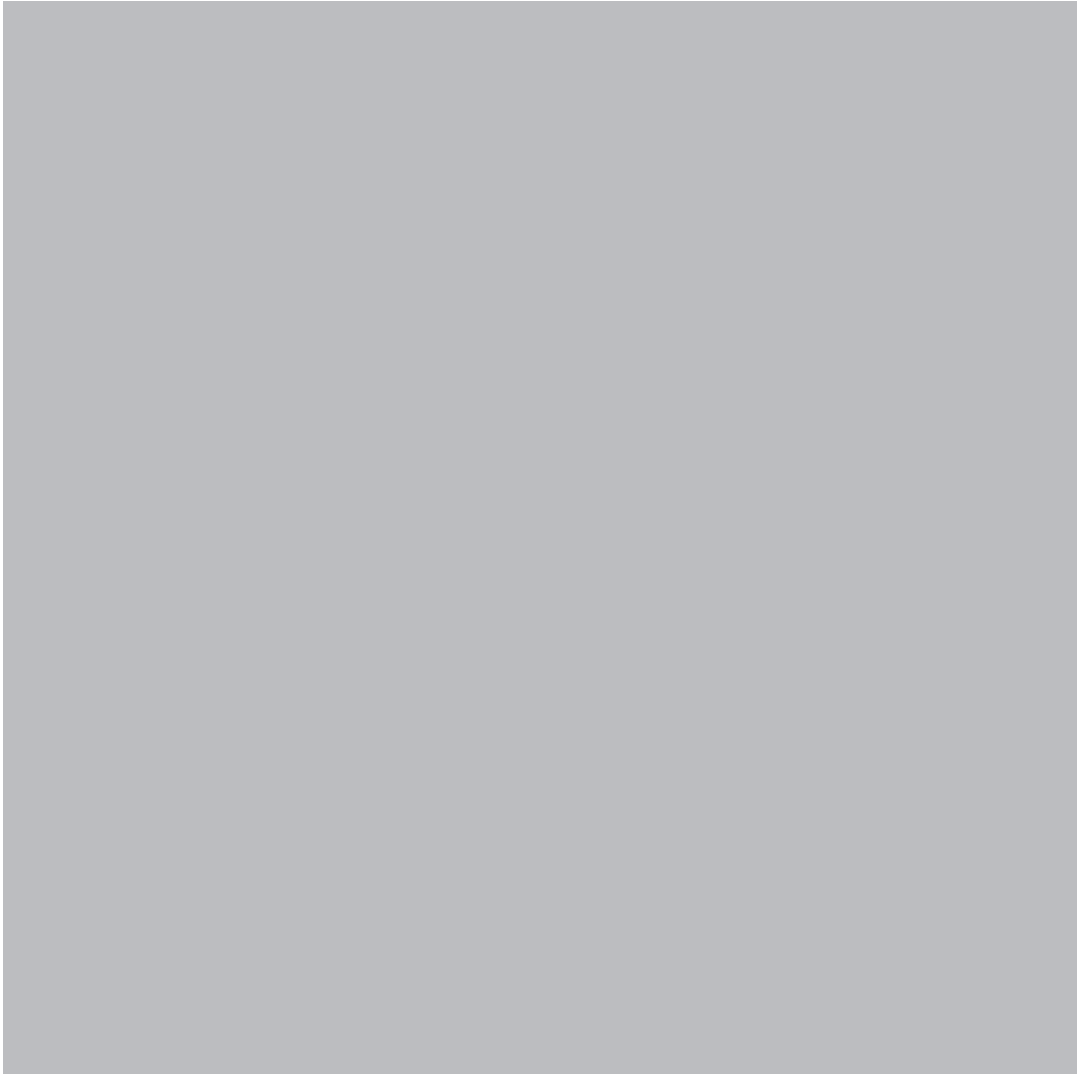
Befrielseambitionen bars i hög grad upp av begåvade och välutbildade personer som med en

stark känsla för vikten av jämlikhet och solidaritet sökte sig till arbetarrörelsen. De hade således genom sin skolgång och sin klasstillhörighet fått del av det som kunde betecknas som kulturarvet. Ett exempel på denna grupp är författaren Ture Nerman – socialdemokrat under senare delen av sitt liv, men kommunist, bolsjevik kallades han med ett smädeord, dessförinnan. För den här gruppen var det naturligt att ha ett kritiskt förhållningssätt till det som kallades kulturarv och vars brister de hade lärt sig att se.

De medlemmar av arbetarrörelsen som hade sina rötter i arbetarklassen sökte av naturliga skäl erövra det de inte hade fått del av. För dem var det klassiska kulturarvet något åtråvärt som de hade varit utestängda från. Respekt för kunskap kom därför att bli det dominerande förhållningssättet hos dem. Många som tillhörde denna senare grupp blev aktiva folkbildare. De kunde ju se att de som hade gått i skola och »påtvingsats» ett klassiskt kulturarv hade tillträde till andra arenor än de själva. Nog är det värt att notera att denna klassuppdelning gällde 1968 – kanske gäller den också idag?

Mycket av det tidiga bildningsarbetet handlade om konkreta kunskaper som krävdes för arbetet i fackföreningar och folkrörelser, inte bara politiska sammanslutningar – det är ingen tillfällighet att den första studiecirkeln startades i nykterhetsrörelsen av Oscar Olsson som också spelade en central roll i det socialdemokratiska partiet. Och till de nödvändiga, konkreta kunskaper som det frivilliga bildningsarbetet skulle ge hörde också åtskilligt sådant som idag ingår i grundskolans kurser. Det hindrade inte att det också fanns utrymme för studier i ämnen som idag ofta avfärdas som ett borgerligt – och därmed onyttigt – bildningsarv. Så berättas det att en fackförbundsordförande vid ett strejkmöte vid 1930-talets början höll ett föredrag om Lord Byron.

När de offentliga bidragen till studiecirkelar och

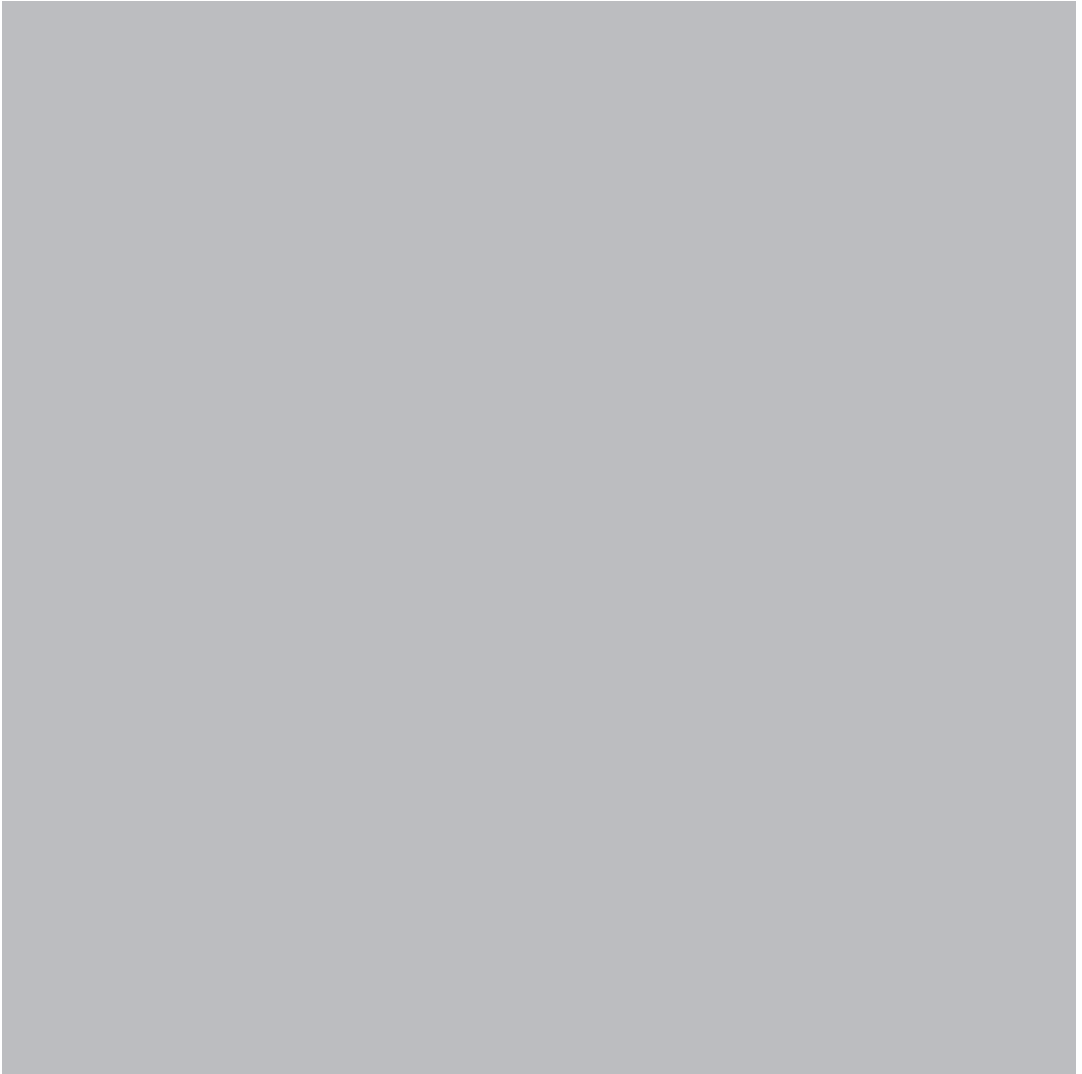

Studiecirkel inom Handelsanställdas förbund 1959.

andra frivilliga verksamheter infördes, möjliggjordes tillkomsten av en organisationsstruktur som i sin tur kom att utnyttjas av myndigheter – inte bara med positiva effekter för rörelserna själva. Studierna inordnades inte sällan i vad som kunde betecknas som kampanjorganisationer. Från mitten av 1950-talet är detta påtagligt. Studiecirklar inför övergången till högertrafik 1967 och inför folkomröstningen om kärnkraft är belysande exempel på hur folkrörelser, bland dem arbetarrörelsen, ses som och åtar sig att vara instrument för statsmakten.

Språkstudier var vanliga, främst i engelska, ett

språk som studerades med en påtaglig demokratiambition. Just detta minns jag från 1930- och 40-talen, då tyska alltså var första främmande språk i realskolan. Efterkrigstidens uppbyggnad av grundskolan öppnade också för fördjupade språkstudier, alltså främst i engelska. Från 1970-talets mitt svarar studieförbunden oftast för allmänna bildningsstudier, riktade till allmänheten, medan studieförbundens medlemsorganisationer svarar för organisationsanpassade studieverksamheter. Studier i det som kallas föreningskunskap, alltså hur man leder möten, skriver protokoll och sköter bokfö-

Socialdemokratisk kommunalpolitisk kurs 1957.

ringen som var mycket vanliga fram till sent 1950-tal, tycks ha minskat dramatiskt, vilket man idag kan notera på många föreningsmöten.

Den politiskt dominerande arbetarrörelsen – inte bara socialdemokratin utan också fackföreningsrörelsen, som ofta slappt betraktats som ett slags trupp till förfogande för det socialdemokratiska partiet – drev en medveten politisk linje som skapade ekonomiska förutsättningar för en kraftig utveckling av bildnings- och kulturarbete med hjälp av omfattande reformer från mitten av 1970-talet. När jag nu ser tillbaka kan jag med beklagande

se att huvuddelen av engagemanget och intresset ägnades det ekonomiska stödsystemet. Att allt bildningsarbete kräver ansträngning av den som vill bilda sig bortsåg man inte sällan från. Jag minns med förfäran en studiehandledning som gavs ut av ett stort fackförbund, där de studerande för att inte få för svåra uppgifter fick se illustrationer av en medlemsbok med förklaringen att det var en medlemsbok. Vem vill offra tid på den sortens meningslösheter?

Att fackföreningsrörelsens studieverksamhet ofta fick denna, i sämsta mening nyttoinriktade,

inriktning är inte förvånande. Den som idag följer den borgerliga regeringens skolpolitik, ser motsvarande okunniga och tunna värdering av kunskaps- och bildningsbegrepp i uttalanden av dagens utbildningsminister Jan Björklund. Tror någon att ledande liberaler för 75–100 år sedan hade varit tillfreds med kunskaper som låter sig betygsättas?

Det är därför nödvändigt att vi idag söker utveckla bildningsbegreppet. Att detta skulle skilja sig väsentligt från gångna tiders tror jag är en myt. Det är däremot inte enkelt att definiera. Det är oföränderligt mångtydigt. Det är bara de ivrigaste förespråkarna för en litterär kanon och ett auktoriserat kulturarv som tror det. De tycks ju föreställa sig att exempelvis den del av vårt kulturarv som utgörs av litteratur och som självfallet är en central del av bildningsinnehållet är om inte en gång för alla givet så dock möjligt av avgränsa. Förhoppningen är att medborgarna ska kunna ha tillgång till listor som befriar dem från bördan att behöva tänka själva och att själva orientera sig i omvärlden. Dagens Sverigedemokrater är farliga inte bara för invandrare utan också för sig själva och dem som de kan påverka.

Bildning är ett i hög grad undflyende begrepp. Det kan inrymma så mycket och var och en väljer själv fokus. Skälet härtill är att bildning inte bara avser ett innehåll utan också anger en rörelse. Innehållet bestäms av varje individ för sig. Rörelsen i bildningsbegreppet omöjliggör dessutom varje entydig innehållslig precisering. Och detta skapar ångest hos många – sällan hos dem som skapar men väl hos dem som satts att utforma kultur- och utbildningspolitik och hos lärare och kulturadministratörer. Deras ambition är den som drabbar många områden med hemhörighet i politikens sfär – de vill genom beslut och åtgärder befria sig från de frågor de sysslar med, inte komplicera och leva vidare med dem.

Ett försök till konkretisering. Kulturarvet är ett arv som inte går att ärv, det måste var och en tillägna sig och man gör det genom att med växande kunskap ge det en egen, personlig karaktär. Om man ber tio personer att göra en lista på de femtio viktigaste svenska litterära verken, de som bör ingå i en kanon, ska man med all sannolikhet finna att ingen lista kommer att vara identisk med någon annan lista. Och – det är det både märkliga och underbara – alla kommer att godkänna varandras listor. Vi känner igen kulturarvet när vi möter det. Därför

kan en av överheten påbjuden kanon till och med bli kontraproduktiv. Det som inte står på listan behöver jag inte läsa. Det som jag vill se där är mindre värt än de som redan står där. På min skoltid hade vi ett litet sånghäfte, *Stamsånger*, som innehöll tjugo sånger som alla skolbarn skulle kunna utantill. De ingick i vår nationella sångskatt. På den listan fanns *Du gamla du fria* men också *Land du väl-signade*, både *Sverige* och *Sveriges flagga*, där stod *Glädjens blomster* och *Mandom, mod och morske män*. *Hosianna* som var nummer 19 på listan kan jag inte längre utantill och det var länge sedan jag träffade folk som spontant sjöng *I sommarens soliga dagar*.

Folkbildningsprofessorn Bernt Gustavsson har påpekat att tolkningen av kulturarvet ständigt skiftar över tiden. Den är beroende av social position, historiskt sammanhang och personliga referenser. Han väljer att definiera bildning i vår tid som det att återuppväcka det förflutna, omtolka det och utifrån vår tolkning av samtiden ge det nya innebörder. Hans definition punkterar varje försök att ge begreppet en entydig innehållsbeskrivning.

På samma sätt som begreppet bildning kan sägas vara undflyende är begreppet folkbildning det också. Det avser både handling och förhållningssätt. Folkbildning är konkret handling i form av organiserade studier, oftast i studieförbunds och folkhögskolors regi men också i media, public service-radio och -tv, inte bara i särskilda kanaler som Utbildningsradion och Kunskapskanalen utan också i åtskilliga program i den allmänna verksamheten. Den del av folkbildningsbegreppet som avser förhållningssätt ställer krav på öppenhet och fri tillgång. Man kan säga att bildningsbegreppets rörelse behöver förenas med folkbildningsbegreppets förhållningssätt och bildningens innehåll med folkbildningens handling för att bildningsarbetet ska bära frukt.

Den kritik som brukar riktas mot dem som förespråkar bildningens värde är att de är elitister, eller direkt förklenande, snobbar. De som hävdar folkbildningens värde anses oralistiska, vilket inte är sant. De flesta människor vill lära sig men är ibland alltför osäkra och vågar inte ställa ut sin okunnighet. Bara den som kan alla koder vågar avstå från att använda dem, något som jag insåg när jag blev arbetskamrat med en flicka ur överklassen och till min häpnad fann att hon som lärt sig äta med kniv och gaffel mycket elegantare än vi som var arbe-

tarklassbarn själv vågade äta med fingrarna.

Däremot är många folkbildare oförlåtligt romantiska när de upphöjer folkbildningsbegreppet till något som liknar tillbedjan. Likt många djupt troende vågar de inte analysera begreppet och detta blir då till sist ett slags besvärjelse och därmed destruktivt.

Folkbildningsbegreppet vill jag för egen del beskriva i två perspektiv, den enskildes och samhällslets. För den enskilde är det viktigt att ha ett förhållningssätt till studierna och kunskapsökandet som utgår från respekt och ödmjukhet; insikt om att det finns kunskaper utanför individen själv som är värda att söka, respekt för dessa kunskapers värde och medvetenhet om att kunskaperna inte utan möda kan tillägnas. Var och en behöver också ett visst mått av själv-tillit och självrespekt, men denna tillit måste framförallt gälla den egna förmågan att lära sig det nya, inte en föreställning att man redan kan allt. Den själv-tilliten vinner man genom att vidga sina vyer, genom att betrakta en större del av världen än den som täcks av de egna skosulorna.

Att inse hur lite jag vet men våga tro att jag kan lära mig mera och att det jag inte vet är värt att söka – det kan sägas vara folkbildningsbegreppet beskrivet i den enskilda människans perspektiv.

I det generella, samhälleliga perspektivet innehåller folkbildningsbegreppet strävanden efter delaktighet och jämlikhet. Ett samhälle där alla har samma rättigheter blir inte jämlikt om inte medborgarna gemensamt strävar efter att göra alla delaktiga. Det jag själv funnit värt att söka bör jag söka dela med mig av. Folkbildningssträvandena blir därför i hög grad missionerande. I dagens samhälle kan den ambitionen bilda kontrast till mycket av den utbildningsverksamhet som bedrivs, inte minst inom företag och kommersiellt, där syftet med utbildningen är att ge den studerande exklusiva kunskaper, där man till och med skapar barriärer genom särskilda språk och koder för att möjliggöra för den invigde att skydda sin exklusivitet.

Folkbildning är därför bara de bildningssträvanden

den som är generella, öppna, utåtriktade, demokratiska. I verksamheter där det av naturliga skäl måste finnas specifika yrkeskoder, exklusiva inslag – läraryrket är ett gott exempel – kan folkbildningssträvandena ändå ges plats.

Den positiva laddning som omfattar folkbildningsbegreppet har resulterat i att informationskampanjer, inte minst sådana som drivs av samhällsorgan, betecknas som folkbildningsinsatser. Forum för levande historia är ett exempel på en sådan verksamhet. Det må ha setts aldrig så angeläget att inrätta denna myndighet, men den har från första stund löpt en överhängande risk att hamna i motsatsen till allt egentligt bildningsarbete, nämligen att inte öppna för den enskildes egen intellektuella prövning. Paradoxalt nog kan dess verksamhet därför hamna i det den avsåg att bekämpa, nämligen ett slags historierevisionism. Förväxla inte folkbildning med flockbildning.

Folkbildningen, inte minst i arbetarrörelsen, hotas också av ett dolt förmynderskap, som odlas under sken av att sträva efter jämlikhet. Den påläste och aktive kommer nämligen alltid att ingå i ett slags elit. De tidiga folkrorelsernas folk insåg detta och några ord som en fackligt aktiv kvinna, Anna Söderberg, en gång yttrade till Ellen Key när de hade sällskap hem

efter en föreläsning på Stockholms Arbetareinstitut. »Vad vi arbetarkvinnor avundas er bättre situation är inte era kläder eller pengar, utan de kunskaper, den bildning ni fått», sa hon. Därför blir ingen bildning möjlig och ingen folkbildningsinsats framgångsrik om inte dess företrädare lär sig att arbeta i spannet mellan innehåll och rörelse, mellan handling och förhållningssätt.

Till sist: jag talar hellre om folkbildning än arbetarbildning. Det senare begreppet öppnar för förmyndarnas intåg på arenan. Och man ska komma ihåg att allt förmynderskap är förnedrande, även om förmyndaren skulle råka vara välvilligt inställd till sina myndlingar.

Kanske den välvillige förmyndaren är farligare än den illvillige. Den senare är det lättare att upptäcka och att bekämpa.

Ellen Key och Anna Söderberg,
till höger, möttes vid Stockholms
Arbetareinstitut

Anna Söderberg: »Vad vi arbetar-
kvinnor avundas er bättre situerade
är inte era kläder eller pengar, utan
de kunskaper, den bildning ni fått.»

Utbildning mot framtiden: Ett nedslag i Metalls diskussioner om studieverksamheten 1976–1981

På 1970-talet gick arbetarrörelsen på offensiven för arbetsplatsdemokrati. Här hade fackförbundens studieverksamhet en central roll. Men det stigande antalet studerande ökade trycket på administrationen. Samtidigt försvårades fackförbundens studiesatsningar av en borgerlig regering, som tillträdde 1976, och snart efter det av tilltagande arbetslöshet.

Så hur förhöll sig fackförbundens diskussion om studieverksamheten till tidens förändringar?

I exposén gör jag ett nedslag i ett specifikt fackförbund, Svenska Metallindustriarbetareförbundet, Metall, och deras verksamhetsberättelser 1976–1981, och pekar på potentialen för framtida forskning.

Av Johan Cederqvist

I arbetarrörelsens arkiv och biblioteks samlingar finns det ett omfattande material om facklig studieverksamhet. Forskning om studieverksamheten inom arbetarrörelsen har ofta fokuserat på ABF och LO. Däremot har uppmärksamhet sällan riktats mot förbunden trots att de också bedrivit en omfattande studieverksamhet. Med denna artikel vill jag rikta ljus mot det omfattande material om förbundens studier som finns bevarat hos ARAB.

Eftersom fackliga studier ofta involverar flera olika organisationer (ABF, LO, förbunden, socialdemokraterna, Vänsterpartiet, ungdomsförbunden) och kan arrangeras och bedrivas på olika nivåer i organisationerna är källmaterialet omfattande och komplext och därför svårt att beskriva på ett enkelt sätt. Genom ett begränsat urval av material – verksamhetsberättelser – koncentrerad till några få år under slutet av 1970-talet pekar jag på områdets potential för att studera hur den fackliga rörelsen använde sig av studieverksamhet som ett medel i kampen för arbetsplatsdemokrati. Avsnitten om studieverksamhet och särskilt slutorden i verksamhetsberättelserna skrevs med ambitionen att sätta in förbundets verksamhet i en samhällskontext.

Urvalet räcker givetvis inte för att dra några slutsatser om strategiska motiv bakom texterna utan fungerar snarare som en punktbelysning av studieverksamhetens relation till historien och framtiden.

Perioden 1976–1981 speglar ökade spänningar mellan fackföreningsrörelsen, Socialdemokraterna och näringslivet. Den var också ett för tiden sällsynt avbrott från socialdemokratiskt regeringsstyre.

Välfärdsprojektet hade sedan tidigare utsatts för ökat tryck från både vänster och höger. Från vänster, så även inom Metall, frågade man sig om arbetstagarnas makt verkligen hade ökat i förhållande till arbetsgivarna. Var det inom socialdemokratin och tillväxtens ramar ens möjligt för arbetarna att få ökat inflytande på arbetsplatsen och i produktionen?¹

De arbetsrättsliga lagförändringarna var ett av Socialdemokraternas svar på vänstervågen. Att vidga demokratin till arbetslivet utmålades som nästa steg i den socialdemokratiska moderniseringen.²

I arbetarrörelsens samlade offensiv hade fackföreningsrörelsens studieverksamhet en tongivande roll. Efter Medbestämmandelagens införande 1976 ökade de statliga bidragen till studieverksamheten markant. Tillströmningen kan avläsas i Metalls verksamhetsberättelser 1976–1980.³ Mellan 1976 och 1977 ökade bidragen från nästan två miljoner kronor till drygt sex miljoner kronor. Sedan varken sjönk eller steg bidragen nämnvärt, fram till 1980, då de översteg nio miljoner kronor, innan de sjönk till ungefär samma nivå som tidigare. Kostnaderna för studieverksamheten följde ett liknande mönster under perioden. Efter en ökning från drygt 24 miljoner kronor 1976 till drygt 32 miljoner kronor 1977 höll de sig över 30 miljoner kronor per år, ibland närmare 35 miljoner kronor.⁴

Men offensiven fortgick inte utan konflikter. Relationer som tidigare varit relativt befästa, inom och mellan SAP, LO och SAF, började luckras upp.

Svenska Metallindustriarbetareförbundets skola Skåvsjöholm.

Fackförbunden kritiserade den nya lagstiftningen för att inte förändra ägandeförhållandena i praktiken. Medbestämmandelagen väckte särskild skepsis, eftersom den gav fackförbund rätten att förhandla om produktions- och arbetsvillkor utan att arbetsgivarna förlorade makten att fatta det slutgiltiga beslutet.⁵

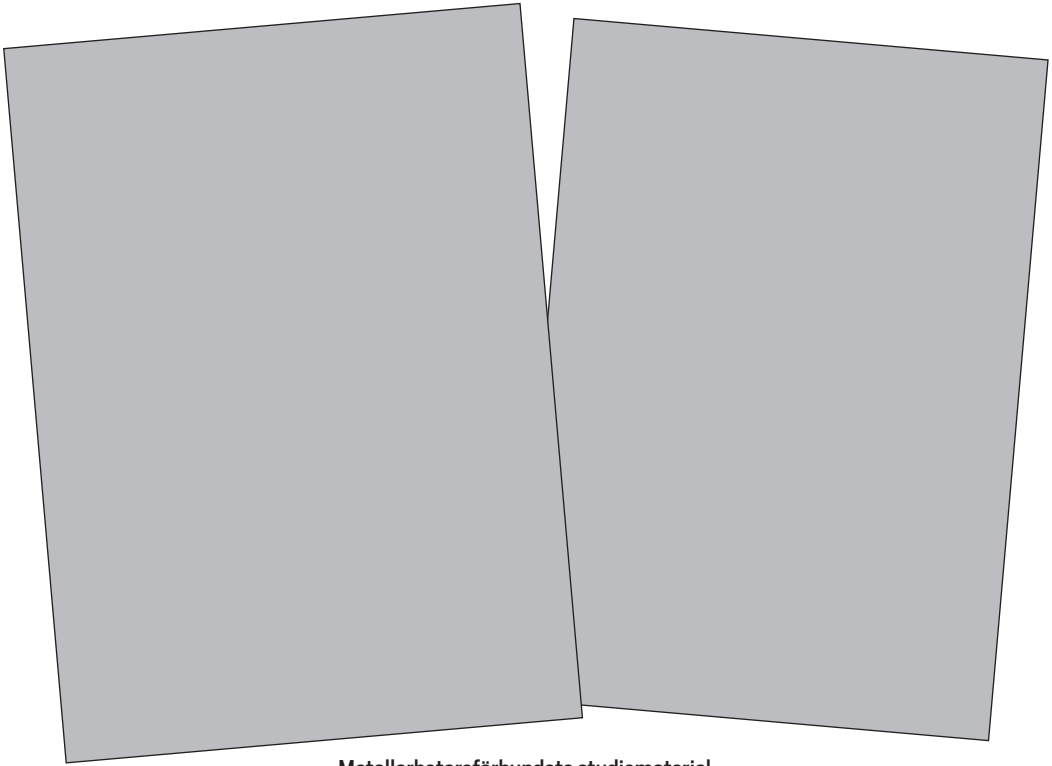
Samtidigt försvårades socialdemokraternas förhandlingar med näringslivet som gått till motoffensiv. Utrymmet för socialdemokratisk reformpolitik begränsades också av ekonomisk stagnation och ökad arbetslöshet.⁶

Inom fackförbunden pågick sedan tidigare även diskussioner om hur den egna demokratin kunde göras mer inkluderande. Inom Metall hade man mot slutet av 1960-talet frågat sig om de förtroendevalda hade glidit för långt ifrån medlemmarna. För att engagera och närma sig medlemmarna infördes år 1970 så kallade rådslag, där man enligt studiecirkelns upplägg samlades för diskussioner om förbundets verksamhet.⁷ Fyra år senare, 1974, introducerades 22 studieregioner, som skulle flytta organisationen närmare de lokala avdelningarna och på så vis ge fler möjlighet att genomgå de fackliga grundkurserna. En jämlik och bred diskussion sågs bara som möjlig om medlemmar satte sig in i Metalls roll i historien, samhället och politiken.⁸

Metalls verksamhetsberättelsers slutord under perioden 1976–1981 markerade de första två åren en tydlig offensiv mot den borgerliga regeringen och näringslivet, som sedan successivt avmattades med åren. Argument för att Metalls medlemmar skulle utbildas för att leda utvecklingen mot ekonomisk demokrati förbyttes mot argument om att de hårda regeringsförhandlingarna förhindrade en fortsättning på den inslagna vägen. I avsnitten om studieverksamheten pågick parallellt en diskussion om hur studieverksamheten kunde administreras för att effektivare tillmötesgå den ökade efterfrågan på studier. Det fördes resonemang om att studieverksamheten skulle bantas ner i kursantal och administrationen regionaliseras och stärkas, dels för utbildningskvalitetens skull, dels för att fortsatt locka höga antal deltagare. Mot slutet av den undersökta perioden började deltagarantalet dock att sjunka.

Framtidsutsikterna förkortas

Efter 44 år av socialdemokratiskt styre fick Sverige i september 1976 en borgerlig regering som försvårade fackförbundens arbete. Men tvärtom vad man kanske kan tro bemöttes näringslivets framskjutna positioner med en motoffensiv i Metalls slutord från det årets verksamhetsberättelse. För-

**Metallarbetareförbundets studiematerial
om medbestämmandelagen**

bundsstyrelsen beskrev den politiska aktiviteten hos medlemmarna som en kraft förmögen att leda Socialdemokraterna tillbaka till regeringsstyre:

För Metals medlemmar ter det sig säkert angeläget att genom fortsatta politiska aktiviteter verka för ett normalt politiskt tillstånd. Fram till valet 1979 måste därför all kraft läggas ned för att öka aktiviteten och kunskapen bland våra medlemmar.⁹

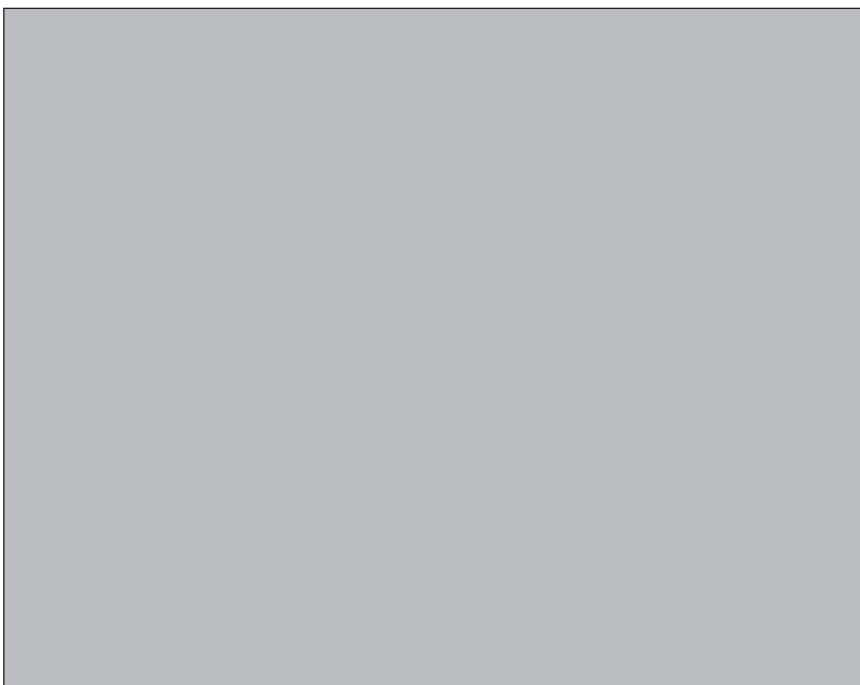
Hur medlemmarnas aktivitet skulle bringa parlamentariska förändringar framgick dock inte tydligt, antagligen som en följd av det begränsade sidutrymmet.

År 1977, det första kalenderåret under en borgerlig regering och samma år som statsbidragen till studieverksamheten sköt i höjden, klev slutordet än tydligare åt vänster i retoriken, trots att arbetsgivarföreningen och den borgerliga regeringen, som man skrev, hade »hårdnat i sin attityd» och orsakat

otryggare anställningar och arbetsvillkor.¹⁰ Samma års handlingsprogramms målsättning om ekonomisk demokrati lyftes fram:

Till de positiva inslagen hör att aktiviteten och engagemanget i klubbar och avdelningar har ökat. [...] Tillsammans går vi nu ut för att slåss för den ekonomiska demokratin, för arbetslivets demokratisering och för en hyggligare och tryggare tillvaro. Med vårt handlingsprogram Arbete och välfärd har vi visat att vi tror på framtiden för det arbetande folket.¹¹

Dessutom upprepades formuleringen om studieverksamhetens centrala roll för förändring från föregående år, men med en till synes betydande skillnad. Istället för att »verka för ett normalt politiskt tillstånd» uppmanades medlemmarna att »återerövra den politiska makten åt arbetarrörelsen». ¹² Visionen från 1976 års slutord formulerades alltså som att fackförbunden med medlemmarnas hjälp

**Att vidga demokratin till arbetslivet var nästa steg
i den socialdemokratiska moderniseringen.**

skulle kunna återgå till ett vagt beskrivet »normalt politiskt tillstånd», medan 1977 års formulering tydligare framhävde medlemmarna som en självständig aktör för förändring.

Även i 1978 års text kunde en offensiv strategi avläsas i slutordet, även om den avtog. Målet om ekonomisk demokrati nämndes mer i förbifarten och i vagare ordalag än i föregående års slutord:

Arbetarrörelsen kräver en planerad industripolitik som utgår från människornas och orternas behov. För att kunna skapa fortsatt välfärd krävs att det arbetande folket får in-flytande över det ekonomiska livet, så att de själva kan vara med och bestämma sin framtid.¹³

Ökad arbetslöshet och sänkta reallöner beklagades, och den borgerliga regeringen sades försvåra möjligheterna till motoffensiv mot näringslivet: »Den fackliga rörelsen och dess medlemmar har inte råd att möta 1980-talet med trasiga borgerliga rege-

ringar.»¹⁴ Föregående års mantra till medlemmarna om att »återerövra makten åt arbetarrörelsen» upprepades ändå, men formuleringen om att vägen dit gick via studierna var borttagen. Istället löd efterföljande mening: »Tillsammans kan då den fackliga och den politiska arbetarrörelsen fortsätta det positiva samhällsbyggandet.»¹⁵ Tanken om att medlemmarnas kunskaper var vitala för förändringsprocessen, som på olika sätt hade betonats föregående två år, hade försvunnit från slutordet. Under perioden som jag har undersökt återkom den aldrig.

I 1979 års slutord, efter ännu ett förlorat riksdagsval för arbetarrörelsen, slipades framtidsvisionerna ner ytterligare. Fackförbundens arbete, sades det, gick ut på att återta vad man förlorat i den treåriga striden mot borgerliga regeringar. Möjligheterna till vidare framsteg uppmålades som dystra. Först om ett socialdemokratiskt regeringsstyre blev verklighet vid nästa val, 1982, kunde »arbetslivets förnyelse och demokratisering [...] återigen bli en central del av samhällsarbetet».¹⁶ Regeringsomvandlingen föregick

alltså medlemmarnas aktivitet snarare än tvärtom, kan man förenklat säga. Medlemmarnas åsikter skulle dock finnas representerade i de förtroendevaldas handlingsprogram inför kongressen 1981. »Så möter vi i den fackliga rörelsen 1980-talet med solidaritet, rättvisa och demokrati», skrev man.¹⁷

Som vi har sett förkortades framstegstanken i Metalls slutord med åren, vilket sammanföll med att medlemmarnas och studieverksamhetens bärande roll för den tonades ner. I 1979 och 1980 års slutord, när konflikterna mellan arbete och kapital intensifierades ytterligare, dominerade förhandlingspolitiska frågor innehållet, medan framstegstankar på sin höjd formulerades som en väntan på nästa riksdagsval.¹⁸

I slutordet från 1981 såg man dock lite längre in i framtiden. Man refererade till det årets handlingsprogram, som förklarade att en samlad arbetarrörelse inför nästa års val stod redo att vända den ekonomiska utvecklingen, bland annat genom »metallarbetarnas beslutsamhet att tillsammans med den övriga arbetarrörelsen åter bygga upp Sverige».¹⁹ En framtidsoptimism smög sig tillbaka, kanske för att det var dags för val.

Diskussionen om att omorganisera studieadministrationen

Statsbidragen till studieverksamheten var höga under dessa år, likaså kostnaderna, samtidigt som deltagarantalet sjönk mot slutet av perioden. I *Metalls studieverksamhet: en historisk översikt* resonerar Kristina Wallander kring den avtagande deltagarökningen sedan 1976:

Den avmattning som [...] inträffade efter 1976 [...] antyder att regionerna snabbt tillgodosåg det behov av facklig utbildning, som uppstått genom den ökning Metall upplevde åren 1966–1975, då man gått från 337 790 till 454 314 medlemmar. Men efter 1976 följde fram till 1985 en stagnation och nedgång i förbundets medlemskader, vilket förklarar de allt lägre siffrorna för grundutbildningen [...].²⁰

I korthet nämner hon andra tänkbara förklaringar till den vända trenden, som tilltagande konkurrens från fritidsindustrin och ökad jämställdhet mellan män och kvinnor (eller, som hon uttrycker det, »den 'moderna' familjesituationen»), men som man som läsare kan tolka som en begränsning av fritid-

den för männen, som dittills dominerat utbildningarna sett till antalet deltagare).²¹

Den utökade studieverksamheten under första halvan av 1970-talet ställde höga krav på administrationen. I 1976 års text togs »administrationsproblemen» upp och relaterades till studieverksamhetens omfattning.²²

I 1977 års text framgick samma budskap ännu tydligare. Här presenterades, som en lösning till administrationssvårigheterna, tanken om att inte fortsätta utöka studieverksamheten i samma takt som tidigare. Man hade under året »strävat efter att stabilisera kursverksamheten» istället för att satsa på att ytterligare utöka antalet kurser.²³

År 1978 fastslogs att förbundet under året beslutat att genom ekonomiska bidrag underlätta för studieregionerna att anställa fler till den administrativa personalen. Studieregionerna fick i samma veva ökat

Medbestämmande i praktiken,
planering av arbetsmiljö.

ansvar för både ekonomin och undervisningen.²⁴

Mycket tyder på att man under dessa år försökte effektivisera studieverksamheten och få den att gå ihop ekonomiskt. En starkt administration sågs också som nödvändig för att höja utbildningens standard och därigenom locka ännu fler deltagare.

I verksamhetsberättelsen från 1979 sammanfattades studieregionernas arbete sedan omorganisationen föregående år. Här stod det klart varför studieregionerna hade tilldelats ökat inflytande över studieverksamheten:

Den administrativa hanteringen och rutinerna har klart förbättrats. Utrymmet för andra viktiga insatser på studiesidan har ökat, såsom studieplanering, rekrytering och uppföljning. Den ekonomiska situationen för studiedistriktet, med upprättande av ombuds-

församling, styrelse, revisorer m m, beslutande årsmöte och övriga sammankomster, har visat sig fungera väl.²⁵

Men administrationen upplevdes alltför som »betungande», och till det formulerades ingen lösning, eftersom man ändå hade »lyckats klara även den uppgiften på ett bra sätt».²⁶ Här fanns alltså en antydning om att ytterligare omorganisering inte längre var nödvändig.

Nu började deltagarantalet sjunka, trycket på administrationen minskade. I verksamhetsberättelsen från 1980 rapporterades det att minskade deltagarantal hade orsakat onödiga kostnader:

Rekryteringsproblem har i vissa fall lett till att en del kurser har fått ställas in. [...] Det torde nu ha skett en anpassning till den reella stu-

diesituationen sedan en nedskärning skett av den regionala kursverksamheten.²⁷

Administrationn hade regionaliserats och stärkts för att underlätta administrationsarbetet och så effektivt som möjligt möta den stigande efterfrågan på studier. Genom att till exempel skära ner i kursutbudet skulle studieverksamhetens kvalitet säkras. Men snart sjönk deltagarantalet. Samtidigt följde inte kostnaderna samma utveckling, utan höll sig på en fortsatt hög nivå. Det finns därför skäl att närmare undersöka hur resurser fördelades och studieverksamheten organiserades för att vända

den nedåtgående trenden i deltagarantal

För att få svar på dessa frågor bör man bland annat studera de ekonomiska redovisningarna. Den som tar sig an en sådan uppgift bör förstås också ta hänsyn till vilken roll externa faktorer spelade, som försämrade villkor för arbetare och tilltagande arbetslöshet. Detta diskuterades till exempel i 1981 års avsnitt om studieverksamheten:

En av förklaringarna till den försämrade cirkelsituationen kan vara förhållandet på arbetsmarknaden med nedskärningar, permitteringar och varsel.²⁸

Referenser – Utbildning mot framtiden

1 Lars Olsson & Lars Ekdahl, »Klass i rörelse: arbetarrörelsen i svensk samhällsomvandling», *Arbetarhistoria* 101–102: 1–2, 2002, s. 119–124.
2 Olsson & Ekdahl (2002), s. 132.
3 Om någon undrar varför 1981 års verksamhetsberättelse saknas i min uppräknig, beror det på att den ekonomiska redovisningen för studieverksamheten hade förändrats, vilket gör det svårt att avläsa vilka siffror från 1981 års verksamhetsberättelse som motsvarar föregående års.
4 Svenska Metallindustriarbetareförbundet, *Metalls verksamhet 1976*, Stockholm 1977; *Metalls verksamhet 1977*, Stockholm 1978; *Metalls verksamhet 1978*, Stockholm 1979; *Metalls verksamhet 1979*, Stockholm 1980; *Metalls verksamhet 1980*; *Metalls verksamhet 1981*.
5 Olsson & Ekdahl (2002), s. 133–136.
6 Olsson & Ekdahl (2002), s. 132, s. 141f, s. 147–150.
7 Bill Sund, »Studier, information och Metallarbetaren», Kjersti Bosdotter, Rolf Jansson & Klaus Misgeld (red.), *Det lyser en framtid: Svenska Metallindustriarbetareförbundet 1957–1981*, Stockholm: Metall, 2008, s. 493–496.

8 Sund (2008), s. 504f, 548–550.
9 *Metalls verksamhet 1976*, s. 128.
10 *Metalls verksamhet 1977*, s. 141f.
11 *Metalls verksamhet 1977*, s. 143.
12 *Metalls verksamhet 1977*, s. 143–145.
13 *Metalls verksamhet 1978*, s. 147.
14 *Metalls verksamhet 1978*, s. 148.
15 *Metalls verksamhet 1978*, s. 148.
16 *Metalls verksamhet 1979*, s. 147f.
17 *Metalls verksamhet 1979*, s. 148.
18 *Metalls verksamhet 1980*, s. 155–157; *Metalls verksamhetsberättelse 1981*, s. 121.
19 *Metalls verksamhetsberättelse 1981*, s. 121.
20 Kristina Wallander, »Metalls studieverksamhet: en historisk översikt», Bo Öhngren (red.), *Metall 100 år: fem uppsatser: arbete – miljö – studier*, Stockholm: Metall, 1988, s. 153, s. 157, s. 168f.
21 Wallander (1988), s. 157.
22 *Metalls verksamhet 1976*, s. 69.
23 *Metalls verksamhet 1977*, s. 81.
24 *Metalls verksamhet 1978*, s. 77.
25 *Metalls verksamhet 1979*, s. 83.
26 *Metalls verksamhet 1979*, s. 83.
27 *Metalls verksamhet 1980*, s. 95.
28 *Metalls verksamhet 1981*, s. 81.

Material och inspiration till vidare läsning

Verksamhetsberättelserna ger givetvis mycket mer än vad jag har kunnat visa här i min artikel. Även

andra dokument som undervisningsmaterial, beslut om stipendier, studierapporter, kongressprotokoll samt överstyrelsens protokoll kan vara ett användbart underlag. Stora delar av detta material förvaras på Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek.

Beckholmen, Kuno, *Två årtionden: 1956–1976*, Stockholm: Metall, 1978.

Jansson, Rolf, *Metall 100 år: 1888–1988*, Stockholm: Metall, 1988.

Nordin, Rune, *Tillbakablick: en kort historik*, Stockholm: Metall, 2006.

Stråth, Bo, *Mellan medbestämmande och medarbetare: Metall och samhällsutvecklingen, 1957–1976*, Stockholm: Metall, 2000.

Svenska Metallindustriarbetareförbundet, *Metall 100 år: 1888–1988*, Stockholm: Metall, 1993.

Fler av Metalls verksamhetsberättelser hos ARAB: Via sökingångarna »Metall verksamhetsberättelser» eller »IF Metall verksamhetsberättelser» i Kata kan tillgängliga verksamhetsberättelser från Metall sökas fram.

UR BILDARKIVET

Anna Hedborg utvecklade tillsammans med Rudolf Meidner förslaget om löntagarfonderna.

Efter införandet av fonderna satsade staten uppemot 1,5 miljarder kronor på utbildning i arbetsplatsdemokrati.

Tre nya forskningsprojekt: Aktiveringsstrategier, identitetsentreprenörer och digital omvandling

Mattias Bengtsson: Aktiveringsstrategier i svensk välfärdspolitik 1990–2015

Arbetslinjen har sedan länge varit en central politisk princip i Sverige, vilken har uttryckts i olika strategier för aktivering av arbetskraften. Detta innebär olika policys för att främja sysselsättning och arbetsmarknadsinkludering av grupper som arbetslösa, unga, äldre, sjuka och funktionshindrade. I ett internationellt perspektiv har omfattande satsningar på aktiva arbetsmarknadspolitiska åtgärder varit särskilt framträdande i den svenska arbetslinjen. Studier visar dock att sedan 1990-talet har utgifter för aktiva arbetsmarknadspolitiska åtgärder minskat samtidigt som villkoren i socialförsäkringarna stramats åt. Dessa förändringar ser ut att ha påverkat mer framtidsinriktade investeringar inom arbetsmarknadspolitiken. Mer kostsamma åtgärder såsom yrkesutbildning har i allt större utsträckning ersatts av mindre kostsamma, såsom rådgivning och jobbcoachning, vilka är mer inriktade på att stärka anställdas motivation än deras kvalifikationer. Ett uttryck för denna utveckling är »den nya arbetslinjen», dvs. Alliansens politiska inriktning där förstärkta incitament till arbete och en större plats för marknadens aktörer är centrala delar. Utvecklingen indikerar förskjutningar i nationella aktiveringsstrategier över tid som i större grad behöver förstås och kunna förklaras.

I jämförelse med tidigare studier inom forskningsområdet kommer projektet tillämpa mer av ett helhetsperspektiv på policyförändringar i skärningspunkten mellan arbetsmarknadspolitik och sociala trygghetssystem. Projektets syfte är att analysera nationella aktiveringsstrategier inom arbetsmarknadspolitik och socialförsäkringssystem (arbetslöshets- och sjukförsäkringssystem) 1990–2015 samt hur olika aktiveringsstrategier såväl legitimerats som ifrågasatts av tjänstemän och utredare

inom studerade policyfält. Därtill syftar projektet till att fördjupa förståelsen av hur olika föreställningar om människors behov, rättigheter och skyldigheter härigenom kommer till uttryck samt idéers påverkan på policyskapande.

Statistik över utgifter för olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder och för sjuk- och arbetslöshetsförsäkringssystem kommer att samlas in och analyseras liksom policydokument publicerade under den studerade perioden. Särskild tonvikt kommer att läggas vid dokument publicerade under tiden för den nya arbetslinjen under Alliansens regeringsinnehav 2006–2014. Inom projektet kommer även två fallstudier att genomföras. Det är studier av centrala reformer i den nya arbetslinjen och hur dessa legitimeras och/eller ifrågasatts av tjänstemän och utredare. Den första fallstudien avser sjukförsäkringen och särskilt dess striktare regelverk och införandet av en tidsgräns. Rehabiliteringskedjan studeras som samtida aktiveringsstrategi av sårbara grupper i arbetskraften. Den andra fallstudien avser arbetslöshetsförsäkringen. Särskilt kommer borttagandet av skattesubventionen och införandet av differentierade medlemsavgifter att studeras närmare då mer än en halv miljon medlemmar som konsekvens gick ur a-kassan.

Projektets resultat kommer ha betydelse för att få en fördjupad förståelse för centrala förändringar i den svenska välfärdspolitikens omvandling i en tid av massarbetslöshet och åtstramningspolitik. Forskare betonar en förskjutning i välfärdsstatens grundläggande principer mot alltmer villkorade sociala rättigheter och hårdare sanktionssystem – mot en »misstroende välfärdsstat» – och där individen i högre grad tvingas förlita sig på privata lösningar. Ifall individen upplever att staten inte längre håller sin del av det samhällskontrakt som tidigare kännetecknat den svenska välfärdsstaten, såsom

Två fackliga identitetsentreprenörer? Stig Malm och Bert Lundin på Metalls kongress 1979.

arbetslöshets- och sjukförsäkringarna som universella och generösa stöd vid arbetslöshet och sjukdom, så står inte enbart individens sociala rättigheter och livskvalitet på spel utan även välfärdsstatens legitimitet.

Projektet är fyraårigt (2015–2018) och finansieras av Vetenskapsrådet. Projektledare är Docent Mattias Bengtsson, Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap, Göteborgs universitet. ■

Jenny Jansson: Har fackliga ledare varit identitetsentreprenörer? En undersökning av ledares betydelse för facklig enhetlighet och styrka i den tidiga arbetarrörelsen

Arbetarrörelsen kom att spela en avgörande roll för demokratin och framväxten av välfärdsstaten under 1900-talet. Det fanns dock stora skillnader mellan de europeiska arbetsrörelserna i fråga om storlek, sammanhållning, ideologi och inflytande. I vissa länder, så som de nordiska, blev arbetarrörelsen enhetlig, stark och inflytelserik. Här etablerades en omfattande välfärdsstat och fredliga arbetsmarknadsrelationer. I andra länder fick inte reformismen det genomslag den fick i Norden. I till

exempel Tyskland och Frankrike splittrades arbetarrörelsen tidigt mellan olika falanger som kämpade mot varandra vilket hindrade en samling av alla arbetare i en organisation. Det skulle visa sig att en oenig och radikal arbetarrörelse hade svårt att stå upp mot högerextremism och fascism under 1920- och 1930-talen. I Storbritannien, å andra sidan, fick aldrig radikala vänstergrupper inflytande över arbetarrörelsen men den reformistiska fackföreningsrörelsen fick aldrig det inflytande LO tillskansade sig i Sverige. Vad beror olikheterna på?

De vanligaste förklaringarna till att arbetarrörelserna fick så olika karaktär i olika länder tar sin utgångspunkt i strukturella förhållanden, men ny forskning för att förstå de nationella skillnaderna pekar istället på ledarnas roll i arbetarrörelsen och deras förmåga att bygga en sammanhållen, kollektiv identitet i rörelsen. I detta projekt undersöks arbetarledares roll som »identitetsentreprenörer» inom arbetarrörelsen under de första decennierna av 1900-talet genom en jämförande fallstudie av den svenska, den brittiska och den tyska arbetarrörelsen.

I studien kommer fackföreningsledarnas inter-

aktion med medlemmarna att undersökas i de tre länderna. Studien bygger på tesen att om ledare för arbetarrörelsen förmår att agera som identitetsentreprenörer, dvs. aktivt arbetar med att skapa en kollektiv identitet i rörelsen, påverkar det rörelsens karaktär. Vi vet från tidigare forskning om Sverige att LO-ledarskapet aktivt formerade en kollektiv identitet i LO på 1920-talet vilket spelade en viktig roll för att förankra konsensusandan och socialdemokratins bland Sveriges arbetare. Men hur viktigt ledarskapet och en aktiv identitetsformering är för rörelsens styrka och sammanhållning generellt kan bara fastslås genom en jämförande studie. Med fokus på ledarna och identitetsformering i fackföreningsrörelsen kan nya förklaringar till skillnaderna mellan olika fackföreningar belysas och därmed kan vi bättre förstå hur en klass mobiliseras.

Undersökningen belyser också hur identitet kan användas av medvetna aktörer för mobilisering, vilket är ett särskilt viktigt bidrag i ljuset av de högerextrema rörelser som vunnit fotfäste i Europa genom att spela på nationell identitet och främlingsfientlighet.

Tidsperioden som projektet kommer att undersöka är 1910-tal till 1930-talet. Perioden är en tid när arbetarrörelsen utsätts för press både från radikala vänstergrupper och från högerextremism, följaktligen är det en tidsperiod när fackföreningsrörelsens ledare borde ha agerat för att bygga identitet.

Analysen av de tre ländernas fackföreningsrörelser kommer att delas upp i tre steg; först kommer de fackliga ledarna att stå i fokus, jag kommer att undersöka hur de såg på sin roll i rörelsen och hur de agerade (eller inte agerade) för att bygga en sammanhållen identitet. I steg två undersöker jag vilken självbild som konstruerades av ledarna och som förmedlades till gräsrotterna i rörelserna. I alla tre fall undersöker jag reformistiska fackföreningar och jag kommer att jämföra hur självbilderna skiljer sig åt (om de skiljer sig åt) i de tre länderna. I det tredje steget av undersökningen står gräsrotterna i centrum för analysen. Här avser jag undersöka hur medlemmarna reagerade på ledarnas ageranden.

Projektet, som finansieras av Vetenskapsrådet, är treårigt. Två av de tre åren kommer att tillbringas i Tyskland respektive Storbritannien. Världsinstitution i Tyskland är Institut für soziale Bewegungen, Ruhr Universität, Bochum och världsinstitutionen i Storbritannien är Department of Management, Birkbeck, University of London. ■

Jenny Jansson och Katrin Uba: Arbetarrörelsens digitala omvandling

Fackföreningsrörelsen har spelat en viktig roll för den svenska välfärdsstatens utveckling och för arbetsmarknadens utformning. Den svenska fackföreningsrörelsen brukar kallas den starkaste i världen och det har därför varit fokus för både internationell såväl som inhemsk forskning. Fackens organiseringsgrad, utveckling över tid, mobilisering av medlemmar, påverkan på politiska beslutsprocesser är några exempel på forskningsområden som varit framträdande. En förutsättning för all forskning om svenska fackföreningar har varit välbevarat material från rörelserna hos de svenska folkrörelsearkiven. Forskare intresserade av fackföreningsrörelsen har kunnat använda välbevarat material i form av arkiverade dokument hos Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, TAM-arkivet och Folkrörelsearkiven runt om i Sverige.

Men digitaliseringens tidevarv utgör ett hot mot sådan forskning eftersom det inte finns någon garanti för att dagens diskussioner i Facebook-grupper, meddelanden publicerade på hemsidor, bloggar eller tweets från rörelserna bevaras så som handlingar från tidigt 1900-tal bevaras. Bara en bråkdel av det material som produceras online arkiveras idag. Mängden material som lämnas in av organisationerna för arkivering har också alltsedan 1990-talet minskat i takt med digitaliseringen och de dokument som arkiveras tenderar att innehålla lite information jämfört med äldre material.

Vidare har informations- och kommunikationstekniken, IKT, öppnat nya möjligheter för medborgaraktivism och väsentligt förändrat vad som räknas som politiskt deltagande. Till exempel använde Unga Elektriker, Svenska Elektrikerförbundets ungdomsorganisation, en Youtube-film som de döpte till »Skriket» (där medlemmar bara skrek) för att mobilisera medlemmar i avtalsrörelsen 2010. Alla svenska fackföreningar har sina egna webbsidor och de flesta av dem har Facebook-grupper. Vi vet från befintlig forskning om det förgångna att medlemmarna mobiliserades via studiecirklar, möten och strejker men vi vet förhållandevis lite om hur medlemmar mobiliseras och aktiveras idag och vilken betydelse internet har för mobiliseringen.

En anledning till det är att vi saknar systematisk insamlad information om hur IKT används av svensk fackföreningsrörelse. Trots att information om on-line-aktiviteter lagras, finns det inga garan-

tier för att denna information kommer kunna användas av forskare eller att den bevaras för framtiden eftersom denna information endast lagras hos stora (ofta amerikanska) företag såsom twitter, facebook, Instagram och youtube. Svenska fackföreningars aktiviteter på internet lagras inte hos något arkiv eller hos rörelserna själva. Forskarsamhället måste därför sätta sin förhoppning till att dessa företag tillhandahåller ett arkiv som är öppet för forskning. Detta är av uppenbara skäl en olycklig utveckling, i synnerhet som vi har en lång tradition av folkrörelseforskning i Sverige. Dagens diskussioner som sker på internet och i sociala medier kan försvinna inom några år. Avsaknaden av en statlig, nationell strategi för arkivering av digitalt material gör att ju mer tiden går desto svårare kommer det att bli att fånga upp det material som redan nu ligger på nätet. Om inget görs kommer det snart vara lättare att studera fackföreningsrörelsen på 1940-talet än fackföreningsrörelsen 2014.

Syftet med vårt infrastrukturprojekt är att ta några första viktiga steg mot att förändra detta osäkerhetsmoment genom att systematiskt samla in och indexera online-material från den svenska fackföreningsrörelsen, för att därefter lagra materialet i en databas. Databasen kommer att överlämnas till Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek och till TAM-arkivet när den färdigställts. Med vår databas hoppas vi kunna säkerställa att forskare även i framtiden kommer att ha fri tillgång till material om svenska fackföreningar.

Vi har valt att fokusera på fackföreningsrörelsen av flera skäl:

1) den svenska fackföreningsrörelsen har ansetts vara den starkaste i världen och den har lämnat en djupgående inverkan på det svenska samhället, i synnerhet på arbetsmarknaden och omfattningen av väl-

färdsstaten. Fackföreningsrörelsen är alltså en rörelse som är viktig ur ett historiskt, samhälleligt och vetenskapligt perspektiv, både i den svenska kontexten såväl som i ett internationellt sammanhang.

2) fackföreningsrörelsen innehåller grupper som är relativt lätta att identifiera, vilket möjliggör skapandet av en heltäckande, allomfattande databas som kommer att inkludera samtliga centralorganisationer och deras förbund (LO, TCO, SACO och SAC).

3) det finns en betydande mängd historiskt material som redan bevaras hos folkrörelsearkiven som kan användas i kombination med vårt nya online-material för forskningen. Sverige har det äldsta arbetarrörelsearkivet i världen (grundat 1902). Fokus på fackföreningsrörelsen blir således en fortsättning på en lång tradition av att bevara material som svenska fackföreningar lämnar efter sig.

Vi kommer att skapa ett program som automatiskt vid givna klockslag kommer att extrahera och lagra information från fackens hemsidor, offentliga Facebook-grupper, Twitter-konton, Youtube, Instagram samt från bloggar av utvalda aktivister. Det extraherade materialet kommer att indexeras för att göra materialet sökbar och databasen lätt att använda för forskare. Även indexeringen kommer att automatiseras, dvs. skötas av ett program genom textanalys. Arbetet kommer att ske i samarbete med Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, TAM-arkivet, Föreningsarkivet i Östersund och Folkrörelsearkivet i Uppsala.

Projektet utgör ett första viktigt steg mot att systematiskt samla material som genererats på internet av svenska fackföreningar. När insamling och indexering väl fungerar kan databasen lätt underhållas, uppdateras och utvidgas till andra sociala rörelser. ■

Rudolf Meidner-priset för forskning i fackföreningsrörelsens historia 2015

Forskningsrådet vid Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek utlyser Rudolf Meidner-priset för forskning i fackföreningsrörelsens historia för 2015. Beträffande priset, vars summa för närvarande är sammanlagt 25 000 kr, gäller följande:

- Priset tilldelas i första hand framstående yngre forskare eller författare av tryckta arbeten, vilka väsentligt bidragit med ny kunskap om fackföreningsrörelsens historia eller angränsande ämnen. Till grund för bedömningen ligger inte bara arbetets vetenskapliga halt utan också dess informationsvärde och tillgänglighet för en bredare publik.
- Prissumman kan tilldelas en eller delas mellan flera författare.
- Två exemplar av arbeten ska sändas in av författaren själv eller av annan person och

skall ha inkommit senast den 1 juni 2015 till Silke Neunsinger, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Elektronvägen 2, 149 19 Huddinge.

- Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek och dess forskningsråd kan också på eget initiativ ta upp arbeten för bedömning.
- Forskningsrådet beslutar om pristagare under hösten 2015.

För närmare upplysningar: Silke Neunsinger, tel 08-412 39 27, eller Nina Sjöberg, tel 08-412 39 01, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek; e-post: förnamn.efternamn@arbark.se

Stockholm i januari 2015

Silke Neunsinger

Forskningsrådets sekreterare

TIDIGARE PRISTAGARE HAR VARIT Annette Thörnquist (Uppsala, 1995), Eva Blomberg (Stockholm, 1996), Lisa Öberg (Stockholm, 1997), Anders Kjellberg (Lund, 1998), Göran Salmonsson (Uppsala, 1999), Gunnela Björk (Örebro, 2000), Örjan Nyström (Göteborg, 2001), Carina Gråbacke (Göteborg, 2002), Roger Johansson (Malmö/Lund, 2003), Urban Lundberg (Stockholm) och Magnus Nilsson (Lund; båda 2004), Lars Hansson (Växjö) och Rebecca Svensson (Västerås/Uppsala; båda 2005), Anders R. Johansson (Visby 2006), Jonas Sjölander (Växjö 2007), Jimmy Engren (Växjö 2008), Jesper Johansson (Växjö 2009), Andres Brink-Pinto (Lund) och Björn Ohlsson (Göteborg, båda 2010), Sofie Tornhill (Berlin/Stockholm 2011), Rasmus Fleischer (Stockholm 2013), Lena Sohl (Uppsala 2014).

Konstruktivt transnationellt grepp

David Mayer/Jürgen Mittag (Hg.), **Interventionen: Soziale und kulturelle Entwicklungen durch Arbeiterbewegungen/Interventions: The Impact of Labour Movements on Social and Cultural Development**, Linzer Konferenz 2012, Akademische Verlagsanstalt, Leipzig [2013], 249 sidor.

Av Fredrik Petersson

Konferenser resulterar ofta i att böcker produceras, det är många gånger den outtalade avsikten med att konferensen organiseras. Den samlade expertisen ges inte bara möjlighet att muntligt presentera sin forskning, de erbjuds även en chans att presentera forskningen i tryckt form. Antologin *Interventionen: Soziale und kulturelle Entwicklungen durch Arbeiterbewegungen* (2013) är ett typiskt exempel på detta.

2012 arrangerades i Linz konferensen »International Conference of Labour and Social History» (2012) för att markera att det existerade en »lucka i historievetenskapen». Vilken lucka skulle då fyllas? Enligt organisatorerna var målet med konferensen att samla ett antal internationella forskare inom den humanistiska fåran för att hålla en diskussion kring arbetarrörelsens roll och påverkan inom det sociala och kulturella landskapet under 1900-talets historia. För att konkretisera diskussionerna valde David Mayer och Jürgen Mittag, först i rollen som organisatörer och sedan som redaktörer, att publicera omarbetade versioner av ett antal »papers» som presenterades under konferensen.

I antologins introduktion lägger Mayer och Mittag fram grunddragen för arbetarrörelsens involvering i den samhällseliga omvandlingen under 1900-talet. Genom att visa på ingripanden, bedrifter och konkreta händelser lyfter redaktörerna fram frågan om arbetarrörelsens sociala och kulturella utveckling under denna period av radikala och moderata strömningar och förändringar. Samtidigt väljer Mayer och Mittag att utgå ifrån spänningen mellan det historiska minnet och den historiska glömskan för att kunna skildra de politiska och sociala för-

ändringarna i »arbetarpartier, fackföreningar och andra organisationer» inom och utanför Europas gränser. Stefan Berger bidrar till den introducerande diskussionen genom att konfrontera läsaren med den relevanta och ständigt aktuella frågan: »What has the labour movement ever done for us?» i inledningen till sin artikel. För att kunna förklara frågan hävdar Berger att den europeiska arbetarrörelsen har, räknat från 1800-talets senare hälft, varit starkt bidragande till karaktären och gestaltandet av Europas sociala och kulturella liv idag.

Bokens tolv skribenter introducerar och avgränsar sociala och kulturella idéer och koncept. Genom att disponera tematiken i sociala, politiska och transnationella/internationella perspektiv försöker de synliggöra hur arbetarrörelsen antingen har konfronteras med, eller bidragit till den sociala och kulturella utvecklingen i Europa. Antologin innehåller ett brett spektra av idéer och tankar. Antologins skribenter har valt att gå i linje med Geoff Eleys argument i *Forging Democracy* (2002) om att den socialistiska rörelsens framväxt och radikalism under 1900-talet bidrog till utvecklandet av demokrati som tradition och praxis i Europa. I sin helhet strävar författarna därför efter att fylla den lucka som handlar om arbetarrörelsens roll i förändrandet och stärkandet av sociala och kulturella aspekter i samhället. Artiklarna är författade på engelska och tyska (därav den tvåspråkiga titeln) och författarna blandar friskt frågor som rör sig både på hög och låg nivå. Redaktörernas val att dela upp mellan sociala, kulturella samt transnationella och internationella ingångsvinklar ställer läsaren inför ett tvärsnitt av olika tolkningar och sätt att förstå hur och varför arbetarrörelsens historia kan ses som en bidragande faktor i formandet av det moderna och globaliserade samhället vi lever i idag.

I den socialpolitiska delen ryms Uwe Fuhrmanns tankar om huruvida det sociala kan förmedlas genom arbetarrörelsen, Jörg Roesler skildrar konflikthanteringen under DDR-tiden i Tysk-

lands historia och Patricia Toucas-Truyen går tillbaka och spårar samspelet mellan stödföreningarna och fackföreningarna innan det andra världskrigets utbrott. Den kulturpolitiska avdelningen belyser hur arbetarna skulle skolas och kultiveras genom bio (Stefan Moitra), rollen och betydelsen av biblioteket som frigörelse för den franske arbetaren skildras i Christian Chevandiers bidrag, medan Joachim Schätz sammanfogar kraven på jämlikhet och hur detta framställdes med hjälp av filmiska grepp.

Det kulturella konceptet utvecklas vidare av Kevin J. Callahan. I sin artikel väljer han att »återbesöka (revisiting) gammal arbetarhistoria» genom att fokusera på den Socialistiska internationalen, SI. Enligt Callahan kan vi lära oss mycket om den betydelse socialismen och arbetarrörelsen har haft i Europa genom att studera hur SI introducerade sig i officiella sammanhang.

Det transnationella greppet visar sig vara synnerligen konstruktivt i antologin. Med tanke på det transnationella genomslaget i det aktuella forskningsläget kring globalhistoria är detta ett välkommet och fruktbart sätt att närma sig en förståelse för arbetarrörelsens förvandling under 1900-talet. Ledande forskare inom global och transnationell historia (Emily S. Rosenberg, Akira Iriye, Jürgen Osterhammel och Chris Bayly) har diskuterat och visat hur det transnationella handlar om det spatiala studiet av rörelser, flöden och strömningar över tid och rum, och som nödvändigtvis inte bör utgå ifrån det nationella för att förstå och skriva historia. Touraj Atabakis artikel om »avsaknaden» av en arbetarnarrativ i dagens Iran närmar sig det transnationella greppet för att beskriva hur landets arbetarrörelse utvecklades i linje med andra länder (främst Europa) under mellankrigstiden. Med utgångspunkt i den argumentation som har framförts av bland annat Dipesh Chakrabarty och »subaltern studies», hävdar Atabaki att den iranska moderniseringsprocessen upplevde svårigheter att placera och förstå den iranska arbetarens roll i det civila samhället. Trots detta lyser det transnatio-

nella till stor del med sin frånvaro i Atabakis framställning.

En bredare tillämpning av det transnationella ges i Bruno Groppos skildring av den sociala statens utveckling i Latinamerika mellan 1930-1950-talen. Groppo väljer att belysa skillnaderna mellan den europeiska och latinamerikanska arbetarrörelsen genom att positionera den senares utveckling i samspel med peronismen i Argentina, Getúlio Vargas styre i Brasilien och Lázaro Cárdenas (cardenismo) i Mexiko. Till skillnad från Atabaki visar Groppo hur liknande diktatoriska tendenser rörde sig från Mexiko ner till Argentina och tydliggör därför en transnationell förståelse för den latinamerikanska kontinentens historia under 1900-talets första hälft.

Antologin för fram, diskuterar och problematiserar en forskning som inte visar på någon början eller slut. Genom att belysa hur arbetarrörelsen har varit aktiv i formandet av sociala och kulturella uttryck under 1900-talet, visar antologin också på att detta inte enbart är ett europeiskt fenomen. Trots att en majoritet av antologins artiklar lägger fokus på Europa som historisk region, bör boken också ses som ett bidrag till en internationell diskussion om arbetarrörelsens vara eller inte vara när det kommer till diskussionen om sociala och kulturella identiteter. I mångt och mycket visar antologin på skilda och enade moderniseringsprocesser och att arbetarrörelsens historia är en del av detta. Den stora utmaningen för arbetarrörelsens självbild, vilket också redaktörerna lyfter fram, är hur rörelsen kommer att fortsätta utvecklas under det tjugonde århundradet.

Stefan Berger summerar i en talande beskrivning den kontrafaktiska synen, det vill säga, utan arbetarrörelsens inverkan på 1900-talets historia hade Europa sett annorlunda ut. Jag anser att antologin presenterar ett antal nyckelfrågor som belyser nya aspekter och områden, lika väl som boken komplimenterar ett redan etablerat forskningsfält om arbetarrörelsens historia under 1900-talet.

Lästips från biblioteket

Sabine T. Kriebel, **Revolutionary beauty: the radical photomontages of John Heartfield** / Berkeley: Univ. of California Press, 2014, 336 s.: ill.

En bild som är ett fotomontage. Ett huvud inpackat i tidningar; någonstans där bakom finns ett ansikte som tillhör någon, men denne någon kan vare sig se eller tala för att tidningsemballaget förhindrar det. »Jag är ett kålhuvud», står det skrivet i ett av bildens hörn. »Känner ni mina blad?» Längst ned finns ytterligare text denna gång i fetstil: »Den som läser borgerliga tidningar blir blind och tyst. Bort med fördumningsbandagen!». Ännu en text låter den inpackade personen deklarerera att hen lever i stor oro, men håller tyst i väntan på en frälsare. Det kan förmodligen ses som ett tidens tecken att den tidning som täpper till personens mun är den socialdemokratiska *Vorwärts* (s. 64). Bilden publicerades i *Arbeiter-Illustrierte-Zeitung*, AIZ, 1930 och dess upphovsman var en tysk som bytt namn från Helmut Herzfelde till John Heartfield (1891–1968). Han tillhörde den Berlinbaserade delen av Dadarörelsen, blev kommunist, designade valaffischer och bokomslag för Kommunistische Partei Deutschlands, KPD, och började 1929 skapa fotomontage för AIZ. Denna bok handlar om hans fotomontage, om deras mening, innehåll och utförande.

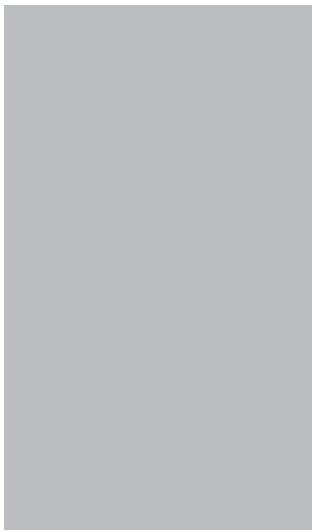
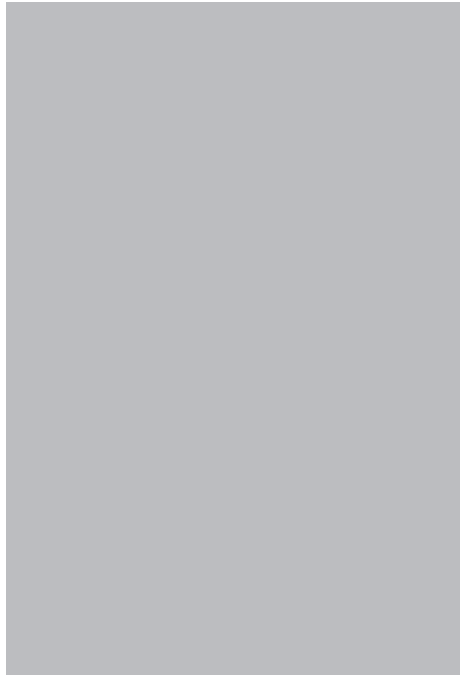
Kjersti Bosdotter m.fl. [red.], **Folkhemmet tur och retur?: nya perspektiv på svensk socialdemokrati** / Huddinge: Arbetarna kulturhistoriska sällskap & Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, 2014, 216 s.

Forskning pågår, inte minst vad avser Sveriges socialdemokratiska arbetareparti. Denna antologi presenterar ett urval nyare akademiska avhandlingar inom området. Forskare som Per Dannefjord, Tomas Jonsson, Anna Friberg, Gunnela Björk, Bengt Schüllerqvist, Örjan Appelqvist, Urban Lundberg, Petra Pauli och Sven E O Hort bidrar

med artiklar som till stor del utifrån sina respektive avhandlingsarbeten belyser den svenska socialdemokratins utveckling från olika perspektiv, inte minst demokratifrågan. Antologin avslutas med en artikel av Kjell Östberg som behandlar socialdemokratin ur ett internationellt perspektiv. I sin intressväckande inledning resonerar Lars Ekdahl kring antologins innehåll och urvalsprinciper såväl som om vad som skett inom den socialdemokratiska rörelsen sedan jubileumsåret 1989. Till detta kommer användbara bibliografier. Antologin utgör Arbetarnas kulturhistoriska sällsapps årsbok för år 2014.

Alexander C. Cook [red.], **Mao's little red book: a global history** / Cambridge: Cambridge University Press, 2014, 287 s.

Ännu ett jubileum detta år (2014): 50 år sedan Maos lilla röda gavs ut, en bok som under sina tio första år var världens mest tryckta bok. Den officiella versionen gavs ut på 36 språk och till detta kom oräkneliga exemplar av mindre officiell karaktär. The spiritual atombomb and its global fallout, den titeln ger bokens redaktör Alexander C. Cook, åt sin introducerande text. De femton artiklarna som ingår i denna bok försöker visa just detta – hur den lilla röda detonerade och spreds över världen och vad detta hade för effekt. Ambitionen är att skildra denna boks globala, transnationella historia. Av naturliga skäl sker avstampet i Kina. Därefter faller sökarljuset på Tanzania, Indien, Peru, Sovjetunionen, Albanien, Italien, Jugoslavien, Västtyskland, Frankrike ... Förutom allt annat, blir således denna bok även en historik över maoismen. I sitt förord menar Cook att huvudsyftet bakom tillverkningen och spridandet av den lilla röda var att störa den rådande kallakrigsordningen. Detta skulle möjliggöras genom att utnyttja och blåsa upp de motsättningar som fanns mellan och inom I-världens ame-

rikapräglade kapitalism, den sovjetdominerade delen av världen och den framträngande Tredje världen (s. xv).

Anders Burman, Lena Lennerhed [red.], **Tillsammans: politik, filosofi och estetik på 1960- och 1970-talen** / Stockholm: Atlas, 2014, 624 s.

1960-tal och 1970-tal. Omtalade och omstridda årtal centerade kring det emblematiske »1968», årtal med en radikal, samhällsförändrande bottenfärg och just därför därefter omstridda och inte så sällan förtalade. I föreliggande skrift ser 20 skribenter på dessa årtionden med olika glasögon och utifrån olika vinklar. Deras ögon faller på massmedier, kärnvapen och neutralitet, feminism, kulturkritik, mansrollen, befrielseologi, sexualitet, Althusser, konst ... Avslutningsvis behandlar Shamal Kaveh Foucaults inte alldeles lättförståeliga utläggningar om liberalism och nyliberalism i Biopolitikens födelse, hans föreläsningar vid Collège de France 1978–1979. Kavehs slutord finner jag värda att citera:

Allt ska styras i enlighet med konkurrenslagar, vinst och priser, och entreprenörskap blir det mål som individen och kollektivet ska sträva efter. Alla och envar ska göras till ett slags permanenta entreprenörer och alla och envar ska underkasta sig företagets herravälde. Det allmännas bästa reduceras slutligen till ekonomiska intressen och till diagrammen i aktiemarknaden. Detta var ett scenario som vid slutet av 1970-talet tycktes vara alltför absurt och dystopiskt, men som i dag utgör kärnan i vår trista verklighet.. (s. 624).

Marcello Musto (editor), **Workers unite! the International 150 years later** / New York: Bloomsbury, 2014, xvii, 312 s.

Arbetare – förena er! I år är det 150 år sedan Internationella Arbetarassociationen – som i mer vardagligt tal och efter bildandet av en rad andra internationaler sedermera kom att ges namnet Första internationalen – grundades i London. Denna bok utgör en källsamling, en samling av resolutioner, broschyrer och övriga dokument författade av dem som omfattade internationals tankar och ambitioner: Karl Marx, Friedrich Engels, Johann Philipp Becker, César De Paepe, Mikhail Bakunin, Robert Applegarth ... Totalt 80 dokument

fördelade på teman som Labour, Trade Union and Strike, The Irish Question, Cooperative Movement and Credit, Internationalism and Opposition to War ... Åttio dokument, varav många aldrig tidigare översatta till engelska. Tillkommer gör en ingående presentation av organisationen av Marcello Musto, bokens redaktör. Musto är även en av redaktörerna till ett temanummer av tidskriften *Socialism and Democracy* (2014:2) som behandlar Första Internationalen. Som Karl Marx skriver: »From a general point of view, this question embraces the whole activity of the International Association which aims at combining and generalizing the till now disconnected efforts for emancipation by the working classes in different countries.» (s. 97).

Norbert Götz (editor), **The sea of identities: a century of Baltic and East European experiences with nationality, class, and gender** / Huddinge: Södertörn University, 2014, 325 s.

Identiternas hav. Inte att det skulle finnas någon specifik »Östersjöidentitet», att nationerna runt detta hav och de människor som bebor dessa nationer skulle ha utvecklat något slags gemensamt identitetsdrag på grund utav att de delar samma hav. Snarare då att Östersjön är ett hav på vilket en mängd olika identiteter vistas i en mängd olika större eller mindre båtar, vilka emellanåt inte kan undvika att stöta samman. Som det sägs i bokens förord:

More promising than searching for a joint identity in the Baltic Sea area or among the three Baltic states is the prospect of acknowledging a plurality of identities within the larger regional perimeter, including hybrid and transmigrant identities. (s. 15).

Något som även kan utläsas av den mångfald av intressanta artiklar som ingår i boken. Exempelvis skriver Steffen Werther om den tyska minoriteten i Danmark under andra världskriget, Klaus Misgeld och Karl Molin om den svenska hjälpen till Solidaritet och Polens demokratiseringsprocess under 1980-talet, Håkan Blomqvist om Paul Olberg och Bund och Simo Laukkonen om föreningen av Östersjön i ett historisk perspektiv.

Boken utgör ett gott exempel på forskning bedrivna vid Samtidshistoriska institutet vid Södertörns högskola.

Antonio Gramsci, **A great and terrible world: the pre-prison letters 1908–1926** / London: Lawrence & Wishart, 2014, 418 s.

Antonio Gramsci föddes 1891 på Sardinien och dog 1937 i Rom. Han tillhörde grundarna av Italiens kommunistiska parti (1921). Mussolinis fascistregim fängslade honom 1926 men i fängelset skrev han och lyckades smugla ut de anteckningar som kom att få namnet *Quaderni del carcere*. Föreliggande bok utgör en samling av de brev han skrev innan han fängslades. Tematiskt sett kan breven delas upp i tre delar: Brev till föräldrarna från hans ungdomstid, politiska brev med anknytning till Komintern och, naturligtvis Italien, samt brev till systrarna Schucht, döttrar till Apollon Schucht, bolsjevik och vän till Lenin. En av dessa systrar var Julia som han träffade i Moskva och gifte sig med 1923 (dock råder det delade uppfattningar här – se exempelvis Boothmans inledning, s. 47). Boken är redigerad av Derek Boothman som även översatt breven och skrivit en lång och mycket läsvärd inledning. Till detta kommer korta, informativa upplysningar om de viktigaste aktörerna och organisationerna som förekommer i Gramscis brev. Och här skulle jag gärna velat infoga ett längre citat från Antonios sista brev till Julia innan han fängslas i november månad 1926. Men utrymmet tillåter det inte.

Svetlana Aleksijevitj, **Tiden second hand: slutet för den röda människan** / Stockholm: Ersatz, 2013, 672 s.
Kriget har inget kvinnligt ansikte / Stockholm: Ersatz, 2012, 447 s.

Zinkpojkar / Stockholm: Ersatz, 2014, 396 s.

»Vi håller på att ta avsked av sovjettiden. Av livet vi levde då. Jag bemödar mig om att ärligt lyssna in alla deltagarna i det socialistiska dramat ... ». Så inleder Aleksijevitj sin bok *Tiden second hand*, med undertiteln *Slutet för den röda människan*. Orden kan stå som ett slags motto för hela Aleksijevitjs imponerande projekt: Att resa det väldiga landet runt och djupintervjua forna sovjetmedborgare om deras erfarenheter och sammanställa och samman-smälta dessa röster till ett väldigt körverk om det som en gång var Sovjetunionen. Utopins röster, så lyder verkets samlingstitel.

Tiden second hand tar avstamp i den värld, en värld präglad av kaos och fattigdom för många, som följde på Sovjetunionens upplösning och leder såväl bakåt som framåt in i det som är dagens Ryssland. I verket *Kriget har inget kvinnligt ansikte* får

kvinnorna som stred i Röda armén under andra världskriget komma till tals, något de knappast tillåtits tidigare.

Det där med gradbeteckningar, disciplinen, reglementet var oss en fullständig gåta», kan en av de intervjuade säga. Hon kommer ihåg en väninna som blev satt att vakta flygplanen. Hon blev instruerad att skrika »Halt! Vem där?» när hon såg någon misstänkt nalkas: »Min väninna såg regementschefen komma och ropade: 'Halt! Vem där? Ursäkta, men jag kommer att skjuta!' Kan ni tänka er ... » (s. 110). Men också detta: »Vi flög i jaktflygplan. Själva höjden var en fruktansvärd påfrestning för den kvinnliga organismen – ibland pressades inälvorna mot ryggraden. Men vi flickor flög ändå och sköt ner flygare – och vilka ess sedan! Så var det! Och när vi kom gående, förstår ni, så tittade karlarna häpet på oss: 'Där kommer de kvinnliga stridsflygarna!' De beundrade oss ... » (s. 111f.).

Zinkpojkar behandlar ett annat krig, kriget mot Afghanistan 1979–1989. Aleksijevitj intervjuar soldaterna, deras mammor, sjukvårdspersonalen ... också om hur det var att komma tillbaka hem, somliga i kistor av zink ... Den ena historien värre än den andra. Boken leder bland annat till att författaren dras inför rätta av en grupp mödrar till dem som kallas »internationalistsoldater» och boken avslutas med dokument från rättsprocessen.

Roland Paulsen, **Empty labor: idleness and workplace resistance** / Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2014, 217 s.

Tomt arbete. Det talas om arbetslinjen, överhuvudtaget talas det om arbete, arbete, arbete. Men om de allra flesta människor helst av allt skulle sluta sitt jobb om de fick chansen, om flertalet inte upplever någon som helst stimulans på arbetet, om en överväldigande andel inte alls har någon lust att ta sig till jobbet, om arbetet är tomt – utgör då inte detta ett problem i sammanhanget? Roland Paulsen borrade sig in i problematiken i boken *Arbets samhället – hur arbetet överlevde teknologin* (2010) och i denna bok fortsätter han den nödvändiga diskussionen. Boken redogör för tidigare och pågående forskning och diskussioner om lönearbete. Den visar hur löntagare gör sitt bästa för att undvika

arbete, ibland till följd av en mer eller mindre medveten strategi, och pekar på att själva den övergripande organiseringen av arbetet uppmuntrar till detta eftersom denna organisering skapar just tomhet och innehållslöshet. Och, inte minst viktigt; han återför diskussionen till ett grundläggande plan, nämligen till själva det vardagliga arbetet, arbetet som sker dag efter dag, vecka efter vecka ...

Mirjam Zadoff, **Der rote Hiob: das Leben des Werner Scholem** / München: Hanser, 2014, 382 s.: ill.

Ralf Hoffrogge, **Werner Scholem: eine politische Biographie (1895–1940)** / Konstanz: UVK, 2014, 495 s.: ill.

Uwe-Karsten Heye, **Die Benjamins: eine deutsche Familie** / Berlin: Aufbau, 2014, 361 s.: ill.

Den röde Job. Vissa människor kan faktiskt sägas förkroppsliga tragiken i en hel epok. En sådan människa förefaller mig Werner Scholem (1895–1940) vara. Född i en judisk familj i Berlin som en av fyra bröder varav en var Gershom Scholem, Walter Benjamins vän, och framstående forskare i judisk mystik. I revolt mot faderns auktoritetsvärde och mot den officiella propagandan och chauvinismen före och under första världskriget valde Werner Scholem socialismen istället för zionismen.

År 1917 blir Werner Scholem medlem av Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands, USPD, tre år senare väljer han att gå med i Kommunistische Partei Deutschlands, KPD, och utses till redaktör för tidningen *Roten Fahne*. Han ingår i partiets ledning och kommer att tillhöra dess vänsterflygel. År 1926 utesluts han ur partiet och återfinns två år senare bland grundarna av det vänsteroppositionella *Leninbundes*. 1933 fängslas han och mördas 1940 i koncentrationslägret Buchenwald.

Detta människoöde, som skickar kalla kårar utmed åtminstone min ryggrad, har på kort tid tillägnats två välskrivna biografier som kompletterar varandra på ett utmärkt sätt. Dessa båda kan med fördel kombineras med åtminstone ytterligare en, nämligen Heyes bok om en familj vars öde i viss utsträckning sammanflätas med familjen Scholem. Walter Benjamin är som tidigare nämnts nära vän till Werners bror Gershom och Walters bror Georg går även han med i KPD. Georg gifter sig med Hilde Lange, som sedermera kommer att tillhöra DDR:s maktelit. Om henne se exempelvis boken *Die Machtfrau, Hilde Benjamin 1902–1989* av Marianne Brentzel (Berlin: Links, 1992).

Gabriel Kuhn (red.), Rån för revolutionen: **Blekingegadegruppen inifrån** / Göteborg, Stockholm: Verbal förlag, Koloni förlag, 2014, 259 s.: ill.

Peter Övig Knudsen, **Blekingegadeligan, D. 1: Den danska cellen** / Stockholm: Karneval, 2009, 349 s.: ill.

Peter Övig Knudsen, **Blekingegadeligan, D. 2: Den hårda kärnan** / Stockholm: Karneval, 2009, 414 s.: ill.

I november 1988 slår rånare till mot ett postkontor i Köpenhamn och kommer över mer än 13 miljoner danska kronor. I april året därefter grips fyra män och en kvinna och anklagas för att ha begått rånet. Under utredningens gång visar det sig att de fyra männen i samarbete med ytterligare en man utfört en rad rån sedan mitten av 1970-talet och att rånerna motiveras politiskt: rånarna utgör kärnan i en kommunistisk organisation med namnet Manifest – Kommunistisk Arbetsgrupp, M-KA, och pengarna som influtit från de olika rånerna har skickats vidare till revolutionära organisationer i Tredje världen, framförallt till Folkfronten för Palestinas befrielse, PFLP. Pressen väljer att kalla rånarna för Blekingegadeligan, efter adressen till den lägenhet som tycks ha varit deras operationscentral.

Peter Övig Knudsens båda böcker är väldokumenterade, skrivna på rapp, journalistisk prosa och spännande att läsa. Den av Gabriel Kuhn redigerade boken *Rån för revolutionen: Blekingegadegruppen inifrån* är en inträngande studie av gruppens inre sammanhang, dess teoretiska grundvalar och dess koppling till Tredje världen och kamp mot imperialismen. Gotfred Appel stiger fram som en förgrundsfigur vad gäller själva teoribildningen; det är han som formulerar den så kallade »snyltarstatsteorin». I korthet säger denna att de imperialistiska ländernas arbetarklass lierat sig med den härskande klassen. Varav följer att all egentlig revolutionär kraft finns i Tredje världen. Boken låter medlemmarna av Blekingegadeligan tala och ger även tillgång till dokument skrivna av M-KA och Kommunistisk Arbetskreds, KAK, den organisation från vilken M-KA bröt sig loss från 1978.

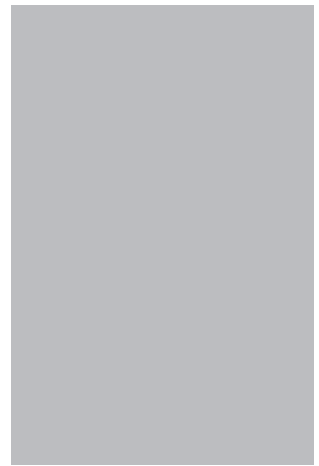
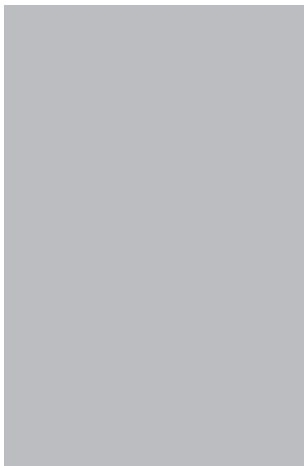
Alice Bloch, Nando Sigona and Roger Zetter, **Sans papiers – The Social and Economic Lives of Young Undocumented Migrants** / London: Pluto Press, 2014, 190 s.

Det forskas och skrivs en hel del om papperslösas villkor i världen, även om det kanske inte är ett stort fält i Sverige. I denna bok försöker författarna sammanställa dels de olika ingångar i ämnet som finns, dels bryta ny mark i och med deras

intervjuarbete med unga papperslösa i Storbritanien. Bloch, Sigona och Zetter är alla seniora forskare och professorer i sociologi och migrations- och flyktingstudier vid brittiska universiteten i Manchester, Birmingham och Oxford. De har tagit hjälp av vad de kallar community researchers, alltså fältarbetare som intervjuar papperslösa från samma etniska grupper de själva tillhör. Resultatet är intressanta inblickar i papperslösa migranternas liv. Hur de är organiserade, vikten av sociala nätverk bland landsmän för förmedling av boende, arbete, information från hemlandet. Bilden av ett globalt

nätverkssamhälle, som sträcker sig långt över nationsgränserna och som växer under myndigheternas radar, målas upp. Papperslösas villkor är en komplex verklighet, och denna bok ger många intressanta nycklar till hur den ska förstås. Intressanta ämnesord inom fältet (med koppling till vår bibliotekskatalog, Kata): Arbetsmigration, Illegal invandring, Informell ekonomi, Papperslösa personer.

Lästipsen har skrivits av **Hans Larsson** och **Jonas Söderqvist** på Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek.

BIBLIOGRAFI

Bibliotekets nyförvärv år 2014

Under år 2014 katalogiserade bibliotekets personal 2338 skrifter i Libris, Sveriges nationella biblioteks-katalog. 1456 av dessa 2338 skrifter står vi i skri-vande stund som ensamma ägare till. Det stora antalet katalogiseringar kan delvis förklaras med att vi under året påbörjat en retrokatalogisering av en äldre kortkatalog. Huvuddelen av texterna är skrivna antingen på svenska (1178), engelska (587), tyska (239) eller franska (110). Tillkommer gör bl.a. 57 skrifter på esperanto. Vad gäller ämnesfördelning faller 1028 stycken inom samhälls- och rättsveten-skap, 295 inom historia, 162 inom ekonomi- och näringsväsen, 111 inom uppfostran och undervis-ning, 70 skrifter hamnar under skönlitteratur.

Under året som gick inköptes 394 skrifter till bib-liotekets samlingar. 240 av dessa var skrivna på eng-elska, 99 på svenska, 37 på tyska, 17 på franska.

En tydlig förändring kan ses vad gäller katalogi-sering av elektroniska resurser, dvs. skrifter som blir omedelbart tillgängliga i fulltext i själva katalo-gerna (i Libris såväl som vår egen katalog, Kata): År 2013 katalogiserades 14 dylika, 2014 var siffran 169.

I biografen nedan saknas en stor del av de ovan nämnda 2338 skrifterna. Vårt organisationstryck finns inte med, så inte heller äldre skrifter som kommit till oss som gåvor eller de skrifter som här-rör från en äldre katalog och som således förvärv-ats vid tidigare tillfällen.

Titlarna är sorterade under tre avdelningar: Filo-sofi, ideologi, politiska åskådningar samt Historia, samhälle, biografi (som även indelas geografiskt) och Skönlitteratur, musikalier.

Tillkommer gör en lista över katalogiserade tex-ter från tankesmedjorna Katalys, Arena idé, Tanke-verksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg och Tankesmedjan Tiden. Samtliga dessa skrifter är elektroniska resurser och således möjliga att läsa i fulltext via katalogerna Libris och Kata. De presen-teras här i en alfabetisk lista, men katalogiseringen bygger på samma principer som gäller för övrigt material, de är med andra ord sökbara utifrån samma premisser, exempelvis ämnesvis, som våra andra katalogiserade skrifter.

Hans Larsson

FILOSOFI, IDEOLOGI, POLITISKA ÅSKÅDNINGAR

- Abromeit, John, *Max Horkheimer and the foundations of the Frankfurt School*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, 441 s.
- Ahmed, Sara, *Willful subjects*. Durham: Duke University Press, 2014, 292 s.
- Althusser, Louis, *Lire Le Capital*. Nouv. éd. rev. Paris: Quadrige, 2008, 665 s.
- Althusser, Louis, *On the reproduction of capitalism: ideology and ideological state apparatuses*. Preface by Etienne Balibar; introduction by Jacques Bidet; London: Verso, 2014, 285 s.
- Amann, Marc (Hrsg.), *go.stop.act!: die Kunst des kreativen Strassenprotests; Geschichte - Aktionen - Ideen*. Grafenau: Trotzdem, 2005, 229 s.
- Amin, Samir, *Three essays on Marx's value theory*. New York: Monthly Review Press, 2013, 96 s.
- Badiou, Alain, *Pornographie du temps present*. Paris: Fayard, 2013, 45 s.
- Barckhausen, Christiane, *Auf den Spuren von Tina Modotti*. Kie: Agimos, 1996, 444 s.
- Barker, Colin; Cox, Laurence; Krinsky, John and Nielsen, Alf Gunvald (eds.), *Marxism and social movements*. Chicago: Haymarket, 2014, 473 s.
- Baronian, Laurent, *Marx and living labour*. xvii, 234 s. (Routledge frontiers of political economy; 171.)
- Barrett, Michèle, *Women's oppression today: the Marxist/feminist encounter*. New Edition / foreword by Kathi Weeks. London: Verso, 2014, 285 s.
- Bellofiore, Riccardo; Karwowski, Ewa and Toporowski, Jan (eds.), *Economic crisis and political*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2014, 267 s.
- Bellofiore, Riccardo; Karwowski, Ewa and Toporowski, Jan (eds.), *The legacy of Rosa Luxemburg*. Oskar Lange and Michal Kalecki. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2014, 252 s.
- Benjamin, Walter, *Radio Benjamin*. Edited by Lecia Rosenthal; London: Verso, 2014, 394 s.
- Berner, Boel (red.), *Vem tillhör tekniken?: kunskap och kön i teknikens värld*. Lund: Arkiv, 2003, 309 s.
- Berry, David M., *Critical theory and the digital*. London: Continuum, 2013, 260 s.
- Boldyrev, Ivan, *Ernst Bloch and his contemporaries: loading utopian messianism*. London: Bloomsbury, 2014, 201 s.
- Bonefeld, Werner (ed.), *Revolutionary writing: Common sense essays in post-political politics*. New York; London: Autonomedia: Pluto, 2003, 256 s.
- Brincat, Shannon (ed.), *The future of communism: social movements, economic crises, and the re-imagining of communism*. Santa Barbara: Praeger, 2014, 233 s.
- Brincat, Shannon (ed.), *The father of communism: rediscovering Marx's ideas*. Santa Barbara: Praeger, 2014, 261 s.
- Brecht, Bertolt, *Historier om herr Keuner*. Lund: Celanders, 2014, 124 s.
- Breckman, Warren, *Adventures of the symbolic: post-Marxism and radical democracy*. New York: Columbia University Press, 2013, 354 s. (Columbia studies in political thought/political history.)
- Bruschi, Valeria, *PolyluxMarx: a Capital workbook in slides.. Vol. 1*. New York: Monthly Review Press, 2013, 136 s.
- Büsser, Martin (Hrsg. und Red.), *Regress*. Mainz: Ventil-Verlag, 2009, 304 s.
- Censur. Stockholm: Socialdemokratiska studentförbundet, 2013, 121 s.
- Dahl, Göran, *Radikalare än Hitler: de esoteriska och gröna nazisterna: inspirationskällor, pionjärer, förvaltare, ättlingar*. Stockholm: Atlantis, 2006, 243 s.
- D'Arcy, Stephen, *Languages of the unheard: why militant protest is good for democracy*. London; New York: Zed, 2013, 223 s.
- Dauvergne, Peter, *Protest inc: the corporatization of activism*. Cambridge: Polity, 2014, 206 s.
- Dean, Jodi, *Zizek's politics*. New York: Routledge, 2006, 237 s.
- The debt resisters' operations manual: a project of Strike Debt*. Oakland: PM Press, 2014, 235 s.
- Doss, Kevin-Rick, *Die transzendente Bewegung des dialektischen Materialismus: Rekonstruktion zur Aktualität des Marxschen Gesellschaftsbegriffs*. Marburg: Tectum, 2014, 103 s.
- Dutschke, Rudi, *Versuch, Lenin auf die Füße zu stellen: über den halbasiatischen und den westeuropäischen Weg zum Sozialismus: Lenin, Lukács und die Dritte Internationale*. Berlin: Wagenbach, 1974, 348 s.
- Eagleton, Terry, *Culture and the death of God*. New Haven: Yale University Press, 2014, 234 s.
- Eiland, Howard, *Walter Benjamin: a critical life*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 2014, 755 s.
- Feenberg, Andrew, *The philosophy of praxis: Marx, Lukács, and the Frankfurt School*. New ed. London: Verso, 2014, 252 s.
- Foster, John Bellamy, *The theory of monopoly capitalism: an elaboration of Marxian political economy*. New ed. New York: Monthly Review Press, 2014, 280 s.
- Foucault, Michel, *Biopolitikens födelse: Collège de France 1978-1979*. Hågersten: Tankekraft Förlag, 2014, 373 s.
- Fourier, Charles, *Le Réveil d'Épiménide: précède de L'inconvenance reconverte par René Schérer, Le visionnaire et son Énigme par Constantin Irodoutou*. Fontfroide: Éditions Fata Morgana, 2014, 123 s.
- Graeber, David, *The Democracy Project: a history, a crisis, a movement*. New York: Spiegel & Grau, 2013, 326 s.

- Greider, Göran, *Den solidariska genen: anteckningar om klass, utopi och människans natur*. Stockholm: Ordfront, 2014, 248 s.
- Griffiths, Tom G., *Mass education, global capital, and the world: the theoretical lenses of István Mészáros and Immanuel Wallerstein*. New York: Palgrave Macmillan, 2013, 201 s.
- Guy, Emmanuel & Le Bras, Laurence (eds.), *Guy Debord: un art de la guerre*. Sous la direction d' Emmanuel Guy & Laurence Le Bras. Paris: Bibliothèque nationale de France: Gallimard, 2014, 223 s.
- Hands, Joss, *@ is for activism: dissent, resistance and rebellion in a digital culture*. London: Pluto, 2011, 210 s.
- Jansson, Torgerd, *Tro och politik: tio Guds bud som utgångspunkt för politisk handling*. Stockholm: Broderskaps förlag, 2006, 120 s.
- Kautsky, Karl, *Bolshevism at a deadlock*. Abingdon: Routledge, 2014, 193 s. (Routledge revivals)
- Kielos, Katrine & Bengtsson, Jesper (red.), *Världens kris – vänsterns lösningar*. Stockholm: Tankesmedjan Tiden, 2014, 164 s.
- Kendall, Stuart, *Georges Bataille*. London: Reaktion, 2007, 233 s. (Critical lives)
- Kopp, Hermann (Hrsg.), *Wovon wir träumen müssen ...: Marxismus und Utopie*. Hamburg: LAIKA-Verl., 2013, 248 s.
- Knabb, Ken, *The joy of revolution*. [s. l.]: Theory and practice, 2013, 149 s.
- Kriebel, Sabine, *Revolutionary beauty: the radical photo-montages of John Heartfield*. Berkley: University of California Press, 2014, 336 s.
- Kropotkin, Petr Alekseevic, *Direct struggle against capital: a Peter Kropotkin anthology*. Edited by Iain McKay, Oakland,: AK Press, 2014, 723 s.
- Kunkel, Benjamin, *Utopia or bust: a guide to the present crisis*. New York: Verso, 2014, 180 s.
- Laclau, Ernesto, *The rhetorical foundations of society*. London: Verso, 2014, 229 s.
- Lordon, Frédéric, *Willing slaves of capital: Spinoza and Marx on desire*. London: Verso, 2014, 175 s.
- Lukács, György, *The culture of people's democracy: Hungarian essays on literature, art, and democratic transition, 1945–1948*. Edited and translated by Tyrus Miller. Leiden; Boston: Brill, 2013, 315 s.
- Luxemburg, Rosa, *Gesammelte Werke. Bd. 6, 1893 bis 1906*. Herausgegeben und bearbeitet von Annelies Laschitzka und Eckhard Müller; mit einem Vorwort von Annelies Laschitzka. – Berlin: Dietz, 2014, 990 s.
- Malatesta, Errico, *The method of freedom: an Errico Malatesta reader*. Oakland: AK Press, 2014, 530 s.
- Mazierska, Ewa & Kristensen, Lars (eds.), *Marx at the movies: revisiting history, theory and practice*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2014, 293 s.
- Michnik, Adam, *The trouble with history: morality, revolution, and counterrevolution*. Edited by Irena Grudzinska Gross; translated by Elzbieta Matynia, Agnieszka Marczyk, and Roman Czarny. New Haven: Yale University Press, 2014, 194 s.
- Molander, Per, *Ojämlikhetens anatomi*. Stockholm: Weyler, 2014, 223 s.
- Mouffe, Chantal, *Agonistics: thinking the world politically*. London: Verso, 2013, 149 s.
- Nilsson, Anders & Nyström, Örjan, *Jämlikhetsnormen*. Göteborg: Tankeverksamheten/ABF Göteborg, 2012, 363 s.
- Pendakis, Andrew; Diamanti, Jeff; Brown, Nicholas; Robinson, Josh; and Szeman, Imre, (eds.) *Contemporary Marxist theory: a reader*. New York: Bloomsbury Academic, 2014, 623 s.
- Phillips, Lynne & Cole, Sally (eds.), *Contesting publics: feminism, activism, ethnography*. London: Pluto Press, 2013, 174 s.
- Piketty, Thomas, *Capital in the twenty-first century*. Cambridge; London: Belknap Press of Harvard University Press, 2014, 685 s.
- Zene, Cosimo (ed.), *The political philosophies of Antonio Gramsci and Ambedkar: subalterns and dalits*. Abingdon: Routledge, 2013, 242 s.
- Poulantzas, Nicos, *State, power, socialism*. New ed. / with an introduction by Stuart Hall. London: Verso, 2014, 269 s. (Radical thinkers)
- Rancière, Jacques, *La méthode de l'égalité: entretien avec Laurent Jeanpierre et Dork Zabunyan*. Montrouge: Bayard, 2012, 332 s.
- Rogers, Chris, *Capitalism and its alternatives*. London: Zed Books, 2014, 170 s.
- Ruiz, Pollyanna, *Articulating dissent: protest and the public sphere*. London: Pluto Press, 2014, 217 s.
- Screpanti, Ernesto, *Libertarian communism: Marx, Engels and the political economy of freedom*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007, 205 s.
- Shenk, Timothy, *Maurice Dobb: political economist*. New York: Palgrave Macmillan, 2013, x, 313 s.
- Shippen, Nichole Marie, *Decolonizing time: work, leisure, and freedom*. New York: Palgrave Macmillan, 2014, 232 s.
- Tally, Robert T., *Fredric Jameson: the project of dialectical criticism*. London: Pluto Press, 2014, 187 s.
- Tiqun, *Teorin om Bloom*. översättning och förord: Kollektivkritik. Göteborg: Korpen Koloni, 2013, 158 s.
- Tolokonnikova, Nadezhda & Zizek, Slavoj, *Comradely greetings: the prison letters of Nadya and Slavoj*. translated by Ian Dreiblatt; introduced by Michel Eltchianoff. London; New York: Verso, 2014, 106 s.

Thompson, Peter & Zizek, Slavoj (eds.), *The privatization of hope: Ernst Bloch and the future of Utopia*. Durham: Duke University Press, 2013, 310 s.

Vaneigem, Raoul, *The revolution of everyday life*. A new translation by Donald Nicholson-Smith with a [new] preface by the author. [New ed.]. Oakland: PM Press, 2012, 266 s.

Warlenius, Rikard (red.), *Ekomarxism: grundtexter*. Hägersten: Tankekraft, 2014, 456 s.

Vodovnik, Ziga, *A living spirit of revolt: the infrapolitics of anarchism*. Oakland: PM Press, cop. 2013, 232 s.

Watson, Ben, *Adorno for revolutionaries*. London: Unkant, 2011, 217 s.

Wells, Charles H., *The subject of liberation: Zizek, politics, psychoanalysis*. New York: Bloomsbury Academic, 2014, 245 s.

Williams, Michelle & Satgar, Vishwas (eds.), *Marxisms in the 21st century: crisis, critique & struggle*. Johannesburg: Wits University Press, 2013, 298 s. (Democratic Marxism)

Williams, Raymond, *Raymond Williams on culture & society: essential writings*. Edited by Jim McGuigan. Los Angeles: Sage, 2014, 342 s.

Worsley, Peter, *Marx and Marxism*. Rev. ed. London: Routledge, 2002, 121 s.

Zizek, Slavoj, *Absolute recoil: towards a new foundation of dialectical materialism*. London; Brooklyn: Verso, 2014, 436 s.

HISTORIA, SAMHÄLLE, BIOGRAFI

Allmänt, övergripande, transnationellt

Achar, Deeptha & Panikkar, Shivaji K. (eds.), *Articulating resistance: art and activism*. New Delhi: Tulika Books, 2012, 322 s.

Adams, Jad, *Women and the vote: a world history*. Oxford: Oxford University Press, 2014, 516 s.

Addington, Robert (ed.), *Red strains: music and communism outside the communist bloc*. Oxford: Oxford University Press, 2013, xv, 309 s. (Proceedings of the British Academy; 185)

Adler, Lee H.; Tapia, Maite & Turner, Lowell (eds.), *Mobilizing against inequality: unions, immigrant workers, and the crisis of capitalism*. Ithaca: ILR Press, an imprint of Cornell University Press, 2014, 210 s.

Atzeni, Maurizio (ed.), *Alternative work organisations*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York: Palgrave Macmillan, 2012, 20 s.

Bambery, Chris, *The Second World War: a Marxist history*. London: Pluto Press, 2014, 295 s. (Counterfire)

Badiou, Alain et. al., *Qu'est-ce qu'un peuple?*. Paris: Fabrique, 2013, 143 s.

Bhattacharya, Sabyasach (ed.), *Towards a new history of work*. New Delhi: Tulika Books, 2014, 285 s.

Behal, Rana; Mah, Alice & Babacar, Fall (eds.), *Rethinking work: global, historical, and sociological perspectives*. New Delhi: Published by Tulika Books in association with International Research Centre 'Work and Human Lifecycle in Global History', Humboldt University, Berlin, 2011, 182 s.

Berg, Maxine (ed.), *Writing the history of the global: challenges for the twenty-first century*. Oxford: Oxford University Press, 2012, 214 s. (British Academy original paperbacks)

Bischoff, Joachim & Müller, Joachim, *Pikettys »Kapital im 21. Jahrhundert»: der moderne Kapitalismus = eine oligarchische Gesellschaft?* Hamburg: VSA-Verlag, 2014, 50 s.

Bloch, Alice; Sigona, Nando & Zetter, Roger, *Sans papiers: the social and economic lives of young undocumented migrants*. New York: Pluto Press, 2014, 190 s.

Bonefeld, Werber & Holloway, John (eds.), *Austerity and revolt*. Durham: Duke University Press, 2014, s. 214–441

Boris, Eileen & Parreñas, Rachel, Salazar (eds.), *Intimate labors: cultures, technologies, and the politics of care*. Stanford, Calif.: Stanford Social Sciences, 2010, 340 s.

Boyden, Michael; Krabbendam, Hans & Vandenburg (eds.), *Tales of transit: narrative migrant spaces in Atlantic perspective, 1850–1950*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2013, 242 s.

Breaugh, Martin, *The Plebeian Experience: a discontinuous history of political freedom*. New York: Columbia University Press, 2014, 316 s.

Brincat, Shannon (ed.), *Whither communism?: the challenges of the past and the present*. foreword by Terrell Carver. Santa Barbara: Praeger, 2014, 297 s. (Communism in the 21st Century; 2)

Carter, April; Clark, Howard & Randle, Michael (eds.), *A guide to civil resistance: a bibliography of people power and nonviolent protest*. Vol. 1. Foreword by Paul Rogers. London: Green Print, 2013, 257 s.

Cox, Laurence & Nielsen, Alf Gunvald, *We make our own history: Marxism and social movements in the twilight of Neoliberalism*. London: Pluto Press, 2014, 254 s.

Crouch, Colin, *Making capitalism fit for society*. Cambridge: Polity, 2013, 203 s.

De la Reguera, Erik, *Gränsbrytarna: den globala migrationen och nationalismens murar*. Stockholm: Norstedt, 2014, 423 s.

Degen, Bernhard (Hrsg.), *Gegen den Krieg: der Basler Friedenskongress 1912 und seine Aktualität*. Basel: Christoph-Merian-Verl, 2012, 287 s.

- Deppe, Frank, *Gewerkschaften in der Grossen Transformation: von den 1970er Jahren bis heute; eine Einführung*. Köln: PapyRossa-Verl., c 2012, 148 s.
- Firsov, Fridrikh Igorevich; Klehr, Harvey & Haynes, John Earl, *Secret cables of the Comintern, 1933–1943*. New Haven: Yale University Press, 2014, 307 s.
- Fogde, Marinette & Övling, Johanna (red.), *Det globaliserade arbetslivet*. Möklinta: Gidlund i samarbete med Arbetets museum, 2014, 136 s.
- Gall, Gregor; Wilkinson, Adrian & Hurd, Richard (eds.), *The international handbook of labour unions: responses to neo-liberalism*. Cheltenham: Edward Elgar, c2011, 343 s.
- Gustavsson, Christer (red.), *Makt åt maktlösa: solidaritet i globaliseringens tid*. Stockholm: Proprius: Sveriges kristna socialdemokraters förb. (Broderskapsrörelsen), 2001, 175 s.
- Haiven, Max & Khasnabish, Alex, *The Radical Imagination: social movement research in the age of austerity*. London: Zed Books Ltd, 2014, 272 s.
- Hart-Landsberg, Martin, *Capitalist Globalization: Consequences, Resistance, and Alternatives*. New York: Monthly Review Press, 2013, 223 s.
- Hilary, John, *Det transatlantiska partnerskapet för handel och investeringar: ett avtal för avreglering, ett angrepp på jobben och ett slut på demokratin*. Bryssel: Rosa Luxemburg Stiftung, Brysselkontoret, 2014, 36 s.
- Hoerder, Dirk & Kaur, Amarjit (eds.), *Proletarian and gendered mass migrations: a global perspective on continuities and discontinuities from the 19th to the 21st centuries*. Leiden: Brill, 2013, 568 s. (Studies in global social history; 12) (Studies in global migration history; 1)
- Huws, Ursula (ed.), *Working online, living offline: labour in the Internet Age*. London: Analytica Publications Ltd., 2013, 152 s. (Work organisation labour & globalisation; Volume 7, number 1, summer 2013.)
- International Labour Conference (102nd session: 2013: Geneva)*, *Employment and social protection in the new demographic context: fourth item on the agenda*. Geneva: International Labour Office, 2013, 120 s.
- Isaksson, David, *Global disorders - a new global order?* [Elektronisk resurs] Uppsala: Dag Hammarskjöld Foundation, 2014, 90 s.
- Jayatileka, Dayan, *The fall of global socialism: a counter-narrative from the south*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014, 143 s.
- Jonsson, Stefan, *Crowds and democracy: the idea and image of the masses from revolution to fascism*. New York: Columbia University Press, 2014, 312 s.
- Kang, Susan L., *Human rights and labor solidarity: trade unions in the global economy*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, c2012, 322 s.
- Kaplan, Geoff (ed.), *Power to the people: the graphic design of the radical press and the rise of the counter-culture, 1964–1974*. Chicago: University of Chicago Press, 2013, 263 s.
- Karatani, Kōjin, *The structure of world history: from modes of production to modes of exchange*. Durham: Duke University Press, 2014, 351 s.
- Keister, Lisa A. & Southgate, Daarby E., *Inequality: a contemporary approach to race, class and gender*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, 405 s.
- Klein, Naomi, *This changes everything: capitalism vs. the climate*. New York: Simon & Schuster, 2014, 566 s.
- Khosravi, Shahram, *»Illegal« traveller: an auto-ethnography of borders*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010, 150 s.
- Kuhn, Gabriel, *Life under the Jolly Roger: reflections on golden age piracy*. Oakland: PM, 2010, 265 s.
- Kuhn, Gabriel, *Die Linke und der Sport*. Münster: Unrast, 2014, 79 s. (Unrast Transparent, Linker Alltag; 4)
- Lamb, Peter & Dochart, James C., *Historical dictionary of socialism*. Lanham: Scarecrow Press, 2006, 456 s.
- Lavelle, Ashley, *The politics of betrayal: renegades and ex-radicals from Mussolini to Christopher Hitchens*. Manchester: Manchester University Press, 2013, 259 s.
- Lespinet-Moret, Isabelle & Viet, Vincent (eds.), *L'Organisation Internationale du Travail: origine – développement – avenir*. Rennes: Presses Univ. de Rennes, 2011, 212 s.
- Liempt, Ilse van & Bilger, Veronika (eds.), *The ethics of migration research methodology: dealing with vulnerable immigrants*. Brighton: Sussex Academic Press, 2009, 171 s.
- Linden, Marcel van der & Roth, Karl Heinz (eds.), *Beyond Marx: theorising the global labour relations of the twenty-first century*. Leiden: Brill, 2014, 532 s. (Historical materialism; 56)
- Lis, Catharina & Soly, Hugo, *Worthy efforts: attitudes to work and workers in pre-industrial Europe*. Leiden: Brill, 2012, 664 s.
- Luxemburg, Rosa, *Nationalitätenfrage und Autonomie*. Hrsg. und übers. von Holger Politt. – Berlin: Dietz, 2012, 302 s.
- Malm, Andreas, *Fossil capital: the rise of steam-power in the British cotton industry, c. 1825–1848, and the roots of global warming*. Lund: Human Ecology Division, Lund University, 2014, 797 s.
- Mao's Little red book: a global history*. Edited by Alexander C. Cook. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, 287 s.
- Mather, Celia, *»Yes, we did it!«: how the world's domestic workers won their international rights and recognition*. Cambridge: WIEGO, 2013, 87 s.

- Merrifield, Andy, *The new urban question*. London: Pluto Press, 2014, 138 s.
- Michnik, Adam, *The trouble with history: morality, revolution, and counterrevolution*. Edited by Irena Grudzinska Gross; translated by Elzbieta Matynia, Agnieszka Marczyk, and Roman Czarny. New Haven: Yale University Press, 2014, 194 s.
- Mies, Maria, *Patriarchy and accumulation on a world scale: women in the international division of labour*. London: Zed Books, 2014, 251 s.
- Minceles, Henri, *Le mouvement ouvrier juif: récit des origins*. Paris: Éd. Syllepse, 2010, 220 s.
- Mobilising the global religious left: report of the conference of the ILRS: the Hague (Netherlands)*, October 14–16, 2011. Stockholm: Broderskaps förlag, 2012, 122 s.
- Musto, Marcello (ed.), *Workers Unite!: The International 150 Years Later*. New York: Bloomsbury Academic, 2014, 312 s.
- Ness, Immanuel (ed.), *New forms of worker organization: the syndicalist and autonomist restoration of class struggle unionism*. Foreword Staughton Lynd, Oakland, CA: PM Press, 2014, 319 s.
- Novkovic, Sonja & Webb, Tom (eds.), *Co-operatives in a post-growth era: creating co-operative economics*. London: Zed, 2014, 312 s.
- Panitch, Leo; Albo, Greg & Chibber, Vivek (eds.), *The question of strategy*. Pontypool: Merlin Press, 2012, 367 s. (Socialist register)
- Panitch, Leo; Albo, Greg & Chibber, Vivek (eds.), *Registering class*. London: Merlin Press, 2013, 335 s. (Socialist register)
- Panitch, Leo & Albo, Greg (eds.), *Transforming classes*. London: Merlin Press, 2014, 375 s. (Socialist register)
- Paulsen, Roland, *Empty labor: idleness and workplace resistance*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, 217 s.
- Petersson, Fredrik, »We are neither visionaries nor utopian dreamers»: Willi Münzenberg, the League against Imperialism, and the Comintern, 1925–1933. Åbo: Åbo akademi, Division for arts, education and theology, history department, 2013, 573 s.
- Queen of the Neighborhood Collective, *Revolutionary women: a book of stencils*. Oakland: PM Press, 2010, 123 s.
- de los Reyes, Paulina; Eduards, Maud & Sundevall, Fia (red.), *Internationella relationer: könskritiska perspektiv*. Stockholm: Liber, 2013, 279 s.
- Sampson, Helen, *International seafarers and transnationalism in the twenty-first century*. Manchester: Manchester University Press, 172 s.
- Schwitanski, Alexander J. (Hrsg.), »Nie wieder Krieg!»: *Antimilitarismus und Frieden in der Geschichte der Sozialistischen Jugendinternationale*. Essen: Klartext Verl., 2012, 136 s. (Schriftenreihe des Archivs der Arbeiterjugendbewegung; 12)
- Schrover, Marlou & Moloney, Deirdre M. (eds.), *Gender, migration and categorisation: making distinctions between migrants in Western countries, 1945–2010*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2013, 268 s.
- Smith, Stephen A. (ed.), *The Oxford handbook of the history of communism*. Oxford: Oxford University Press, 2014, 658 s.
- Spivak, Gayatri Chakravorty, *Subalternisering och den globala utopin*. Hägersten: Tankekraft Förlag, 2014, 332 s.
- Standing, Guy, *En färdplan för prekariatet: vägen till ett fullvärdigt medborgarskap*. Göteborg: Daidalos, 2014, 349 s.
- Stracey, Frances, *Constructed situations: a new history of the Situationist International*. London: Pluto Press, 2014, 173 s.
- Therborn, Göran, *The killing fields of inequality*. Cambridge: Polity, 2013, 212 s.
- Thompson, Edward Palmer, *E.P. Thompson and the making of the new left: essays and polemics*. Edited by Cal Winslow. New York: Monthly Review Press, 2014, 333 s.
- UGC National Seminar on the Issues of Activism: the Artist and the Historian* (2004: Department of Art History and Aesthetics, Maharaja Sayajirao University of Baroda)
- Väänänen, Pentti, *The rose and the fist*. [Helsinki]: [P. Väänänen], [2014], 242 s.
- Walia, Harsha, *Undoing border imperialism*. Oakland; Washington: AK Press: Institute for Anarchist Studies, 2013, 321 s.
- Wood, Ellen Meiksins, *Liberty and property: a social history of Western political thought from Renaissance to Enlightenment*. London: Verso, 2012, 325 s.
- Wood, Lesley J., *Crisis and control: the militarization of protest policing*. London; Toronto: Pluto Press: Between the lines, 2014, 205 s.
- Yates, Megan A. (ed.), *Immigrants and illegal aliens: removal, deterrence and detention issues*. New York: Nova Science, 2011, 132 s.

AFRIKA

- Kinyanjui, Mary Njeri, *Women and the informal economy in urban Africa: from the margins to the centre*. London: Zed Books Ltd, 2014, 140s. (Africa now (Zed Books))
- Saul, John S., *A flawed freedom: rethinking Southern African liberation*. London; Toronto: Pluto Press: Between the Lines, 2014, 199 s.

Algeriet

Birchall, Ian (ed.), *European revolutionaries and Algerian independence, 1954–1962*. London: Merlin Press, 2012, 418 s. (Revolutionary history; vol. 10, no. 4.)

Drew, Allison, *We are no longer in France: communists in colonial Algeria*. Manchester: Manchester University Press, 2014, 311 s. (Studies in imperialism)

Botswana

Werbner, Pnina, *The making of an African working class: politics, law, and cultural protest in the Manual Workers Union of Botswana*. London: Pluto Press, 2014, 306 s.

Egypten

Alexander, Anne & Bassiouny, Moustafa, *Bread, freedom, social justice: workers and the Egyptian Revolution*. London: Zed Books, 2014, 387 s.

Kongo

Itwonga Wa Kilume, Delphine, *Study on violence against women: Eastern Congo DR from ca 1990 to 2010*. Study and Action Group for a Well-defined Development Process (Groupe d'études et d'actions pour un développement bien défini (GEAD), Stockholm: Broderskaps förlag, 2010, 86 s.

Mozambique

Müller, Tanja R., *Legacies of socialist solidarity: East Germany in Mozambique*. Lanham: Lexington Books, 2014, 205 s.

Sydafrika

Barnard, Rita (ed.), *The Cambridge Companion to Nelson Mandela*. New York: Cambridge University Press, 2014, 317 s.

Dubow, Saul, *Apartheid, 1948–1994*. Oxford: Oxford University Press, 2014, 360 s.

Sjölander, Jonas, *Ingen enkelriktad väg till frihet: rörelserna och berättelserna om kampen mot apartheid*. Båstad: Hammarlin bokförlag, 2014, 374 s.

ASIEN

Kara, Siddharth, *Bonded labor: tackling the system of slavery in South Asia*. New York: Columbia University Press, 2012, 314 s.

Katsiaficas, George N., *Asia's unknown uprisings*. Oakland, Calif.: PM, 2012–2013, 2 vol. (435, 400 s.)

Indien

Agarwala, Rina, *Informal Labor, Formal Politics, and dignified discontent in India*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, 250 s.

Ahuja, Ravi (ed.), *Working lives & worker militancy: the politics of labour in colonial India*. New Delhi: Tulika Books, 2013, 328 s.

Bagchi, Jayanta, *Indian textile industry: liberalisation*

and world market. New Delhi: Samskriti, 2004, 306 s.

Breman, Jan, *At work in the informal economy of India: a perspective from the bottom up*. New Delhi: Oxford University Press, 2014, 457 s.

Chakrabarty, Bidyut, *Communism in India: events, processes and ideologies*. New York: Oxford University Press, 2014, 314 s.

Hegde, M. Dinesh, *Backward class movement in India: opportunities and challenges*. Foreword by Valerian Rodrigues. New Delhi: Jawahar Publishers, 2013, 438 s.

Hensman, Rohini, *Workers, unions, and global capitalism: lessons from India*. New York: Columbia University Press, 2011, 415 s.

Jodhka, Surinder S., *Caste*. New Delhi: OUP India, 2012, 201 s.

Rege, Sharmila, *Writing caste / writing gender: reading Dalit women's testimonios*. New Delhi: Zubaan Books, 2013, 525 s.

Roy, Arundhati, *Broken republic: three essays*. London: Penguin, 2012, 220 s.

Roy, Arundhati, *Capitalism: a ghost story*. Chicago: Haymarket Books, 2014, 125 s.

Roy, Srila, *Remembering revolution: gender, violence and subjectivity in India's Naxalbari movement*. New Delhi: OUP India, 2012, 252 s.

Indonesien

Ingleson, John, *Workers, unions and politics: Indonesia in the 1920s and 1930s*. Leiden: Brill, 2014, 352 s.

Kina

Carillo, Beatriz & Goodman, David S.G. (eds.), *China's peasants and workers: changing class identities*. Cheltenham: Edward Elgar, 2012, 164 s.

Friedman, Eli, *Insurgency trap: labor politics in post-socialist China*. Ithaca; London: ILR Press, an imprint of Cornell University Press, [2014], 214 s.

Liu, Hongyu, *Sozialistische Bildpropaganda in China zwischen 1949 und 1979: eine Bildgeschichte Rotchinas von Mao Ze dong*. Saarbrücken: Akademiker verlag, 2012, 147 s.

Mertha, Andrew, *Brothers in arms: Chinese aid to the Khmer Rouge, 1975–1979*. Ithaca, New York: Cornell University Press, 2014, 175 s.

Pringle, Tim, *Trade unions in China: the challenge of labour unrest*. Abingdon, Oxon [U.K.]; New York: Routledge, 2011, 215 s.

Pun, Ngai, *Avis au consommateur: Chine: des ouvrières migrantes parlent*. Montreuil: L'insomniaque, 2011, 135 s.

Schneider, Melissa Margaret, *The ugly wife is a treasure at home: true stories of love and marriage in communist China*. [Lincoln]: Potomac Books, [2014], 288 s.

Wu, Yiching, *The cultural revolution at the margins: Chinese socialism in crisis*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 335 s.

Vietnam

- Brocheux, Pierre, *Ho Chi Minh: a biography*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, 265 s.
- Grossheim, Martin, *Ho Chi Minh: der geheimnisvolle Revolutionär*. München: Beck, 2011, 190 s.

EUROPA

Andersson, Jenny, *The library and the workshop: social democracy and capitalism in the knowledge age*. Stanford, Calif.: Stanford University Press, 2010, 200 s.

Arvidsson, Håkan, *Europas revolutioner: [England, Frankrike, Ryssland och Tyskland]*. Stockholm: Carlsson, 2014, 287 s.

Aucante, Yohann, *Les démocraties scandinaves: des systèmes politiques exceptionnels?* Paris: Armand Colin, 2013, 253 s.

Bailey, David, *The political economy of European social democracy: a critical realist approach*. London: Routledge, 2009, 193 s.

Bonoli, Giuliano & Powell, Martin (eds.), *Social democratic party policies in contemporary Europe*. London: Routledge, 2004, 222 s.

Copeland, Paul, *EU enlargement, the clash of capitalisms and the European social dimension*. Manchester; New York: Manchester University Press, 2014, 148 s.

Dimitrakopoulos, Dionyssis G. (ed.), *Social democracy and European integration: the politics of preference formation*. London: Routledge, 2011, 239 s.

Götz, Norbert (ed.), *The sea of identities: a century of baltic and east european experiences with nationality, class, and gender*. Huddinge: Södertörns högskola, 2014, 325 s.

Holtslag, Jan Willem; Kremer, Monique & Schrijvers, Erik (eds.), *Making migration work: the future of labour migration in the European Union*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2013, 126 s.

Jürgs, Michael, *Sklavenmarkt Europa: das Milliarden-geschäft mit der Ware Mensch*. München: Bertelsmann, 2014, 351 s.

Jönsson, Dan, *Kontinentaldrift: resa genom ett Europa i förvandling*. / Dan Jönsson. - Stockholm: total bok, 2014 ((Estland)). - 314 s.

Lavelle, Ashley, *The death of social democracy: political consequences in the 21st century*. Aldershot: Ashgate, 2008, 221 s.

Politics in the age of austerity. Edited by Wolfgang Streeck, Armin Schäfer. Cambridge: Polity, 2013, 320 s.

Rizas, Sotiris, *The rise of the left in southern Europe: Anglo-American responses*. London: Pickering & Chatto, 2012, 237 s.

Schultz, Helga, *Europäischer Sozialismus – immer anders: Karl Kautsky ...* Berlin: BWW, 2014, 554 s.

Smith, W. Rand, *Enemy brothers: socialists and communists in France, Italy, and Spain*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2014 [2015], 293 s.

de Waele, Jean-Michele; Escalona, Fabien & Vieira, Mathieu (eds.), *The Palgrave handbook of social democracy in the European Union*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013, 608 s.

Wallerstein, Immanuel Maurice, *Capitalist agriculture and the origins of the European world-economy in the sixteenth century*. Berkeley: University of California Press, 2011, 410 s.

Weber, Hermann; Drabkin, Jakov; Bayerlein, Bernhard H. & Galkin, Aleksandr (eds.), *Deutschland, Russland, Komintern: neue Perspektiven auf die Geschichte der KPD und die Deutsch-Russischen Beziehungen (1918–1943)*. [Bd] 1, *Überblicke, Analysen, Diskussionen*. Berlin; Boston: De Gruyter, 2014, 477 s. (Archive des Kommunismus – Pfade des XX. Jahrhunderts, 5)

Belgien

Liebman, Marcel, *Born Jewish: a childhood in occupied Europe*. With an introduction by Jacqueline Rose. London; New York: Verso, 2005, 181 s.

Danmark

Bertelsen, John, *Uønsket i Danmark – bortsendt til Amerika: historien om anbragte, der udstyret med enkeltbillet blev sendt fra Anstalten ved Saksøbing till Amerika i perioden 1867–1930*. [Köpenhamn]: SFAH, 2014, 253 s. (SFAH's skriftserie; 35)

Kuhn, Gabriel (red.), *Rån för revolutionen: Blekingegadegruppen inifrån*. Göteborg; Stockholm: Koloni förlag; Verbal förlag, 2014, 259 s

Kuhn, Gabriel (ed.), *Turning money into rebellion: the unlikely story of Denmark's revolutionary bank robbers*. Oakland, CA: PM Press, 2014, 219 s.

Scharnberg, Ditte (red.), *Øjeblikke: sygeplejerskers hverdage – fotograferet af sygeplejersker*. [Aarhus]: Danske sygeplejeråd, Kreds Midtjylland, [2014], 159 s.

Frankrike

Berner, Boel & Dussage, Isabelle (red.), *Kön, kropp, materialitet: perspektiv från fransk genusforskning*. Lund: Arkiv, 2014, 249 s.

Bourseiller, Guy, *Vie et mort de Guy Debord 1931–1994*. Paris: Pascal Galodé, 2012, 485 s.

Craipeau, Yvan, *Swimming against the tide: Trotskyists in German occupied France*. Pontypool: Merlin Press, 2013, 383 s.

Gall, Jacques le, *La question coloniale dans le mouvement ouvrier en France: de la conquête de l'Algérie (1830) aux indépendances africaines (1962)*. Pantin: LBC, 2013, 128 s.

George, Jocelyne, *Les féministes de la CGT: histoire du magazine Antoinette (1955–1989)*. Paris: Editions Delga, 2011, 236 s.

Hastings-King, Stephen William, *Looking for the proletariat: Socialisme ou Barbarie and the problem of worker writing*. Leiden: Brill, 2014, 345 s.

Israel, Jonathan, *Revolutionary ideas: an intellectual history of the French Revolution from the Rights of Man to Robespierre*. Princeton: Princeton University Press, 2014, viii, 870 s.: ill.

Jaurès, Jean, *Oeuvres. T. 17, Le pluralisme culturel*. Édition établie par Jean-Numa Ducange et Marion Fontaine. Paris: Fayard, 2014, 613 s.

Koch, Lena, *Linksextremismus im deutsch-französischen Vergleich: Programme, Wählerpotentiale, soziopolitischer Kontext*. München: GRIN-Verl., 2010, viii, 121, xxv s.

Kurtz, Geoffrey, *Jean Jaurès: the inner life of social democracy*. University Park, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, [2014], 199 s.

Lefrançais, Gustave, *Souvenirs d'un révolutionnaire*. Préface de Daniel Bensaïd. Paris: La Fabrique, 2013, 509 s.

Marx, Karl, *Pariskommunen: eller inbördeskriget i Frankrike*. [Ny utg.]. Stockholm: Murbruk, 2014, 96 s.

Rustenholz, Alain, *Les grandes luttes de la France ouvrière*. Paris: Beaux Jours, c2008. 286 s.

Saint-Just, *Rendre le peuple heureux: rapports et décrets de ventôse: institutions républicaines*. Textes établis et présentés par Pierre-Yves Glasser et Anne Quenedey. Paris: La Fabrique, 2013, 96 s.

Serge, Victor, *Men in prison*. Translated and introduced by Richard Greeman. Oakland, CA: PM Press, [2014], 209 s.

Italien

Briziarelli, Marco, *The Red Brigades and the discourse of violence: revolution and restoration*. New York: Routledge, 2014. 177 s. (Routledge studies in modern European history.)

Castellina, Luciana, *Discovery of the world: a political awakening in the shadow of Mussolini*. London: Verso, 2014, 194 s.

Gramsci, Antonio, *A great and terrible world: the pre-prison letters 1908-1926*. Editor and translator: Derek Boothman. London: Lawrence & Wishart, 2014, 418 s.

Nederländerna

Liempt, Ilse van, *Navigating borders: inside perspectives on the process of human smuggling into the Netherlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press, c2007, 215 s.

Norge

Hoidal, Oddvar K., *Trotsky in Norway: exile, 1935-1937*. De Kalb, Illinois: NIU Press, 2013, 414 s.

Polen

Fidelis, Malgorzata, *Women, communism, and industrialization in postwar Poland*. New York; Cambridge: Cambridge University Press, 2010, xiv, 280 s.

Jaworski, Pawel & Kaminski, Lukasz (red.), *Swiat wobec »Solidarnosci« 1980-1989*. Warszawa: Instytut Pamieci Narodowej, Komisja Scigania Zbrodni Przecikwo Polskiemu, 2013, 792 s.

Ryssland/Sovjetunionen

Aleksijevitj, Svetlana Aleksandrovna, *Kriget har inget kvinnligt ansikte: en utopis röster*. Stockholm: Ersatz, 2012, 447 s.

Agde, Günter & Schwarx, Alexander (Hrsg.), *Die rote Traumfabrik: Meschrabpom-Film und Prometheus (1921-1936)*. [Deutsche Kinemathek – Museum für Film und Fernsehen und Internationale Filmfestspiele Berlin; Übersetzungen aus dem Russischen und Französischen: M. David Drevs]. Berlin: Bertz + Fischer, 2012, 264 s.: ill.

Bahun, Sanja & Haynes, John (eds.), *Cinema, state socialism and society in the Soviet Union and Eastern Europe, 1917-1989: re-visions*. Abingdon, Oxon; New York: Routledge, 2014, 215 s.

Barenberg, Alan, *Gulag town, company town: forced labor and its legacy in Vorkuta*. New Haven: Yale University Press, 2014, 331 s.

Bemporad, Elissa, *Becoming Soviet Jews: the Bolshevik experiment in Minsk*. Bloomington: Indiana University Press, 2013, 276 s.

Figes, Orlando, *Revolutionary Russia, 1891-1991: a history*. New York: Metropolitan Books/Henry Holt and Company, 2014, 324 s.

Gessen, Masha, *Ord kan krossa betong: berättelsen om Pussy Riot*. Stockholm: Bromberg, 2014, 333 s.

Gordon, Paul, *Vagabond witness: Victor Serge and the politics of hope*. Alresford: Zero Books, 2013, 114 s.

Grant, Susan, *Physical culture and sport in Soviet society: propaganda, acculturation, and transformation in the 1920s and 1930s*. New York; London: Routledge, 2013, 261 s.

Gutjahr, Wolf-Dietrich, *Revolution muss sein: Karl Radek; die Biographie*. Köln: Böhlau, 2012, 948 s.

In den Fängen des NKWD: deutsche Opfer des stalinistischen Terrors in der UdSSR. [Hrsg. von] Institut für Geschichte der Arbeiterbewegung. Berlin: Dietz, c1991, 392 s.

Krementsov, N. L., *A Martian stranded on Earth: Alexander Bogdanov, blood transfusions, and proletarian science*. Chicago: University of Chicago Press, 2011, 175 s.

Krementsov, Nikolai L., *Revolutionary experiments: the quest for immortality in Bolshevik science and fiction*. Oxford: Oxford University Press, 2014, 268 s.

Ryan, James, *Lenin's terror: the ideological origins of early Soviet state violence*. London: Routledge, 2012, 260 s.

Stern, Ludmilla, *Western intellectuals and the Soviet Union, 1920–40: from Red Square to the Left Bank*. London: Routledge, 2007, 269 s.

Swain, Geoff, *Trotsky and the Russian revolution*. London: Routledge, 2014, 164 s.

Tromly, Benjamin, *Making the Soviet intelligentsia: universities and intellectual life under Stalin and Khrushchev*. Cambridge: New York: Cambridge University Press, 2014, 295 s.

Yekelchyk, Serhy, *Stalin's citizens: everyday politics in the wake of total war*. New York: Oxford University Press, 2014, 270 s.

Schweiz

Vuilleumier, Marc, *Histoire et combats: mouvement ouvrier et socialisme en Suisse, 1864–1960*. Lausanne: Éditions d'en bas & Collège du travail, 2012, 564 s.

Spanien

Capa, Robert, *The Mexican suitcase: the rediscovered Spanish Civil War negatives of Robert Capa, Gerda Taro, and David Seymour*. Edited by Cynthia Young; essays by David Balsells ... Göttingen; London: Steidl, 2010, 2 vol. (160 s., 431 s.)

Goldman, Emma, *Vision on fire: Emma Goldman on the Spanish revolution*. Edited by David Porter. 2. ed. Oakland: AK Press, 2006, 347 s.

Hancox, Dan, *The village against the world*. London: Verso, 2013, 240 s.

Lindblom, Per (red.), *Anarkosyndikalismens återkomst i Spanien: SACs samarbete med CNT under övergången från diktatur till demokrati*. Huddinge: Södertörns högskola, 2014, 141 s. (Samtidshistoriska frågor)

Llarch, Joan, *The death of Durruti*. Hastings, East Sussex: ChristieBooks, 2013, 164 s.

Richards, Michael, *After the civil war: making memory and re-making Spain since 1936*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, 393 s.

Smith, Angel (ed.), *Red Barcelona: social protest and labour mobilization in the Twentieth century*. London: Routledge, 2014, 258 s.

Storbritannien

Smith, Evan & Worley, Matthew (eds.), *Against the grain: the British far left from 1956*. Manchester: Manchester University Press, 2014, 269 s.

Bantman, Constance, *The French anarchists in London, 1880–1914: exile and transnationalism in the first globalisation*. Liverpool: Liverpool University Press, 2013, 219 s. (Studies in labour history.)

Brooke, Stephen, *Sexual politics: sexuality, family planning, and the British Left from the 1880s to the present day*. Oxford: Oxford University Press, 2011, 284 s.

Curtis, Ben, *The South Wales miners 1964–1985*. Cardiff: University of Wales Press, 2013, 301 s. (Studies in Welsh history; 34.)

Di Paola, Pietro, *The knights errant of anarchy: London and the Italian anarchist diaspora (1880–1917)*. Liverpool: Liverpool University Press, 2013, 244 s. (Studies in labour history (Liverpool University Press); 2)

Høgsbjerg, Christian, C. L. R. *James in imperial Britain*. Durham: Duke University Press, 2014, 294 s. (C.L.R. James Archives (Series))

Nijhuis, Dennie Oude, *Labor divided in the postwar European welfare state: the Netherlands and the United Kingdom*. New York: Cambridge University Press, 251 s.

Renton, Dave, *Socialism from below: writings from an unfinished tradition*. London: Unkant, 2013, 161 s.

Todd, Selina, *The people: the rise and fall of the working class, 1910–2010*. London: John Murray, 2014, 456 s.

Sverige

Andersen, Ivar (red.), *Cyklopen 2003–2013*. illustration: Tanja Marx. Cyklopen, 2013, 134 s.

Agnessedotter, Carina, *Dikt i rörelse: Ingrid Sjöstrand och poesis retorik i kvinnornas fredsrörelse 1979–1982*. Möklinta: Gidlund, 2014, 309 s.

Arena texter 93–13 / [redaktör: Malena Rydell]. Stockholm: Atlas, 2014, 495 s.

ASEA och storstrejken 1945 [Elektronisk resurs]. Medverkande: Anders Lif ...; under ledning av Hans Stackegård. Västerås: Industrihistoriska föreningen, 2013

Axelsson, Madelene & Borg, Kristian (red.), *Sverigedemokraternas svarta bok*. Stockholm; Göteborg: Verbal: Fria tidningar, 2014, 268 s.

Beckström, Liv, *Samlade ledartexter 1998–2014*. [Stockholm]: [Kommunalarbetaren], [2014]. Ca 340 s.

Bengtsson, Bengt Olle & Broberg, Gunnar (red.), *Bortom det acceptablas gränser: Bengt Lidforss och lundradikalismen*. Lund: Ellerström, 2013, 283 s.

Berggren, Lars, »Vi ska inte låta oss raderas ut ur historien»: om arbete och kamratskap vid Draka kabel i Ystad. Malmö: Mezzo Media i samarbete med ABF, Centrum för Arbetarhistoria och IF Metall, 2014, 101 s.

Bergner, Petter, *Med historien som motståndare: SKP/VPK/V och det kommunistiska arvet [1956–2006]*. Stockholm: Atlas, 2013, 564 s.

Bosdotter, Kjersti (red.), *Folkhemmet tur och retur?: nya perspektiv på svensk socialdemokrati*. Huddinge: Arbetarnas Kulturhistoriska Sällskap, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, 2014. 216 s. (Årsbok för Arbetarnas kulturhistoriska sällskap; 2014)

Brink Pinto, Andrés & Pries, Johan, *30 november: kampen om Lund 1985–2008*. Lund: Pluribus, 2013, 313 s.

Brunnström, Pål, *Ägare och kapital: klass och genus hos kapitalägare i Sverige 1918–1939*. Lund: Pluribus, 2014, 427 s.

- Burman, Anders & Lennerhed, Lena (red.), *Tillsammans: politik, filosofi och estetik på 1960- och 1970-talen*. Stockholm: Bokförlaget Atlas, 2014, 624 s.
- Carlén, Stefan, *Reinfeldtkoden: den ädla konsten att rasera den svenska modellen*. Stefan Carlén, Christer Persson, Daniel Suhonen. Föreningen Ordfront och Ordfront magasin, 2014, 200 s.
- Carlsson, Ingvar, *Lärdomar: personliga och politiska*. Stockholm: Norstedt, 2014, 182 s.
- Carlsson, Karin, *Den tillfälliga husmodern: hemvårdarinnekåren i Sverige 1940–1960*. Lund: Nordic Academic Press, 2013, 240 s.
- Cewers, Kerstin, *Från vedspis till elspis: [metallare berättar sin historia]*. Intervjuer med metallarbetare och företagare i branschen gjorda av Peter Hallingbäck ...; texten redigerad och skriven av Kerstin Cewers. Jönköping: IF Metall Vätterbygden, 2012?, 189 s.: ill.
- Demker, Marie, *Sverige åt svenskarna: motstånd och mobilisering mot invandring och invandrare i Sverige*. Stockholm: Atlas, 2013, 223 s.: ill.
- Den stora omvandlingen: en granskning av välfärdsmarknaden*. Red. Kent Werne och Olav Fumarola Unsgaard. Stockholm: Leopard, 2014, 253 s.
- Det långa 1990-talet: när Sverige förändrades*. Anders Ivarsson Westerberg, Ylva Waldemarson, Kjell Östberg (red.). Stockholm: Borea Bokförlag, 2014, 487 s.
- Landet som sprängdes: en antologi*. Föreningen Arbetarskrivare; redaktör: Victor Estby. Sundsvall: Föreningen Arbetarskrivare, 2012, 259 s.
- En ny värld i våra hjärtan: erfarenheter från tre år med Utkanten*. [Malmö], 2012, 199 s.
- Eriksson, Yvonne & Morell, Ildikó Asztalos (red.), *Bilden av ingenjören*. Stockholm: Carlsson, 2013, 304 s.
- Erlander, Tage, *Dagböcker, 1966–1967*. Hedemora: Gidlunds förlag, 2014. – xii, 193 s.: ill.
- Faktaboken om mäns våld mot kvinnor*. RSK – Riksföreningen Stoppa mäns våld mot kvinnor och Maria Scheffer Lindgren. Stockholm; Göteborg: Vulkan: RSK, 2013, 32 s.
- Forsberg, Anna Maria & Kronberg, Klas (red.), *Lumpen: från mönstring till muck*. Stockholm: Atlantis, 2014, 278 s.
- Frigyes, Paul, *Jan Guillou – utifrån*. Göteborg: Lindelöw, 2014, 312 s.
- Fritidslinjen*. Stockholm: Libertas, 2014, 108 s. (Libertas antologi; 2)
- Furuland, Gunnel, *På upptäcktsfärd i folkhögskolans värld: en resa i ett svunnet och nutida bildningslandskap*. Stockholm: LaGun, 2012, 435 s.
- Furumark, Anna (red.), *Att störa homogenitet*. Lund: Nordic Academic Press, 2013, 208 s.
- Första världskriget i svenska arkiv*. [Text- och bildredigering; Carl Henrik Carlsson]. Stockholm: Riksarkivet, 2014, 336 s. (Årsbok för Riksarkivet och landsarkiven, 2014)
- Gunnerud, Sara, *Ordens makt i politiken*. Spånga: Kata, 2014, 201 s.
- Gustafsson Figueroa, Kerstin, *Farsan, Spanien, kriget och jag*. Stockholm: Migra, 2013, 207 s.
- Hall, Bengt (red.), *Röda kapellet: blåsorkester med hjärtat till vänster*. [bilder: Claes Hall; akvareller av Andrzej Ploski]. Lund: Arkiv: Röda kapellet, 2014, 166 s.
- Hamark, Jesper & Thörnqvist, Christer, *Docks and defeat: the 1909 General Strike in Sweden and the role of port labour*. [Elektronisk resurs], 2013, 27 s.
- Hansson, Markus, *Sårbarhet och möjligheter: om papperslösa immigranternas situation i majoritetssamhället*. Lund: Network for Research in Criminology and Deviant Behaviour at Lund University, 2008, 68 s. (Research reports / Network for Research in Criminology and Deviant Behaviour at Lund University, 2008:1)
- Higgins, Winton, *Politics against pessimism: social democratic possibilities since Ernst Wigforss*. Winton Higgins & Geoff Dow. Bern; New York: Peter Lang, 2013, 477 s.
- Hilborn, Emma, *Världar i Brand: fiktion, politik och romantik i det tidiga 1900-talets ungsocialistiska press*. Höör: Agering, 2014. 353 s.
- Hirdman, Yvonne, *Vad bör göras?: jämställdhet och politik under femtio år*. Stockholm: Ordfront, 2014, 136 s.
- Hjelm, Jonny, *Fackförening i storstad: Handelsavdelning 20 Stockholm 1912–2012*. Stockholm: Handelsanställdas förbund, 2012, 349 s.
- Hort, Sven E. O., *Social policy, welfare state, and civil society in Sweden. Vol. 1, History, policies, and institutions 1884–1988*. 3., enl. ed. Lund: Arkiv, 2014, 345 s.
- Hort, Sven E. O., *Social policy, welfare state, and civil society in Sweden. Vol. 2, The lost world of social democracy 1988–2015*. 3., enl. ed. Lund: Arkiv, 2014, 207 s.
- Håkansson, Nicklas; Johansson, Bengt & Vigsö, Orla, *Politik i det offentliga rummet: svenska valaffischer 1911–2010*. Stockholm: Carlsson, 2014, 143 s.
- Isaksson, Hans, *Äntligen!: livets mening*. Texter i urval av Olle Josephson och Mikael Nyberg; illustrationer: Robert Nyberg; utges i samarbete med Clarté och Folket i Bild/Kulturfront, Stockholm: Karneval, 2013, 311 s.
- Johansen, Jørgen & Johansson, Tormod Otter (red.), *Jag tar aldrig på mig mördarkappan!: Hyllningsskrift till Rickard Almskoug 1887–1909*. Stockholm: Publit, 2009, 64 s.

Johansson, Bengt, *Politiska annonser: partiernas valreklam i dagspressen genom 100 år*. Bengt Johansson och Tomas Odén. Göteborg: NORDICOM-Sverige, 2013, 199 s.

Johansson, Carl-Eric, *Brutal social demaskering: om Kurt Salomonson, bilden av folkhemmet och offentligheterna*. Tampere: Tampere University Press, 2013, 346 s. (Acta Universitatis Tamperensis, 1838.)

Jämte, Jan, *Antirasismens många ansikten*. Umeå: Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet, 2013, 527 s. (Statsvetenskapliga institutionens skriftserie, 2013:6)

Kallskänkan och chefredaktören: tre tidigare opublicerade tal från Stig Sjödingarna 2009 och 2010, då Malin Klingzell-Brulin respektive Jenny Wrangborg fick ta emot Stig Sjödinpriset: dessutom tre dikter av 2011 års pristagare Johannes Anyuru. Sandviken: Stig Sjödin sällskapet, 2012, 54 s. (Årsskrift/Stig Sjödin sällskapet, 2012)

Kämppe, Alfred, *Den stora strejken: Sundsvallsstrejken 1879*. Ny utg. / förord av Karl-Petter Thorwaldsson. Stockholm: Murbruk, 2014, 115 s.

Kärkkäinen, Heli, *Medkämpa i arbetarklassens stora befrielsekamp* [Elektronisk resurs]: föreställningar om klass, kön och skötsamhet i tidningen Arbetets kvinnor 1927-1931. Huddinge: Södertörns högskola, Institutionen för historia och samtidsstudier, 2013, 75 s.

Lagerberg, Hans, *Alla dessa författare på Kungsholmen: dikt och liv under 400 år*. Stockholm: Stockholmia, 2014, 263 s. (Monografier utgivna av Stockholms stad, ISSN 0282-5899; 245)

Larsson, Bengt; Letell, Martin & Thörn, Håkan (eds.), *Transformations of the Swedish welfare state: from social engineering to governance?* New York: Palgrave Macmillan, 2012, 322 s.

Larsson, Mats (red.), *Det svenska näringslivets historia 1864-2014*. Stockholm; Bromma: Dialogos: Centrum för näringslivshistoria, 2014, 760 s.

Lidman, Sara, *Stilens munterhet: Sara Lidmans författardagböcker från Missenträsk 1975-1985*. Stockholm: Bonnier, 2014, 621 s.

Lindgren, Anne-Marie, *Arbetarnas Stockholm: 1880-1920*. Stockholm: Murbruk förlag, 2014, 137 s.

Lindholm, Rolf H., *Utrikespolitik och historia*. Vätö; Visby: Rolf H. Lindholm: Nomen, 2014, 132 s.

Lindström, Sverker, *Union busting i Sverige* [Elektronisk resurs]: »försvaga facket»: en rapport skriven på uppdrag av Elektrikerförbundet. [Stockholm], 2012, 24 s.

Lundberg, Harald, *Rättvisa och samhällsansvar: 75 år med Örebro Broderskapsdistrikt*. Stockholm: Broderskaps förlag, [2010], 156 s.

Lundberg, Kristian, *Det här är inte mitt land*. Stockholm: Atlas, 2014, 201 s.

Lundström, Jonas, *En förtryckares frihetliga fantasier*. Stockholm: Vulkan, 2014, 224 s.

Lönnroth, Johan, *Albin Ström och det frihetliga spåret i svensk arbetarrörelse*. Göteborg: Bokförlaget Korpen, 2014, 242 s.

Mattsson, Kristina, *Välfärdsfabriken: om arbetets mening och gränslös kontroll*. Stockholm: Leopard, 2014, 191 s.

Meijling, Jesper, *Marknad på villovägar*. Stockholm: Premiss: Arena idé, 2014, 121 s.

Mohtadi, Lawen & Mavi, Devrim, *Rasismen i Sverige: nyckeltexter 2010-2014*. Stockholm: Natur & Kultur, 2014, 301 s.

Ohlsson, Per T., *Svensk politik*. Lund: Historiska media, 2014, 608 s.

Olsson, Lars & Ekdahl, Lars, *Klass i rörelse: arbetarrörelsen i svensk samhällsutveckling*. [Ny uppl.]. Stockholm: Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek: Arbetarnas kulturhistoriska sällskap, 2014, 208 s.

Oskarsson, Maria; Bengtsson, Mattias & Berglund, Tomas (red.), *En fråga om klass: levnadsförhållanden, livsstil, politik*. Malmö: Liber, 2010, 265 s.

Persson, David, *Les récits du Folkhem et l'utopisme de la social-démocratie suédoise: de Hansson à Palme: 1932-1986*. Lille: PRES Université Lille Nord de France, 2014, 367 s.

Petersson, Ulf, *De byggde motorplogen June: när Bankeryds stationssamhälle tog form*. Bankeryd: Bankeryds hembygdsförening, 2014, 327 s.

Preussler, Jochen, *Ein Schwede im deutschen Widerstand 1943/44: zum 100. Geburtstag von Arvid Lundgren: Artikel, Dokumente und Fotos von Arvid Lundgren und über ihn*. Berlin, 2012, 23 s.

Qviström, David, *Nyttiga människor: en reportagebok om migranter, gränser och människosyn*. Stockholm: Natur & Kultur, 2014, 431 s.

Ramsten, Anna-Carin, *Kunskaper som byggde folkhemmet: en fallstudie av förutsättningar för lärande vid teknikskiften inom processindustrin*. Göteborg: Acta universitatis Gothoburgensis, 2014, 289 s.

Sahlström, Olle, *Vi möts i lärkans sång: en resa i vandrarprästen David Petanders fotspår*. Stockholm: Atlas, 2014, 128 s.

Sande, Berith (red.), *I eldsjälers spår: speglingar av värmländskt föreningsliv: en antologi*. Utgiven av Folkrörelsernas arkiv för Värmland; Karlstad: Folkrörelsernas arkiv för Värmland, 2009, 185 s.

Schori, Pierre, *Münnet och elden: en politisk memoar med samtida synpunkter*. Stockholm: Leopard Förlag, 2014, 702 s.

Slaget om den likvärdiga skolan: [om ökad ojämlikhet mellan olika skolor och elever i den svenska skolan]. Skärholmen: Kata, 2013, 149 s.

Sohl, Lena, *Att veta sin klass: kvinnors uppåtgående klassresor i Sverige*. Stockholm: Atlas Akademi, 2014, 494 s.

- Suhonen, Daniel, *Partiledaren som klev in i kylan: berättelsen om Juholts fall och den nya politiken*. Stockholm: Leopard, 2014, 541 s.
- Svedjedal, Johan, *Ner med allt?: essäer om protestlitteraturen och demokratin, cirka 1965–1975*. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 2014, 350 s.
- Svenning, Olle, *Hövdingen – Hjalmar Branting: en biografi*. Stockholm: Bonnier, 2014, 489 s.
- Svensson, Evert, *Vägen ut ur fattigdomen: välfärdsstaten Sverige*. Stockholm: Broderskaps förlag, 2010, 180 s.
- Svensson, Sten, *Björklundeffekten: svartmålningen som blev sann*. Sten Svensson & Mats Wingborg. Skärholmen: Kata, 2014, 148 s. (Katalys argument)
- Swärd, Hans (red.) *Centrala skeden, viktiga personer och stora frågor i CSA:s historia*. Malmö: Égalité, 2014, 126 s. (CSA:s skriftserie; 2)
- Säffe, Torbjörn, *Fritänkarna: alternativ svensk litteraturhistoria*. Stockholm: Karneval, 2014, 438 s.
- Säve-Söderbergh, Bengt, »*Vår seger var också er*»: *Sverige och befrielsekampen i södra Afrika*. Stockholm: Atlas, 2014, 333 s.
- [*Tidningsklipp av och rörande Arvid Lundgren*]. Kopior av tidningsklipp inskickade tillsammans med skriften Ein Schwede im deutschen Widerstand 1943/44
- Transportarbetareförbundet avdelning 12, Malmö: 25 år 1984–2009*. Malmö: Avdelning 12, Transportarbetareförbundet, 2009, 16 s.
- Törnkvist, Sören, *Bokhandl. Asplunds resa: en biografi*. [Stockholm]: Sören Törnkvist, 2014, 258 s.
- Wallengren, Hans, *Socialdemokrater möter invandrare: arbetarrörelsen, invandrarna och främlingsfientligheten i Landskrona under efterkrigstiden*. Lund: Nordic Academic Press, 2014, 251 s. (Skrifter från Centrum för arbetarhistoria)
- Weiderud, Peter & Carmesund, Ulf (red.), *Ju mörkare natten, desto ljusare är stjärnorna: tankar bortom valet 2010*. Stockholm: Broderskaps förlag, 2010, 206 s.
- Wennemo, Irene, *Det gemensamma: om den svenska välfärdsmodellen*. Stockholm: Premiss, 2014, 308 s.
- Werne, Kent, *Ofärdsland: livet längs arbetslinjen*. Stockholm: Bokförlaget Atlas, 2014, 240 s.
- Westerlund, Per-Åke, *Från Kungsan till Kärrtorp: lärdomar av 25 års antirasism*. Eskilstuna: Vaktel Förlag, 2014, 206 s.
- Widing, Tomas, *Södra Folkets hus: arbetarnas mötesplats på Södermalm i Stockholm 1908–1940*. Stockholm: Stockholms universitet, 2014, 21 s.
- Wingborg, Mats, *En röst på SD är en röst på högern: om varför arbetarklassen bör sky Sverigedemokraterna*. Skärholmen: Kata, 2014, 139 s.
- Wingborg, Mats, *Villkoren för utländska bärplockare säsongen 2014*. Stockholm: Arena idé, 2014, 30 s.
- Witt-Brattström, Ebba, *Stå i bredd: 70-talets kvinnor, män och litteratur*. Stockholm: Norstedt, 2014, 280 s.
- Wollter, Sven, *Pojke med pilbåge: eftertankar i ord och bild*. Stockholm: Ordfront, 2013, 239 s.
- Tjeckoslovakien**
- Fava, Valentina, *The socialist people's car: automobiles, shortages, and consent on the Czechoslovak road to mass production (1918–64)*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2013, 194 s. (Technology and European history series; 8)
- Tyskland**
- Aplet, Andreas H. (Hrsg.), *Schöner Schein und Wirklichkeit: die SED-Diktatur zwischen Repression, Anpassung und Widerstand*. Berlin: Metropol-Verl., 2013, 243 s.
- Betts, Paul, *Within walls: private life in the German Democratic Republic*. Oxford: Oxford University Press, 2010, 321 s.
- Brekle, Wolfgang, *Schriftsteller im antifaschistischen Widerstand 1933–1945 in Deutschland*. Berlin: Aufbau-Vlg, 1985, 351 s. (Dokumentation, Essayistik, Literaturwissenschaft)
- Brown, Timothy Scott, *West Germany and the global sixties: the antiauthoritarian revolt, 1962–1978*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, 397 s. (New studies in European history.)
- Dose, Ralf, *Magnus Hirschfeld: the origins of the gay liberation movement*. New York: Monthly Review Press, 2014, 128 s.
- Giersig, Peter & Kramer, Bernd, *Max Hoelz: man nannte ihn: Brandstifter und Revolutionär, Robin Hood, Che Guevara, einen Anarchisten, den roten General; sein Leben und sein Kampf*. Berlin: Kramer, 2000, 173 s.
- Glahn, Philip, *Bertolt Brecht*. London: Reaktion Books, 2014, 239 s.
- Groschopp, Horst, *Der ganze Mensch: die DDR und der Humanismus; ein Beitrag zur deutschen Kulturgeschichte*. Marburg: Tectum-Verl., 2013, 559 s.
- Gäsche, Daniel, *Eingereist & Abgetaucht: Illegal in Deutschland*. Leipzig: Militzke Verlag, 2014, 224 s.
- Hervé, Florence (Hrsg.), *Flora Tristan oder: Der Traum vom feministischen Sozialismus*. Berlin: Dietz, 2013, 143 s.
- Hesse, Wolfgang (Hrsg.), *Das Auge des Arbeiters: Arbeiterfotografie und Kunst um 1930*, Leipzig: Spector Books, 2014, 440 s.
- Heusler, Andreas, *Lion Feuchtwanger: Münchner – Emigrant – Weltbürger*. St. Pölten: Residenz Verlag, 2014, 352 s.
- Heye, Uwe-Karsten, *Die Benjamins: eine deutsche Familie*. Berlin: Aufbau-Verl., 2014, 361 s.
- Hoffrogge, Ralf, *Werner Scholem: eine politische Biographie (1895–1940)*. Konstanz: UVK, 2014, 495 s.

Hübner, Peter, *Arbeit, Arbeiter und Technik in der DDR 1971 bis 1989: zwischen Fordismus und digitaler Revolution*. Mit einem Essay von Ilko-Sascha Kowalczyk über die Arbeiter in der Revolution 1989/90. Bonn: Dietz, 2014, 743 s. (Geschichte der Arbeiter und der Arbeiterbewegung in Deutschland seit dem Ende des 18. Jahrhunderts; 15)

Jesi, Furio, *Spartakus: the symbology of revolt*. Edited by Andrea Cavalletti. London: Seagull Books, 2014, 182 s.

Kaminsky, Anna, *Frauen in der DDR*. Erfurt: Landeszentrale für Politische Bildung Thüringen, 2014, 123 s.

Kampen, Kaarina van, *Sozialistischer Realismus: als politische und ästhetische Legitimationsfigur staatlicher Herrschaft in der DDR*. Saarbrücken: Akademiker-verlag, 2014, 127 s. (Reihe Gesellschaftswissenschaften)

Kott, Sandrine, *Communism day-to-day: state enterprises in East German society*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2014, 346 s.

Kuhn, Gabriel (ed.), *«Alle Macht den Räten!»: tout le pouvoir aux Conseils!: récits, exhortations et réflexions des acteurs des révolutions d'Allemagne (1918–21)*. [Paris]: Les nuits roges, 2014, 446 s.

Limmroth, Angelika, *Jenny Marx: die Biographie*. Berlin: Dietz, 2014, 303 s.

Löffler, Karin (Hrsg.), *Der »neue Mensch«: ein ideologisches Leitbild der frühen DDR-Literatur und sein Kontext*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 2013, 258 s.

Marx, Jenny, *Jenny Marx: die Briefe*. Berlin Dietz, 2014, 607 s.

Mertsching, Klaus (Hrsg.), *Der Deutsche Gewerkschaftsbund 1969–1975*. Bonn: Dietz, 2013, 1033 s. (Quellen zur Geschichte der deutschen Gewerkschaftsbewegung im 20. Jahrhundert; 16)

Misgeld, Klaus, *Willy Brandt – en av seklets stora*. Uppsala: Signum, 2013, S. 42–47 (Signum; 2013:8)

»Mit uns zieht die neue Zeit«: Konsumgenossenschaften im Rheinland: 1900–1918. [Wuppertal]: [Förderverein Konsumgenossenschaft "Vorwärts"], [2014], 95 s.

The Red Army Faction: a documentary history. Introductory texts and translations by André Moncourt and J. Smith. Montreal, Quebec; Oakland, CA: Kersplebedeb: PM Press, c2009–2013, 2 v. (693 s., 438 s.)

Rother, Bernd (Hrsg.), *Willy Brandts Aussenpolitik*. Wiesbaden: Springer, 2014, 370 s.

Schneider, Michael, *In der Kriegsgesellschaft: Arbeiter und Arbeiterbewegung 1939 bis 1945*. Bonn: Dietz, 2014, 1509 s. (Geschichte der Arbeiter und der Arbeiterbewegung in Deutschland seit dem Ende des 18. Jahrhunderts; Bd. 13)

Schulman, Jason, *Rosa Luxemburg: her life and legacy*. New York: Palgrave Macmillan, 2013, 214 s.

Sponheuer, Bernd, *ZeitGenossen: 17 Lebensbilder von Kommunist/inn/en*. Düsseldorf: Ed. Marxist. Blätter, 1988, 259 s. (Standpunkte – Streitfragen)

Sternberg, Fritz, *Der Dichter und die Ratio: Erinnerungen an Bertolt Brecht*. Herausgegeben und kommentiert von Helga Grebing. Berlin: Suhrkamp, 2014, 195 s. (Bibliothek Suhrkamp; 1488)

Stoenescu, Richard, *Das Scheitern des kommunistischen Widerstands: die Auswirkungen der ideologischen Leitlinien der KPD 1933–1945*. Marburg: Tectum-Verl., 2013, 153 s. (Wissenschaftliche Beiträge aus dem Tectum-Verlag / Reihe Geschichtswissenschaft; 22)

Wegner, Jörn, *Die Kriegs- und die Kolonialfrage in der britischen und deutschen Arbeiterbewegung im Vergleich, 1899–1914*. Berlin: Metropol-Verlag, 2014, 383 s.

Will, Wilfried van der, *Arbeiterkulturbewegung in der Weimarer Republik, Texte, Dokumente, Bilder*. Frankfurt/M.: Ullstein, 1982, 277 s.

Zadoff, Mirjam, *Der rote Hiob: das Leben des Werner Scholem*. München: Hanser, 2014, 382 s.

Österreich

Abgesang der Demokratie: der 12. Februar 1934 und der Weg in den Faschismus. Michaela Maier ... Wien: VGA, 2013, 96 s. (Dokumentation, ISSN 2305–5669; 2013:1–4)

Jahoda, Marie; Lazarsfeld, Paul F. & Zeisel, Hans, *De arbetslösa i Marienthal*. Lund Arkiv, 2014, 187 s. (Arkiv moderna klassiker)

Maier, Michaela, *Zur Geschichte der Wiener Tschechen*. Wien: Verein für Geschichte der Arbeiterbewegung, 2012, 50 s.

Die österreichische Sozialdemokratie und der Erste Weltkrieg. Wien: VGA, 2014, 87 s.

LATINAMERIKA

Guevara, Ernesto, *The awakening of Latin America: a classic anthology of Che Guevara's writings on Latin America*. Edited by María del Carmen Ariet García. North Melbourne: Ocean Press, 2013, 514 s.

Martínez, Oscar, *The beast: riding the rails and dodging narcos on the migrant trail*. London: Verso, 2013, xviii, 275 s.: ill.

Puri, Shalini (ed.), *The legacies of Caribbean radical politics*. London: Routledge, 2013, 136 s.

Ross, Clifton & Rein, Marcy (eds.), *Until the rulers obey: voices from Latin American social movements*. Oakland, CA: PM Press, [2014], 486 s.

Vergara-Camus, Leandro, *Land and freedom: the MST, the Zapatistas and peasant alternatives to neoliberalism*. London: Zed Books, 2014, 346 s.

Argentina

Dass du zwei Tage schweigst unter der Folter!: [Elisabeth Käsemann, Klaus Zieschank, die Diktatur in Argentinien und die Leichen im Keller des Auswärtigen Amtes]. Hamburg: Laika-Verl., 2010, 192 s. + 1 DVD-Video (90 Min.) (Bibliothek des Widerstands; 8)

Brasilien

Fontes, Paulo & Buarque de Hollanda, Bernardo (eds.), *The country of football: politics, popular culture & the beautiful game in Brazil*. London: Hurst & Company, 2014, 274 s.

Vainer, Carlos, *Cidades rebeldes: passe livre e as manifestações que tomaram as ruas do Brasil*. São Paulo: Boitempo: Carta Maior, 2013, 108 s.

Terra, Paulo Cruz, *Cidadania e trabalhadores: cocheiros e carroceiros no Rio de Janeiro (1870–1906)*. Rio de Janeiro: Arquivo geral, 2013, 305 s.: ill.

Chile

Puccio, Osvaldo, *Ein Vierteljahrhundert mit Allende: Erinnerungen seines Privatsekretärs*. Berlin: Verl. d. Nation, 1980, 429 s.

San Román, Gabriel, »Venceremos»: *Victor Jara and the New Chilean Song Movement*. Oakland: PM Press, 2014, 29 s. (PM Press Pamphlet Series; 12)

Grenada

Scott, David, *Omens of adversity: tragedy, time, memory, justice*. Durham: Duke University Press, 2014, 219 s.

Mexiko

Hennessy, Rosemary, *Fires on the border: the passionate politics of labor organizing on the Mexican frontera*. Minneapolis: University Of Minnesota Press, [2013], 301 s.

Venezuela

Gonzalez, Mike, *Hugo Chavez: socialist for the 21st century*. London: Pluto press, 2014, 154 s.

MELLANÖSTERN

Abdo, Nahla, *Captive revolution: Palestinian women's anti-colonial struggle within the Israeli prison system*. London: Pluto Press, 2014, 250 s.

Achcar, Gilbert, *The people want: a radical exploration of the Arab uprising*. Berkeley: University of California Press, 2013, 310 s.

Bayat, Asef, *Vardagslivets politik: texter om hur vanliga människor förändrar Mellanöstern*. Stockholm: Atlas, 2012, 175 s.

Irving, Sarah, *Leila Khaled: icon of Palestinian liberation*. London: Pluto, 2012, 155 s.

Liebman, Marcel, *The Israeli dilemma: a debate between two left-wing Jews: letters between Marcel Liebman and Ralph Miliband*. Selected, with an introduction and epilogue by Gilbert Achcar. Monmouth: Merlin, 2006, 82 s.

Werber, Prina; Webb, Martin & Spellman-Poots, Kathryn (eds.), *The political aesthetics of global protest: the Arab Spring and beyond*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2014, 410 s.

Turkiet

Mello, Brian Jason, *Evaluating social movement impacts: comparative lessons from the labor movement in Turkey*. New York: Bloomsbury, 2014, 180 s.

NORDAMERIKA

Förenta staterna

Ambar, Saladin M., *Malcolm X at Oxford Union: racial politics in a global era*. New York, NY: Oxford University Press, [2014], 224 s.

Waters, Robert Anthony Jr. & Van Goethem, Geert (eds.), *American labor's global ambassadors: the international history of the AFL-CIO during the cold war*. foreword by Marcel van der Linden. New York: Palgrave Macmillan, 2013, 302 s.

Baer, Willi; Bitsch, Carmen & Dellwo, Karl-Heinz (Hrsg.), *Angela Davis*. Hamburg: Laika-Verl., 2010, 120 s.

Berger, Dan, *Kampf im Herzen der Bestie: militanter Widerstand in den USA*. Hamburg: Laika-Verl., 2011, 384 s.

Berger, Dan, *Struggle within: prisons, political prisoners, and mass movements in the United States*. Oakland, CA: PM Press, 2014, 110 s.

Boris, Eileen, *Caring for America: home health workers in the shadow of the welfare state*. Eileen Boris and Jennifer Klein. New York: Oxford University Press, 2012, 295 s.

Chomsky, Aviva, *Undocumented: how immigration became illegal*. Boston: Beacon Press, 2014, 246 s.

Gray, Kevin Alexander, *Waiting for lightning to strike: the fundamentals of black politics*. Petrolia, CA: Counter-Punch, 2008, 261 s.

Joseph, Peniel E., *Stokely: a life*. New York: Basic Civitas, 2014, 399 s.

Jones, Charles E. (ed.), *The Black Panther party (reconsidered)*. Baltimore: Black Classic Press, 1998, 519 s.

Kaplan, George (ed.), *Power to the people: the graphic design of the radical press and the rise of the counter-culture, 1964–1974*. Chicago: Chicago University Press, 2013, 263 s.

Leondar-Wright, Betsy, *Missing class: strengthening social movement groups by seeing class cultures*. Ithaca: ILR Press, 2014, 274 s.

Louie, Miriam Ching Yoon, *Sweatshop warriors: immigrant women workers take on the global factory*. Boston: South End Press, 2001, 306 s.

Marable, Manning, *Malcolm X: [biografi]*. Stockholm: Leopard, 2014, 715 s.

Milkman, Ruth & Ott, Ed (eds.), *New labor in New York: precarious workers and the future of the labor movement*. Ithaca: ILR Press, 2014, 352 s.

Newton, Huey P., *The Huey P. Newton reader*. Edited by David Hilliard and Donald Weise; foreword by Fredrika Newton; introduction by David Hilliard. New York: Seven Stories Press, c2002, 363 s.

Rosenfeld, Jake, *What unions no longer do*. Cambridge: Harvard University Press, 2014, 279 s.

Storch, Randi, *Working hard for the American Dream: workers and their unions, World War I*. Chichester: John Wiley & Sons, 2013, 291 s.

SKÖNLITTERATUR, MUSIKALIER

Andersson, Sten O., *En krog måste du alltid lämna*. Strängnäs: Axplock, 2013, 271 s.

Axelsson, Majgull, *Jag heter inte Miriam*. Stockholm: Bromberg, 2014, 457 s.

Dass nichts bleibt, wie es war! [Ljudupptagning]. *Teil 1, 1844–1918*. Hambergen: Bear Family Records, P 2009. 3 CDs in Album: [remastered] + Begleith. (134 S.)

Dass nichts bleibt, wie es war! [Ljudupptagning]. *Teil 2, 1919–1928*. Hambergen: Bear Family Records, P 2010. 3 CDs in Album: [remastered] + Begleith. (106 S.)

Dass nichts bleibt, wie es war! [Ljudupptagning]. *Teil 3, 1929–1945*. Hambergen: Bear Family Records, P 2010. 3 CDs in Album: [remastered] + Begleith. (130 S.)

Feuchtwanger, Lion, *Die Geschwister Oppermann: Roman*. 10 Aufl. Berlin: Aufbau, 2013, 381 s.

Feuchtwanger, Lion, *Exil: Roman*. 5. Aufl. Berlin: Aufbau, 2012, 862 s.

Fröding, Gustaf, *Ett spett i nacken: valda dikter*. Stockholm: Murbruk., 2014, 77 s.

Ginsburg, Ulla, *Till alla lyckta bär*. Stockholm: Migra, 2014, 210 s.

Hildén, Jack, *Vi, vi vaktmästare*. Stockholm: Norstedt, 2014, 198 s.

Holmqvist, Kalle, *Bränn biblioteken: roman*. Stockholm: Murbruk, 2014, 255 s.

Tuuloskorpi, Frances (red.), *Hopskrivet: en antologi*. Stockholm: Vulkan, cop. 2012, 139 s. (Folkkrörelse på arbetsplatsen; 2)

Johansson, Henrik, *Av kött och blod*. Stockholm: Federativs förlag, 2013, 290 s.

Jordahl, Anneli, *Låt inte den här stan plåga livet ur dig, Mona*. Stockholm: Norstedt, 2014, 316 s.

Jönson, Johan, *Med, bort, in*. Stockholm: Bonnier, 2012, 1242 s.

Kallenberg, Lena, *Farmors son: roman*. Stockholm: Karneval, 2014, 229 s.

Lahiri, Jhumpa, *The lowland*. London: Bloomsbury, 2013, 339 s.

Lundberg, Kristian, *Vi är de döda, nu snart: dikter*. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 2014, 118 s.

Morgana, Elizabeth (ed.), *Socialist and labor songs: an international revolutionary songbook*. preface by Utah Phillips. Oakland: PM Press, 2014, 80 s.

Raattamaa, Lars Mikael, *Kommunismen. Sprawl 8*. Stockholm: Bonnier, 2014, 361 s.

Rosenlund, Mathias, *Kopparbergsvägen 20*. Helsingfors: Schildts & Söderströms, 2013, 165 s.

Röda sångboken [Musiktryck]. [redaktion: Emeli André, Peter Gustavsson]. Stockholm: Leopard, 2014, 318 s.

Sandberg, Kristina, *Att föda ett barn*. Stockholm: Norstedt, 2011, 488 s.

Sandberg, Kristina, *Liv till varje pris*. Stockholm: Norstedt, 2014, 553 s.

Sandberg, Kristina, *Sörja för de sina*. Stockholm: Norstedt, 2012, 498 s.

Wrangborg, Jenny, *Vad ska vi göra med varandra*. Stockholm: Ordfront, 2014, 139 s.

FULLTEXT TANKESMEDJOR

Andersson, Dan, *Hur finansiera vård och omsorg för äldre* [Elektronisk resurs]. Stockholm: Arena idé, 2014, 48 s.

Andersson, Dan, *Strävan efter ett liv i självständighet* [Elektronisk resurs]: en översikt över äldres vård och omsorg, tillståndet i äldreomsorgen. Stockholm: Arena idé, 2014, 52 s.

Andersson, Ola, Alnebratt, Kerstin & Jonsson, Johan, *Samordning* [Elektronisk resurs]: kittet i välfärdsbygget. Stockholm: Tankesmedjan Tiden, 2014, 24 s.

Arvidsson, Håkan, *Det civila samhället mellan stat och marknad* [Elektronisk resurs]. Stockholm: Arena idé, 2010, 40 s.

Arvidsson, Monika & Molinder, Jakob, *Fler jobb måste bli bra jobb!* [Elektronisk resurs]: att maxa politiken för mer kvalitet och kvantitet i arbetslivet. Stockholm: Tankesmedjan Tiden, 2014, 32 s.

Att agera juridiskt mot etnisk profilering [Elektronisk resurs]: lärdomar från den internationella konferensen »Reva: Litigating ethnic profiling». Stockholm: Arena idé, 2014, 19 s.

Bengtsson, Erik, Rolka, Jack & Ståhle, Fredrik, *Arbetsmiljörapport* [Elektronisk resurs]. Göteborg: Arbetarrörelsen och hotet från högerpopulisterna, 2012, 50 s.

Bengtsson, Erik, Rolka, Jack & Ståhle, Fredrik, *Organisera eller rekrytera?* [Elektronisk resurs]: en rapport om facklig förnyelse. Göteborg: Tankeverksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg, 2013, 40 s.

- Bengtsson, Erik, *Varför är fackföreningsrörelsen så svag i USA?* [Elektronisk resurs]. Göteborg: Tankeverksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg, 2012, 46 s.
- Bengtsson, Håkan A., *The Swedish Model* [Elektronisk resurs]: conflict or consensus? / Stockholm: Arena idé, 2013, 34 s.
- Berman, Sheri, *Socialdemokratien och skapelsen av allmänintresset* [Elektronisk resurs]. Göteborg: Tankeverksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg, 2014, 24 s.
- Boguslaw, Julia, *Vanliga påståenden om invandrare och invandring – vad säger forskningen* [Elektronisk resurs]. Stockholm: Arena idé, 2014, 12 s.
- Bohlin, Rebecka, Bernhardt, Victor & Norell, Anna, »Jag tar värktavleter men det hjälper inte» [Elektronisk resurs]: en analys av arbetarkvinnors arbetsmarknad /. – Stockholm: Katalys, 2014, 48 s.
- Browne, Matt, *Wii: the people* [Elektronisk resurs]: partier, rörelser, infrastruktur och presidentvalskampanjen 2012. Stockholm: Arena idé, 2012, 13 s.
- Crouch, Colin, *Från defensiv till offensiv och framåt-syftande socialdemokrati* [Elektronisk resurs]. Göteborg: Tankeverksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg, 2014, 20 s.
- Esping-Andersen, Gösta, *Att investera i barn och utjämna livschanser* [Elektronisk resurs]. Göteborg: Tankeverksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg, 2011, 46 s.
- Franzén, Alexandra, *Från Tel Aviv till Teheran* [Elektronisk resurs]: arbetarrörelsen i Mellanöstern. Stockholm: Arena idé, 2011, 45 s.
- Franzén, Alexandra, *Taksim är överallt* [Elektronisk resurs]: en rapport om Geziparkrevolten sommaren 2013. Stockholm: Arena idé, 2014, 28 s.
- Friis Nilsen, Håvard, *Vi har aldrig varit kulturradikale* [Elektronisk resurs]: Georg Brandes og kulturradikalismen. Stockholm: Arena idé, 2013, 13 s.
- Fumarola Unsgaard, Olav, *Nationalisera äldreomsorgen?* [Elektronisk resurs]: rapport inom projektet Valfärdens framtida finansiering. Stockholm: Arena idé, 2002, 34 s.
- Gerin, Enna & Bernhardt, Victor, *Utan segel i vänstervinden* [Elektronisk resurs]: analys av 2014 års val. Stockholm: Katalys, 2014, 44 s.
- Gero Maas (ed.) *Can he win?* [Elektronisk resurs]: German elections 2013: a social-democratic outlook. Stockholm: Arbetarrörelsens tankesmedja: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2013, 48 s.
- Gullstrand, Daniel, Ehlin Kolk, Karin & Rydstedt, Johan, *Arbetstiden och ett hållbart arbetsliv* [Elektronisk resurs]. Någotting har hänt med våra arbetstider. Stockholm: Arbetarrörelsens tankesmedja, 2011, 53 s.
- Hedborg, Anna, *Äldreomsorg vid livets slut* [Elektronisk resurs]. Stockholm: Arena idé, 2014, 24 s.
- Hegelund, Erik & Suhonen, Daniel, *Mest åt de rika* [Elektronisk resurs]: fördelningsstudie av Alliansregeringens politik 2006–2014. Stockholm: Katalys, 2014, 56 s.
- Johansson, Anna, *Tre texter om skolan* [Elektronisk resurs]. Anna Johansson ... Göteborg: Tankeverksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg, 2013, 18 s.
- Jalali, Shadé, *Ett anständigt liv* [Elektronisk resurs]. Stockholm: Arena idé, 2013, 33 s.
- Johansson, Anna, *Obligatorisk valfrihet?* [Elektronisk resurs]: nej tack! Göteborg: Tankeverksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg, 2011, 11 s.
- Jonsson, Sofia, *Trafficking i Europa* [Elektronisk resurs]. Göteborg: Tankeverksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg, 2012, 12 s.
- Kadefors, Roland, *Jobba till 75?* [Elektronisk resurs]: om ålder, arbete och pensionering. Göteborg: Tankeverksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg, 2012, 34 s.
- Kalinowski, Wojtek, *What's left?* [Elektronisk resurs]: fransk vänster efter förnyelsen som aldrig kom. Stockholm: Arena idé, 2010, 15 s.
- Kessel, Dany, Johansson, Daniel och Suhonen, Daniel, *Hälften kvar och hela framtiden* [Elektronisk resurs]: en rapport om välfärd, skatter och framtids-tro. Stockholm: Katalys, 2014, 87 s.
- Kielos, Katrine, *Efter Europas svältkur – en ny ekonomisk debatt* [Elektronisk resurs]. Stockholm: Arena idé, 2012, 20 s.
- Kielos, Katrine, *Myten om järnladyn* [Elektronisk resurs]: bilden av Margaret Thatchers ekonomiska politik. Stockholm: Arena idé, 2011, 17 s.
- Kristensson, Karin, *Rätt och fel på arbetsmarknaden* [Elektronisk resurs]: praktiska exempel på vad som fungerar och inte fungerar för en kvalitativ arbetsmarknad med hög sysselsättning. Stockholm: Tanke-smedjan Tiden, 2014, 26 s.
- Leander, Peter, *Efter Mos Maoirum* [Elektronisk resurs]: en granskning av polisens arbete med inre utlänningskontroller. Stockholm: Arena idé, 2014, 28 s.
- Leander, Peter, *Skyldig tills motsatsen bevisats?* [Elektronisk resurs]: en granskning av polisens inre utlänningskontroller. Stockholm: Arena idé, 2014, 13 s.
- Lind, Daniel, *Ryktet om industrins död är betydligt överdrivet* [Elektronisk resurs]. Stockholm: Arena idé, Arenas ekonomiska råd, 2011, 56 s.
- Lindberg, Ingemar & Ryner, Magnus, *Finanskapitalets makt och fackets möjligheter* [Elektronisk resurs]. Stockholm: Arena idé, 2012, 31 s.

- Lindberg, Ingemar, *Nästa vänster* [Elektronisk resurs]: efter den nationella klasskompromissens tid. Stockholm: Arena idé, 2010, 38 s.
- Lindbom, Tomas, *Ett marinblått Frankrike?* [Elektronisk resurs]: en analys av den Nationella frontens maktambitioner. Stockholm: Arena idé, 2014, 40 s.
- Lindström, Sverker, *Makten över samhällsidéerna* [Elektronisk resurs]: en granskning av svenska tanke- smedjor. Stockholm: [Arena Idé], 2010, 23 s.
- Lindström, Sverker, *Tankesmedjor 2012* [Elektronisk resurs]: söker makt över samhällsidéerna. Stockholm: Arenagruppens vänner, 2012, 28 s.
- Linton, Magnus, *Latinamerika: vänstern, framtiden* [Elektronisk resurs]. Stockholm: Arena idé, 2011, 33 s.
- Ljung, David, *Nya tider – nya jobb* [Elektronisk resurs]: utmaningar och utvecklingsvägar i jobbpoli- tiken. Göteborg: Tankeverksamheten inom Arbetar- rörelsen i Göteborg, 2012, 24 s.
- Ljung, David, *Vad kan vi vinna på att göra de sjuka job- ben friska?* [Elektronisk resurs]: arbetsmiljöns bety- delse för individer och resultat i svensk och europeisk ekonomi. Göteborg: Tankeverksamheten inom Arbe- tarrörelsen i Göteborg, 2014, 18 s.
- Ljunggren, Börje, *Sino-japanskt maktspel med historisk eld* [Elektronisk resurs]. Stockholm: Arena idé, 2014, 17 s.
- Lodenius, Anna-Lena & Wingborg, Mats, *Arbetar- rörelsen och hotet från högerpopulisterna* [Elektronisk resurs]. Göteborg: Tankeverksamheten inom Arbetar- rörelsen i Göteborg, 2012, 38 s.
- Lönnroth, Johan & Sand, Jimmy, *Den svenska väns- terns historia* [Elektronisk resurs]. Göteborg: Tanke- verksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg, 2014, 40 s.
- Machnig, Matthias, *Ecological industrial policy as a key element of a sustainable economy in Europe* [Elektronisk resurs]. Stockholm: Arena idé, 2012, 13 s.
- Mathisen, Daniel, *Bortom skuldberget* [Ekonomisk resurs]: politiska och ekonomiska reformer för Europa. Stockholm: Arena idé, 2014, 36 s. (Ny tid rap- port; 23)
- Nilsson, Anders & Nyström, Örjan, *Den globala utmaningen och jämlikhetens grunder* [Elektronisk resurs]: om en socialdemokrati på toppen av tidens våg. Stockholm: Arbetarrörelsens tankesmedja, 2011, 159 s.
- Nilsson, Anders & Nyström, Örjan, *I stället för valanalys* [Elektronisk resurs]. Göteborg: Tanke- verksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg, 2014, 24 s.
- Nilsson, Magnus, *Minimera reservatsarealen!* [Elektro- nisk resurs]: om kostnadseffektiva vägar att nå miljö- målet i skogen. Stockholm: Arena idé, 2012, 44 s.
- Nilsson, Anders & Nyström, Örjan, *Ny strategi för jämlikhet* [Elektronisk resurs]. Göteborg: Tankeverk- samheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg, 2011, 20 s.
- Nilsson, Anders & Örjan Nyström, *Det polytekniska bildningsidealet och den tredje industriella revolutionen* [Elektronisk resurs]. Göteborg: Tankeverksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg, 2014,
- Nilsson, Anders, *Underbara dagar framför oss* [Elektro- nisk resurs]: om sociala investeringsstrategier med barnperspektiv för hållbar storstadsutveckling i kunskapssamhället: rapport skriven på uppdrag från arbetarekommunerna i Stockholm, Göteborg och Malmö för Almedalen 2012, Göteborg: Tanke- verksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg, 2012, 48 s
- Nilsson, Anders & Nyström, Örjan, *Ungdomsarbets- löshet i Sverige och Leerwekpflicht i Nederländerna* [Elektro- nisk resurs]. Göteborg: Tankeverksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg, 2012, 12 s.
- Nilsson, Magnus, *Uppdatera klimatpolitiken* [Elektro- nisk resurs]: klimatpolitisk handbok för en ny rege- ring. Stockholm: Arena idé, 2014, 50 s.
- Nordmark, Claes, *LO:s och Svenskt Näringslivs opinionsbildningsarbete i valet 2010* [Elektronisk resurs]. Stockholm: Arena idé, 2011, 44 s.
- Nyström, Örjan, *Två essäer* [Elektronisk resurs]. Göteborg: Tankeverksamheten inom arbetarrörelsen i Göteborg, 2014, 38 s.
- Odén, Bertil, *Bistånd ger tillväxt* [Elektronisk resurs]: nu gäller det att öka effektiviteten. Stockholm: Tan- kesmedjan Tiden, 2014, 16 s.
- Odmark, Petter, *Välfärdens framtida finansiering är ett framtida problem* [Elektronisk resurs]: rapport inom projektet Välfärdens framtida finansiering. Stockholm: Arena idé, 2010, 34 s.
- Optenhögel, Uwe & Pronold, Florian, *Cuba* [Elektro- nisk resurs]: in search of an »orderly transition». Stockholm: Arena idé, 2012, 12 s.
- Oscarson, Stina & Söderlund, Mats, *Handbok för en ny kulturminister* [Elektronisk resurs]. Stockholm: Kata- llys, 2014, 44 s.
- Pelling, Lisa, *Identitet och integration* [Elektronisk resurs]: om invandrades resurser. Stockholm: Arena idé, 2014, 12 s.
- Persson, Christer, *Arbetslinjen krokmar* [Elektronisk resurs]: massarbetslösheten är här: Sverige är längre från full sysselsättning än på mycket länge. Stock- holm: Arbetarrörelsens tankesmedja, 2012, 18 s.
- Rothstein, Bo, *Creating a sustainable solidaristic society* [Elektronisk resurs]: a manual. Stockholm: Arena idé, 2011. – 22 s.

- Sandberg, Åke, *Värden i välfärden* [Elektronisk resurs]: om styrning och organisering efter New Public Management. Stockholm: Arena idé, 2014, 60 s.
- Scocco, Sandro & Taalbi, Josef, *Lägre skatter, färre personal, större behov* [Elektronisk resurs]: om skatterna, kommunernas resurser och medborgarnas behov. Stockholm: Arena idé, 2014, 52 s.
- Shekarabi, Ardalan, *Vinst och den offentliga tjänstemarknaden* [Elektronisk resurs]: en rättslig analys. Stockholm: Arena idé, 2012, 21 s.
- Sohlman, Åsa, *Det svenska skattesystemet och den svenska debatten* [Elektronisk resurs]. Stockholm: Arena idé, Arenas ekonomiska råd, 2013, 40 s.
- Stenberg, Lina, *Jobbar - men ändå fattig* [Elektronisk resurs]. Stockholm: Tankesmedjan Tiden, 2013, 14 s.
- Sundström, Eric, *Europeiskt skitliv* [Elektronisk resurs]: om en osäker europeisk arbetsmarknad. Stockholm: Arena idé, 2014, 73 s.
- Svensson, Sten, *Oligarkerna* [Elektronisk resurs]: vinnarna i slaget om välfärden. Stockholm: Tankesmedjan Tiden, 2014, 40 s.
- Victor Tillberg, Lotta (red.), *Kvalitetsjakten* [Elektronisk resurs]: om professionalitet i välfärden. Stockholm: Premiss i samarbete med Arena idé, 2014, 128 s.
- Westander, Fredrik, *Ökad privat finansiering i hälso- och sjukvården?* [Elektronisk resurs]: rapport inom projektet Välfärdens framtida finansiering. Stockholm: Arena idé, 2011, 53 s.
- Wingborg, Mats, *En orättvis bildningspolitik* [Elektronisk resurs]: om landstingens stöd till landstingsfolk- högskolor respektive rörelsefolk- högskolor: en granskning av 150 folk- högskolors ekonomi. Stockholm: Arena idé, 2014, 20 s.
- Wingborg, Mats, *Förklaringar till Sverigedemokraternas framgång och strategiska slutsatser för arbetarrörelsen* [Elektronisk resurs]. Stockholm: Arena idé, 2014, 20 s. (Katalys; 17)
- Wingborg, Mats, *Globalt perspektiv på osäkra och otrygga anlitandeformer i arbetslivet* [Elektronisk resurs]. Stockholm: Arena idé, 2012, 20 s.
- Wingborg, Mats, *Idéer för mer kunskaper i skolan* [Elektronisk resurs]: slutsatser från John Hattie ... Stockholm: Arena idé, 2012, 45 s.
- Wingborg, Mats, *Strategier för en global fackföreningsrörelse* [Elektronisk resurs]. Stockholm: Arena idé, 2011, 36 s.
- Wingborg, Mats, *Vad hände i den gula zonen?* [Elektronisk resurs]: flera perspektiv på konflikten vid Mölnlycke Health Cares fabrik nummer ett i Thailand. Stockholm: Arena idé, 2013, 71 s.
- Wirtén, Per, *Det populistiska laboratoriet* [Elektronisk resurs]: Nederländerna inför valet. Stockholm: Arena idé, 2010, 24 s.
- Åsberg, Johannes, *En radikal och progressiv stadspolitik* [Elektronisk resurs]: en provisorisk utopi. Stockholm: Arena idé, 2010, 29 s.

MEDVERKANDE ARBETARHISTORIA 2015:1-2

MIKAEL APPELBO är gymnasielärare i Stockholm.
appelbomicke@yahoo.se

STEFAN BACKIUS är historiker som bland annat forskat kring ABF:s amatörteatersatsning i slutet av 1970-talet.
stefan.backius@oru.se

JOHAN CEDERQVIST är frilansjournalist och läser masterprogrammet i idéhistoria vid Södertörns högskola.
johan.cederqvist88@gmail.com

BENGT GÖRANSSON är socialdemokratisk politiker, före detta kultur- och skolminister och före detta utbildningsminister. – bengt.goransson@abf.se

JENNY JANSSON är statsvetare, verksam vid Uppsala universitet. Hon är gästredaktör för detta nummer av *Arbetshistoria* – jenny.jansson@statsvet.uu.se

BIRGITTA JOHANSSON är verksam vid institutionen för musik- och teatervetenskap, Stockholms universitet.
birgitta.johansson@teater.su.se

HANS LARSSON är bibliotekarie verksam vid Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek
hans.larsson@arbark.se

HENRIK NORDVALL är verksam som folkbildningsforskare vid Linköpings universitet och har forskat om den globala rättviserörelsens sociala forum
henrik.nordvall@liu.se

FREDRIK PETERSSON Fredrik Petersson är historiker, verksam vid historiska institutionen vid Åbo Akademi.
peterss@abo.fi

BILDKÄLLOR ARBETARHISTORIA 2015:1-2

Omslag: Svenska Transportarbetareförbundets arkiv	35 ABF:s arkiv
2 ABF:s arkiv	36 <i>Norrskensflammans</i> arkiv
Foto: Stefan Coster
5 Foto: Maria Jansson.	38 ABF:s arkiv
7 National Museum of Labour history	39 Marxistiskt folkuniversitet 1993,
Socialistiskt forum 2003, Stockholm
Sociala forum 2004
9 Generallandesarchiv, Karlsruhe	43 A-Bild arkiv
10–11 Fotosamling	44 A-Bild arkiv
15–16 Tidens Förlags arkiv	46 Personbildssamlingen
17 Tidens Förlags arkiv	47 Personbildssamlingen
18 Foto: Hugo Wistrand	48 Vykortssamling
19 Tidens Förlags arkiv	51 Bibliotekets organisationstryck
Illustration: Pentti Lehto
22–23 Fotosamling	52–53 <i>LO-Tidningens</i> arkiv
Foto: Åke Åstrand
25 ABF:s arkiv	55 A-Bild arkiv
26 ABF:s arkiv	57 <i>Metallarbetarens</i> arkiv
27 <i>Ny Dags</i> arkiv	60 A-Bild arkiv
30 Cato Franzéns arkiv
Foto: Cato Franzén	91 Sveriges folkhögskolestuderandes
förbunds arkiv
31 <i>Folket i bild/kulturfronts</i> arkiv	92 ARAB:s arkiv
32 <i>Norrskensflammans</i> arkiv
Foto: Lars Mongs	
33 <i>Metallarbetarens</i> arkiv
Foto: Tage Berggren	
34 <i>LO-Tidningens</i> arkiv	

Arbete och makt: tre år på Åsa folkhögskola

Platsen är Åsa folkhögskola, Sköldinge, Katrineholm, tänk 1979–80 och internat-skola. De flesta av eleverna kommer långväga och från olika delar av Sverige. Några, ett fåtal, har gymnasial erfarenhet, andra känner till folkskolan inifrån. De senare är alltför få. För Åsas målgrupp är äldre och lågutbildade kvinnor. Resten stammar från grundskolan.

Många identifierar skol-framgång med att lyssna på lärarna och maximalt redovisa att de fattat vad de sagt, givet det relativa betygssystemet där en fyra i en klass kan vara en trea i en annan eller sämre än så. Kanske lika många uppfattar svenska som ett ämne och historia som något helt annat. Det kolliderade på Åsa folkhögskola: »Vad är det här för jävla skola?!» »Min lärare frågade oss vilka böcker vi ville läsa?!».

Där var en ung man. Första året en ovillig ligist, det andra året djupt personlig och bekänd till primalterapi, det tredje året övertygad kommunist. Där var en kvinna från eländiga förhållanden, sedermera blev hon rektor. Där var många från ljusskygga förhållanden som på Åsa blev något annat, bättre. Det var arbetare, arbetares barn och arbetares föräldrar. Många visste vad fattigdom var – nöd, smuts och trängsel, våld, rädsla – och ville undvika den. En medborgare i Sverige är inte fattig. För man blev medborgare på Åsa folkhögskola. Ordet var deltagare, inte »elev». En deltagare var aktiv, tänkte efter själv och tog beslut. En deltagare lyssnade på och samtalade med andra, även utanför skolan. En deltagare samarbetade, det var mycket viktigt. Du kunde vara elak och skum på många vis och ha supit och knarkat, men om du enhärdade var du körd på skolan.

Åsa erbjöd en sorts trestegsraket. Ett första år med basstudier, ett andra med temastudier och det tredje med projekt, det var ett tema hela läsåret med resultatkrav. En bok till exempel. Vi var väl förtrogna med *Land du välsignade* och *Maskin makt*. Vi som gick tredje årskursen 1979–80 gjorde boken *Arbete – Makt*.

Folkhögskolan stammar från en dansk kristen idealist men de flesta av oss – föga anfäktade av religiösa trossatser – visste att vi inte skulle ha befunnit oss i närheten av en läroanstalt, som möjliggjorde universitetsstudier och ökad självkänsla, om det inte varit för framför allt arbetarrörelsens ansträngningar och den goda staten. Åsa var inte en socialistisk skola, vare sig till profil eller elevkårsåsiikt. Landstinget var huvudman. Men konflikt och inte konsensus regerade analysen. I mycket: Det var arbete mot kapital, bojorna skulle av och allas lycka var målet. Sven Lindqvists *Gräv där du står* var inte förhandlingsbar. Alla skulle läsa eller snarare använda den, det är ju en handbok. Lärarna hade bestämt det och det kan misstänkas att även opponenterna uppskattade det. Vi uppmanades att gräva i arkiv, finna och studera bortglömda brev, fotografier, affischer ... Och vi skulle finna och tala med förbisedda personer som var med om det vi studerade.

Man bör nog känna till tidsandan. På skoltröjan: Kunskap är makt och en svart knuten näve. Vietnamkriget och motståndet mot det låg nära i tiden. Liksom mörkerkrafter i Spanien, Grekland, Argentina, Chile ... Apartheid rädde i Sydafrika. Kapprustning och kalla kriget. Man engagerade sig mot atombomber och mot kärnkraft. En maktlös- het inför allt detta och ett enda botemedel: kunskap och kunskapare, vi. Karl Marx fanns. Sverige tillhörde världen, vi debatterade Saltsjöbadsavtalet från 1938 men lutade oss mot Tage Erlander och Olof Palme. Representanter från ANC kom till oss på skolan, en filosof kom och pratade terrorism på en temadag. Resande folkhögskolor kom till oss och berättade vad de lärt sig. Homosexuella kom, en präst kom. Författare, trubadurer, politiker, ekonomer kom. Vi satt och lyssnade, dag som kväll, och förde samtal. Åsa-lärare åkte ut i världen. Vi hade pedagogiska fiender, såsom »Kunskap i skolan», och förhöll oss till dem. Vi lärde oss stava till kommitté. Biblioteket var öppet dygnet runt. Där fanns såväl Ivar Lo-Johansson som Bert-

Mikael Appelbo och Erik Furumark med boken Arbete och Makt.

rand Russel. Det skulle mycket till för att en lärare skulle säga nej till att hjälpa till, även efter tolvslaget på natten eller på helgtid. Ville man studera utöver det obligatoriska, sådant som foto, vävning, mötesteknik, poesi, filosofi, batik ... gick det bra. Den som gick på Åsa spelade roll. Det var viktigt att veta saker och att använda sig av kunskapen.

I fokus var samhället, lokalt och globalt. I fokus var samhället och kunskap om detta samhälle för att förändra samhället. Demokrati. I samhället ingick också vi och vi hade ansvar för det. Det var skillnad på tyngdlag och andra lagar. Solidaritet

var väsentligt. Ickesvenskar var fattiga och förtryckta, det var fel och något att för oss att motarbeta. Det var på ett inte helt klart vis klart och inte förhandlingsbart. Det sjöd.

Allt detta finns i boken som vi gjorde, mer eller mindre synligt. Den handlar om arbetsförhållandena vid SKF i Katrineholm. Vi var skeptiska till att den tekniska utvecklingen och krafterna bakom den var bra för arbetarna och samhället. Det var på personplanet en varierande blandning av hederlig undersökning och »Vad skulle Marx ha sagt?».

Mikael Appelbo

B

Avsändare
Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek
Elektronvägen 2
141 49 Huddinge

DOKUMENTET

»För arbetarne – genom arbetarne»

Den femte januari 1892 hängs en skylt ut utanför en liten kall och dragig källarlokal på Svartmangatan 8 i Stockholm. Skylten meddelar att Stockholms arbetarbibliotek har sett dagens ljus. Biblioteket inleder sin existens under knapphetens stjärna, men växer snabbt och tio år senare är det Sveriges mest anlitade folkbibliotek.

»För arbetarne – genom arbetarne.» När biblioteket 1901 flyttar in i det nybyggda Folkets hus på Barnhusgatan, placeras de orden ovanför entrédörren. Samma år utbrister Fredrik Nilsson, bibliotekets föreståndare, på Studenternas folkbildningsmöte i Uppsala att arbetarna har beslutat sig för att ta hand om bildningsarbetet på egen hand, eftersom »de högre klasserna och myndigheterna» inte har visat något intresse för frågan.

Detta år poängterar han även att biblioteket »i verklig mening» är »en arbetarnes egen skapelse» i *Social tidskrift*, Centralförbundet för socialt arbetes tidskrift. Det kan förtjäna att påpekas att det är här, i bibliotekets lokaler, som Arbetarrörelsens arkiv tar form 1902.

Biblioteket växer stadigt, exempelvis öppnas snart en filial i Södermalms Folkets hus.

Biblioteket uppgår i Stock-

holms nybyggda stadsbibliotek 1927. När stadsbiblioteket invigs året därefter, förklaras det öppnat av ordföranden i stadsfullmäktige, socialdemokraten Knut Tengdahl (1867–1935). Han var en av de drivande krafterna

bakom grundandet av såväl arbetarbiblioteket 1892 som Folkets hus 1901 och nu är det han som slår upp dörrarna till Gunnar Asplunds moderna biblioteksbyggnad.

Hans Larsson